ת. באַרקאַן

מײַן שטעטל אונגעזן

פּאָעמע

ח. בארקאן

מיין שטעטל אונגעז

פאעמע

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

רזש. 5. גראַם דרוקעריי, פילאַדעלפיע
1959

H. BARKAN

Mein Shtetel Unghen

Copyright, 1959
by
H. BARKAN
4804 N. Franklin Street
Philadelphia 20, Pa.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

MID-CITY PRESS, Inc., N. W. COR. 24th & LOCUST STS., PHILA., PA.

געווידמעט מיינע עלטערן, די קדושים,
יעקב און פריידע בארקאן, ז״ל,
וואס זיינען אומגעקומען בידי הרוצחים,
ב״ תמוז, ה׳תש״ב (1941).

אונגען.
מיין טייער שטעטעלע אונגען, אין בעסאראביע.
ביסט חרוב געוואָרן, מיין שטעטעלע, חרוב געוואָרן
פון די נאַצישע וועלט־רוצחים.
איך טראָג דיך אין הארצן, ווי א גאַלדענעם אוצר—
מיט דיינע טרוימען אין אידעאַלן,
מיט דיינע וואַכעדיקע געוויישן און קרינערייען;
מיט דעם חן פון דיינע באַלעבאַטישע שטיבער און אויסגעפוצטע
יידישע טעכטער,
ווי אויך מיט דיינע ברודיקע הויפן און טיפע בלאָטעס;
מיט דיין אידלקייט און לומדות,
און מיט דיין גראָבער עם־הארצות:
מיט דיינע יום־טובים און אינדערוואָכנס;
מיט דיין טיפער מענטשלעכקייט און בריטהאַרציקייט,
און מיט דיין ענגהארציקער קמצנות . . .
מיין שטעטעלע מיט מעלות און חסרונות,
אָבער מיט חן אומעטום, אין אלץ,
פאַרוואָרצלט ביסטו אין מיין הארצן אויף אייביק.
דו, וואָס אויף דיין ערד בין איך געבאָרן געוואָרן,
און מיין קינדהייט און יוגנט פארבראכט . . .
ציטערנדיק נעם איך די פּען אין דער האנט
א מצבה דיר צו שטעלן.

. . . .

איך שטיי ווי ביי אן אָפּעענם פענצטער, און קוק ארויס צו דיר אין דער ווייט מיט בריט־צעעפנטע אויגן. עס ווייזט זיך מיר אויס, אז כ'בין ווידער יונג, און איך זע דיך ווי דו האָכט אויסגעזעזן מיט עטלעכע צענדליק יאָר צוריק, אידער כ'האָב דיך פארלאָזט. איך זע — — — —

מיין שטעטל אונגען

פּאָעמע

פון

ח. בּאַרקאַן

ערשטער טייל:

דער אָנהייב

א

אַ שטח ערד

אין דעם שטעטעלע אונגעזן
איז אמאָל־אמאָל געווען,—
קורץ געוואָקסן, אַנגעבלאָזן,
רייך ווי קורח און צעלאָזן,
ברייטע ביינער, הויט צעגלאנצטע,
א גערדיכטע, לאנגע וואָנצע,
הויכער בויך און בערדל שפּיציק,
און די אויגן ביזן און בליציק,—
א פּריץ... בוזניע איז זיין נאָמען,
פון די יחוסדיקע זאָמען.

אונטער הימל, הויך און בלוי,
ליגט א שטח לאנד דאָ רוי.
גרינע פעלדער העט ארום,
און די ערד דאָ—עלנד, שטום.
ניט עס פייפט דער ווינט אין קאָרן—
אזא פּוסטקייט, נאָר א צאָרן.
ניט קיין פויגל, ניט קיין בוים—
אומעט, ווי א וויסטער טרוים.
און ניט ווייט דאָ, פּיין, באָזאָכט,
פּליסט דער פּרוט מיט גלאנץ און פּראכט.

פון דער צווייטער זייט—א טייך,
ליגט מיט קארפּ און קאָרעס רייך.
און מיט קאָסטרישן א שפּע,
און מיט „סאָם" אָן ליסקעס, טריפּה.
און מיט פּלאָטיק ביז צום ברעג—

ס׳איז דעם פריצ׳ס פארמעג.
דריי מייל לאנג, מיט רחבות, ברייט,
אונטער בארג ער ליגט צעשפרייט.
און אויפן בארג עס בליט א וועלט,
דאָרט ליגט דאָרף און וואלד און פעלד.

• • • •

לאָזט דער פּריץ וויסן תמימותדיק און פרום
אין די שטעטלעך יידישע פון העט־ארום:
„ליבע יידעלעך, מיין באָדן איך פּארקויף,
קומט און דינגט און קויפט, און בויט א שטעטל אויף.
דאָ וועט הונגער, נויט, אויף אייך קיין מאָל ניט הויערן,
עס ליגן ארום באָדן דערפער פול מיט פּויערן.
איר גענישט די ברכה פון טייכן און פון פעלדער,
איר וואוינט דאָ קעגן זון און שאָטנדיקע וועלדער.
קומט־זשע, יידעלעך, צום „טאָרג״ אין פריצ׳ס הויף,
און באזעצט זיך אויפן לאנד וואָס איך פּארקויף!...״

• • • •

מאכן יידן אן אסיפה,
חלומען פון גרויסער שפּע,
און מ׳היצט זיך און מ׳פלאמט,
און מ׳זעט שוין פרוכטבאר לאנד...
אין די שטעטלעך לאנג געזעסן,
האָט דער אומעט שוין דערעסן,
דלות, ענגשאפט דריקט און שטיקט—
יאָ, ס׳איז נאָר פון גאָט געשיקט!
גאָט וועט דאָרט א גליק באשערן—
מיר פארזייען ערשטן קערן!...״

• • • •

אין שטעטלעך ארום מ׳האָט דאָך וויבער און קינדער,
מ׳איז דאָך שוין יאָרן פּאַרוואָרצלט גלידער,
מ׳דאוונט, מ׳קהלט זיך, מ׳מסחרט אינאיינעם—
ווי פּאַרשווינדט מען פּלוצים אין א טאָג א שיינעם?
נו, מאניעט דאָס נייע, נאָר ס׳קלאפּן די הערצער:
ווי רייסט מען זיך אָפּ פון ברידער און שוועסטער?
מ׳האָט אינאיינעם געטאַנצט אויף א שמחה, א חתונה,
געליטן פּאָגראָמען, מיט קינדער דערשאָסענע;
מ׳קען ווי דאָס לייב יעדן שטעג, יעדן שטיין—
ווי לאָזט מען עס איבער אייגן בלוט און געביין?...

נאָר ס׳לאשטשען די דערפער, די גרינע און זאטע,
מ׳איז שוין פון שווערער פּרנסה פּאַרמאַטערט.
מ׳לעכצט נאָך דער ברכה פון פעלדער און בלי,
נאָך תבואה און פּרוכט פון דער פּויערשער מי.
די ערד איז געבענטשט דאָ, ס׳כשופּט מיט רייץ
די זאטקייט פון האָבער און גערשטן און וויץ.
איז וועט מען מיט גראָשנס, וואָס מ׳האָט אָנגעקליבן,
פּארלאָזן דאָס אלטע—און גאָט וועט פּארגיבן...
די ערד, זי האָט זאפט, און דער הימל איז בלאָ,
וועט מען בויען א ישוב אין א גוטער שעה.

ב

אין פּריצם הויף

קומען צענדליקער יידן אויפן פּריצם ערד
צו כאפּן די „מציאה", וואָס איז דאָ באשערט.
מ'צערטלט די ציכטיקע בערד ביז די שפּיצן,
מ'חקרנט, מ'חלומט, די אויגן אזש בליצן:
דאָס לאנד דאָ מיט מילך און האָניק טוט רינען,
און דער פּריץ איז רייך און קען אלץ זיך פּארגינען...
נו, שטייט מען דאָ ביי דער טעראסע, דער בריטער,
און יעדער אין „הויף" איז א וואכער, א גרייטער.
„אָ, פּריץ, זיי גוט!"—בעטן, פּלאטערן שטילע
די יידישע הערצער אין אן ערלעכער תּפילה.

און אָט קומט ארויס דאָ א קורצער, א פּעטער,
דער פּריץ אליין, און דאָס בערדעלע גלעט ער.
מיטן בויך הויך פּארשפּיצט און אין מויל א ציגאר,
און בלאָזט אָן די באקן, ווי ס'שפּאנט דאָ דער צאר.
נו, כאפּט מען פּארציטערט די היטלעך אראָפּ,
מ'שפּירט נאָך, מ'גלאָצט און מ'האָפּט אלץ צו גאָט.
און ס'זיצט ביי א טישל א חנעוודיק מיידל,
און קוקט אויף די קויפערס אזוי ליב, אזוי אייגל.
און דאָ בלאָזט דער פּריץ די פּיסקעס שוין אָן,
און רעדט צו די יידן אָט ווי פון א טראָן.

„יידן, קויפט ערד און נעמט בויען א שטאָט,
א שטוב און א גאס און א שול און א באָד;
און א מארק און קלייטן פון אלערליי סאָרטן,
און פּארפּלאנצט אויך א בוים און פּארזייט אויך א גאָרטן.

איך נעם ניט קיין פאַדעם ביז א בענדל פון שוך.
ווי אברהם האָט געזאָגט אין אייער הייליקן בוך.
איר בויט אויף מיין ערד און אייך קאָסט ניט קיין דרייער,
איר צאָלט פאר דער ערד נאָר א יערלעכן שטייער...
פארקויפן אויף אייביק די ערד האָב איך מורא—
דאָס איז דאָך פארוועדט אין אייער הייליקער תורה..."

דער פריץ בלייבט שטיל און שטייט שטיף ווי א מויער,
און יידישע אויגן גיסן־אָן זיך מיט טרויער.
עס שוינט און עס כישופט דער ליכטיקער מאָרגן—
נאָר שטיל קוקן יידן זיך איבער מיט זאָרגן:
די שטייערן קענען דאָך וואקסן אָן שיעור,
און צאָלסט ניט—איז נעמט ער די שטוב צו ביי דיר.
דו בויסט אויף א שטוב און א שפייכלער, פארמעגנס—
און ס'לויערט סכנה, ווייל די ערד איז ניט אייגנס..."
נאָר ס'לאָזט זיי דער יחוס־מאן לענגער ניט זאָרגן,
און פעסט רופט זיין געמבע אין פרישן פרימאָרגן:

„יידעלעך קלוגע, וואָס שטייט איר באַ'צער'ט?
פון פעלדער און גערטנער מ'וועט קיין מאָל געוואָרט.
עס וואַרטן די תבואות און פרוכטן ארום,
און דער פויערשער מארק און דער האנדל־געזשום.
אָ־אָ, וועט דאָס מזל אייך שיינען צעהעלט,
איר לעבט און איר שארט דאָ אָן זעקלעך מיט געלט;
און איר קענט דאָך מיין יחוס, מיין איידעלן שטאם,
איר געניסט פון מיין חסד און לעבט זיך געראָם...
גייט־צו צו דעם מיידל און פארשרייבט אייער נאָמען,
און בויט זיך א שטעטל און פארמערט אייערע זאָמען..."

צוערשט האָט געירט זיך ר׳ שימעלע וויים,
ווי א „קריעה" אָפּגעריסן פון באזוניקטן אייז;
א נידעריקער ייד, מיט א באָרד ברוין און בריט,
מיט צעוואָקסענע ברעמען אויפן שטערן צעשפּריט.
עך נעמט שפּאנען העלדיש, מיט מוטיקע טריט,
ווי א סאָלדאט וואָס שפּאנט און זינגט־אויס א ליד.
זעען יידן ר׳ שימעלע גייט אויף די טרעפּ,
גיט מען אויך זיך א לאָז מיט געהויבענע קעפּ.
אין הארצן עס מישט זיך אי האָפּענונג, אי וויי,—
נאָר ס׳וואַרעמט דער חלום און מ׳שטעלט זיך אין ריי.

ג

די אסיפה

קומען יידן צעשטראַלטע אין שטעטלעך צוריק—
א גדולה! א גליק!
פארגעסן די זאָרגן, נישטאָ קיין פארדרוסן—
ס׳איז שמחה וששון!
שבת אין שול מ׳זינגט שבחים צו גאָט—
צו זיין גרויס געאָדעט!
און באלד נאָכן דאוונען פארן ישוב דעם נייעם—
מ׳טרינקט א „לחיים״.
אָ, די פרוכטבארע סביבה ארום פריצם ערד
איז פון גאָט באשערט!

און ס׳האָבן חלומות אין הארץ זיך באזעצט,
ליכטיק און פריש;
מיט שטערנס, מיט הויכע, מ׳האָט זיך געזעצט
אין שול ארום טיש.
אן אסיפה פון יידן... אין ענגשאפט און לייד
מ׳לעבט אָפּ די יאָרן:
און דאָ—פרישע קוואלן פון רחבות און פרייד,
און פעלדער פון קאָרן!
זיצן דאָ יידן און רעדן ביינאנד
פון נייעם שטיק לאנד.

רופט זיך אָן דער שיינער גביר ר׳ נפתלי,
ער בלאָזט זיך, הוסט אונטער, און רעדט זיך פאוואָליע:
„אז מזל און שפע זאָל דאָרט ניט זיין קארג,
מוז דער ערשטער בנין דאָרט זיין דער מארק.

מיט קלייטן און שטעלן, ווי ס׳פירט זיך ביי יידן,
אז דער פויער פון דאָרף זאָל דאָ קומען אויף יאָרידן,
מיט מילכיקם און תבואה און פרוכט אין די קוישן,
און זאָל אלץ אויף לאפטשע און גארניטור אויסטוישן.
און יידן זאָלן האנדלען כדין וכדת,
און ברכה זאָל הערשן אין שטוב און אין גאס.״

מיט אן אָטעם, ווי ער שלעפט א שווערן וואָגן,
מאכט א צווייטער לאמור, אזוי צו זאָגן:
„כ׳בין א פשוטער סטאָליער און ניט קיין גביר,
כ׳הובל די ברעטער, מאך א פענצטער, א טיר.
כ׳גלייב, אז נאָך טייערער ווי ברויט, די חיונה,
דארפן מיר האלטן די יידישע אמונה.
דער מארק איז אונדז נייטיק, פרנסה איז טייער,
נאָר פאר דער אמונה מיר שפרינגען אין פייער.
כ׳רעד ניט געהובלט, ווי א פראָסטער באָרמילע—
אָבער, יידן, לאָמיר קודם בויען א בית־תפילה.״

„גערעכט זיינען ביידע, ר׳ נפתלי און אפרים—
אלה ואלה דברי אלוהים חיים״—
שטייט־אויף זישע ראָבעל מיט א באס־קול און הויך,
און שפארט־אָן אויפן טיש דעם קיילעכדיקן בויך.
„אין דער תורה נישטאָ איז קיין פריער און שפעטער״—
מיר לערנען און האנדלען און ס׳איז גאָט אונדזער רעטער.
מיר בויען א מארק און א שול אין איין צייט,
און מיר האָבן פרנסה און זיינען פרומע לייט.
רבותי, אָ וועט דאָס א שטעטעלע זיין,
מיט זאטקייט און רו, און מיט רעגן און שיין.״

זאָגן אלע ווי אויגער, ווי מ׳זינגט אין א כאָר:
„אוי, רעדט ער ר׳ זישע, לאָמיר האָבן אזא יאָר!״
זאָגט אויגער: „ס׳א פסק ווי פון א גרויסן רב,
ר׳ זישע אז ער זאָגט, איז עס הנה מה טוב.״
און א צוויטער, א גבאי פון אן אלטער שול:
„פשש...ר׳ זישע איז מיט תורה פול...״
און ווי ביימער מיט געדיכטער בליאונג אין ווינט,
עס רוישט און באוועגט זיך יעדער ייד ווי א קינד.
„וואו תורה, איז קראָכמעל״—זאָגט דער סטאָליער אפרים—
נו, שפרייט שוין דאָס טישטעך, לאָמיר מאכן א לחיים!״

און מ׳ווינטשט זיך, מ׳רוישט, מ׳גאָגאָטשעט ווי גענדז,
און מ׳רעדט, אז אין שטעטל איז אָן קאָנקורענץ;
וויל מיר האָבן איין פאָטער הזן את הכל,
און ער נערט די נשמה און זעטיקט דאָס מויל.
און מ׳קושט זיך ווי ברידער, מיט נחת און שפאס,
און דאָס סטאָליערל גיסט אין זיך, ווי אין א פאס.
„אז ר׳ זישעלע—שרייט ער—זאָגט־צו צו זיין פרום,
איז, גלייבט מיר, ס׳האָט די וועלט כקליפת השום״.
און אזוי האָט זיך פארענדיקט די אסיפה ביי יידן,
און מ׳צעגייט זיך בשלום און זאט און צופרידן.

ד

יידן בויען

און די נחלה איז די יידעלעך וואויל געפעלן,
און יעקב האָט געזומען געצעלטן אויפשטעלן.
די ערד איז פארווויסט, ניט צעאקערט, פארלאָזן,
מיט שטעלקעס, דערנער און פארווילדעטע גראָזן.
נאָר אין הארץ מ׳האָט גלויבן, און אין הימל מ׳האָט גאָט,
איז רייסט מען אויס דערנער און מ׳לייגט א יסוד.
מ׳ארבעט, מ׳פריים זיך מיט רויש און געזאנג,
און מ׳הייבט־אויף די אויגן צום הימל מיט דאנק:
„א לויב, זיסער טאטע, מיר טוען דיר געבן,
און באשיץ דאָ אויף אייביק אונדזער לייב, אונדזער לעבן.״

און ווי ברידער געטרייע מען מאכט א תקנה:
קאָנקורענץ טיר ביי טיר איז די ערגסטע סכנה.
מ׳וועט אָפשטויסן דעם, און אים לייגן אין חרם,
וואָס וועט קריכן א צווייטן אין יענעמס געדערים.
א קלייט ביי א קלייט מיט דער אייגענער סחורה,
איז „הסגת גבול״ און איז קעגן דער תורה.
מיר בויען ווי יידן און לעבן ווי ברידער,
אין פרייַדן, אין אחדות און אָן קידער־ווידער.
ס׳האָט יעדער ייד זיך זיין אָרט אויף דער ערד,
און נעמט וואָס גאָט גיט און וואָס איז אים באשערט.

• • • •

הילכן עכאָם אין די פעלדער—
האמער־קלעפ,
און דער בריאָזג קלינגט־אָפ אין וועלדער,
ווי אין סטעפ.

האמער, זעג און אייזן, שטיין—
און א ליד.
א נייע וועלט—א חלום ריין
אין יעדן גליד.
הערט דער הימל לויב און דאנק—
האַרץ־געזאנג.

• • • •

ס׳האָט דער פריץ פּאַרוועלט מ׳זאָל בויען דעם מאַרק,
נאָר די הויפּטגאַס פּריער;
ס׳זאָל ניט זיצן דער ייד אויפן פּויערס קאַרק,
און שלעפּן צו דער טיר...
דער מאַרק וועט זיין אָפּן פון הינטערן שטעטל,
אויפן לוידיקן פּעלד;
און דער פּויער וועט קענען זיך גיין נאָכן מאַרק
וואו אים געפעלט.
ער גייט נאָכן מאַרק דורך קראָמען זיך שטיל,
און קויפט וואו ער ווייל.

• • • •

שטייט פּיניע דער בעקער, א נידעריק יידל,
אויף צעגראָבענער ערד,
מיטן דאשיק צום הימל פּאַרשפּיצט,
און שמייכלט אין דער לאַנגער, שמאָלער,
צעפּאַטלטער באָרד פּאַרקלערט,
און דאָס פּנים, דאָס צעפּאַרעטע, שוויצט.
ר׳ פּיניע איז דאר, נאָר זשוואָוו איז דער ייד,
און קנאָכיק און שטאַרק—
זעקס בנים ער טראָגט אויפן קאַרק.
צוויי שוין בּיים אויוון, צוויי נאָך אין „חדר״
און צוויי דאָ, קיין עין־הרע,

ביי האַלץ און ביי ציגל און ליים;
העי, מיינע בנים, מיט אייזערנע הענט און
צעיושעטער גבורה
מיר בויען אן אייגענע היים!

און בערקע דער קרעמער, מיט דער מיטעלער וואוקס
און די בריידע בייגער,
ער חשבונט און צופּט זיך די באַרד;
ער שפּאנט דאָ ארום מיט חלומות אויף ברעטער
און אייזנס און שטיינער
מיט זיין זון, און געפּינט ניט קיין אָרט.
דריי גויים דאָ בויען, און מעסטן און קלאפּן און טעסן
און שמירן,
און ער ווייזט דעם בכור אויף דער האנט:
„דאָ איז די שטוב, און די קיך און די קראַם און די וועגט
און די טירן—
א קרעמער מוז האָבן פּארשטאנד...
איז בוי דאָ דיין מאַרגן מיט ווייב און מיט קינדער
אין זעט און אין פּרידן,
וועסט זיין א גביר נאָך ביי יידן...“

• • • •

און אין דרויסן איז פּרילינג, די זון גיסט מיט גאָלד,
ווי גאָט וואָלט די מידע באלוינען געוואָלט...
און ס'שיינט און ס'וואַרעמט, די זון איז ניט קאַרג,
און זייַדענע ווינטעלעך בלאָזן פון בארג.
אין דער ווייט שטייט א בוים מיט א שאָטן, א בלאט—
אָ־אָ, וועז מיר וואָלטן דאָ ביימער געהאט!...
נאָר ס'כישופן פעלדער און גערטנער ארום,
און מ'שעפּט פרישע לופט און עם ארבעט זיך פרום.

„נו, ארבעט דאָ, יידן, לייגט־צו די ידים,
מיר וועלן דאָ האָבן מטל השמים!"

און מויסעי דער אפטייקער, א מיוחס א ייד,
גייט ארום דאָ א הויך־אויסגעשטרעקטער און זידט.
מיט באקן געגאָלט, מיט א בערדל פארשפּיצט,
ער בלאָזט־אָן דעם גוידער, קוקט ערנסט און זיפצט:
„ראבאָטניקי, וויעם דיען, אָ וויעם דיען פּאָיוט...
באָלטאיוט, איגראיוטסא, אי דיענגי בערוט..."*)
מ'גניצט...זעקס ארבעטער...א שאנד און א שפּאָט...
און וואו איז דער יושר פון „ראבאָטשי נאָראָד?..."
און די ארבעטער שמייכלען, און די זון וואַרפט מיט גאָלד,
ס'האָט גאָט אויך אזא מענטש באשאפן געוואָלט...

און ר' שלמהלע פעלדמאן שפּאצירט מיט פּאראד,
א נגיד א ייד, פון געהילץ האָט א סקלאד.
א בויך אָנגעפּאקט רוקט פּאָראוים זיך פּאמעלעך,
און דער נגיד שטעלט טריטעלעך פונקט ווי א מלך.
א יידל, א פּעסל, א שמייכעלע זיס,
א צעוואָקסענער קאָפּ און מיט קורצינקע פּיס.
מ'ארבעט...ער שפּאנט און שפּירט נאָך, ווי א קאץ,
און כיכעט, ער זעט שוין זיין נייעם פּאלאץ...
נאָר א וואויל־ענקער ייד, ער גיט צדקה געגוג,
ווי וויין וואָס מ'גיסט פון א פולן קרוג.

• • • •

און ס'זעצן די האמערס, און ס'רוישן די זעגן
מיט הארציקן קלאנג;

*) ארבעטער . . . א גאנצן טאג מ'זינגט און מ'קוועלט,
מ'פּלאפּלט, מ'שפּילט זיך, און אבי מ'נעמט נעלט . . .

און ס׳חלומען יידן פון טוי און פון רעגן
און היימיש געזאנג.
עס וועלן דאָ אונדזערע קינדער זיך מערן
מיט „פרו און רבו״,
און גאָט וועט פֿרנסה בכבוד באשערן—
אי שפע, אי רו.
און ס׳וויקלען זיך דורות פון בנים, בני בנים,
ביז אחרית הימים...

• • • •

שיינט די פרילינג-זון ארונטער אויף דער ערד,
ווי זי וואָלט וויסן וואָס א יידיש הארץ באגערט.
שטייען טעג דאָ שטראליק-אויסגעצירט און פֿרעכטיק,
ווי גאָט וויל וויזן דאָ זיין האנט ווי זי איז מעכטיק.
און דריי צענדליק יידן זיינען דאָ צעשפֿרייט,
פֿארבינדן זייער גורל אין פֿרײַדן, אָדער לייד.
און אלע מאָל מ׳נארט צו זען א צווייטן יידן:
צי בויט ער מיט חכמה? צי וועט ער זיין צופֿרידן?
און ס׳ברויזט די פֿרייד און יידן שרייען אָפּט זיך איבער:
„ר׳ חיים, באלד מיר פֿראוון שמחות אין די שטיבער!״

• • • •

און ס׳זעצן די האמערס, און ס׳פֿראצעסן העמט,
און מ׳שטעלט-אויף יסודות און ס׳וואקסן די וועמט.
און מ׳קהלט זיך, און ס׳שטייען אין א „רעדל״ שוין יידן,
און מ׳גלייכט-אויס דעם יידישן רוקן, דעם מידן:
„נו, ברידער, לאָמיר רעדן פון א חשובן ענין;
מיר דארפן דאָך האָבן א שולכל, א מנין!״
ביים „רעדל״ א וואָרט זאָגט ישראל דער בעדער,
פון פֿארע פֿארטריקנט, און גרינג ווי א פעדער.

דער בכור האָט זיין אלטע באָד איבערגענומען,
איז וויל ער א שמעק טאָן צי ער זאָל אהער קומען . . .

און דאָרטן מיט טריטעלעך דריבנע און גיכע,
א שוחטל בויט, ערשט באקומען זיין סמיכה:
אן אויסגעקעמט בערדל, איז אויסגעצערט, איידל,
אן איידעם אויף קעסט איז דער יונגער ר׳ זיידל.
א יידעלע—תמימות, פון זייד און פון סאמעט,
ער קען זיין א שוחט, א מוהל, א מלמד.
א למדן, מיט מידות, מיט יידישע זיטן,
און האָפט אז די יידן וועלן כשרות דאָ היטן.
מיט יידישע פועלים פינף אין צאָל,
ער בויט זיך שטיל דאָ א בית בישראל.

איז טיף־בלוי דער הימל און לויטער די טעג,
און ס׳טרעטן־אויס יידן צו שפע א וועג.
ס׳איז פול די נשמה מיט שירת און לויב,
ווי פון פייגל, אנטלאָפן פון נעץ און פון רויב.
און ביים סוף פון דעם טאָג, וועָן די נאכט נעמט ארום,
איז דאָס הארץ איבערפול, און די צונג איז שטום.
ס׳וועט זיין שוין א מאָרגן, א נייע קהילה—
„אוי, המעריב ערבים", גיסט שטיל זיך א תפילה.
און מ׳נעכטיקט אין נאָענטן דאָרף לעבן פריין—
„אוי, גאָטעניו, גיב אונדז ממשמני הארץ!"

ה

דער מאַרק

שטייען הייזער אין הויפּטגאַס, אין נייער, צוויי שורות,
און שיינען קעגן הימל מיט חן,
און ס׳גייען שוין אויף דאָ ניגונים און זמירות
פון יידישן לייב און געביין.
נאָר ס׳דארפן דאָך יידן פּרנסה און נאָרונג,
גאָט׳ס „הייליקע שעפּעלעך״ נערן,
איז גלייך מיטן אויפבוי געוואקסן די גאָרונג
דער פּויער זאָל הייַמיש דאָ ווערן.
און מ׳האָט מיטן פּריַן זיך דורכגערעדט,
און ס׳האָט שוין דער מאָרגן געגלעט . . .

• • • •

ניט ווייט פון די קלייטן פון פּרוכטן און ברויט,
פון אפּטייק מיט די פּראָשקעס, וואָס מ׳וועגט אויפן לויט,
פון מילכיקס, פון צעלניק, פון פּלייש און פון אייַזן—
דאָרט ליגט א שטיק פּעלד, וואָס איז טרוקן, פּארלאָזן.
וועט דאָנערשטיק זיין דאָ יעדע וואָך א יאריד,
א מארק א געדיכטער, וואו ס׳קאָכט און ס׳זידט.
און פּויערן קומען מיט פּערד און מיט וואָס,
און מ׳ברענגט דאָ די תבואה, דעם וואָל און דעם פלאקס.
און מ׳ברענגט דאָ די שפּע פון דער פּעטער ערד—
יאָ, מזל און ברכה איז דאָ יידן באשערט.

און אזוי איז געווען. און עס שטעלט זיך א מארק—
אָ, די ערד, די געטרייַע, זי איז קיינמאָל ניט קארג!
פון דערפער די פּויערן זיינען געקומען,
מאָלדאוואנעס, מיט א הויכן און גראָבן ברומען.

ביי די זייטן, מיט אייער, אין טיכער מיט קלייען,
זיצן גויעם אויף דער ערד אין לאנגע רייען.
און פויערן אויף וועגענער, און וואָס נאָר מ׳זוכט,
און מ׳שרייט ביזן הימל: „אוי, קויפט, מענטשן, פרוכט!״
און יידן, זיי קוקן און שמייכלן און קוועלן,
און לייגן־אוים סחורות אין מארק אויף די שטעלן.

און אלץ וועדט פארקויפט דאָ, און אָקסן און פערד,
וואָס דאָם מויל רעדט נאָר אוים און דאָם הארץ באגערט.
קוקורוזע און סמעטענע און ברינדזע און קאש,
פון א נאָדל, א שפילקע, ביז א לעדערנעם טאש . . .
און ס׳קוויטשען די גויעם און ס׳קרייען די הענער,
און ס׳ריטשען חזירים אויף די העכסטע טענער.
און ס׳רופן אוים סחורות די קרעמער, די נייע—
א געמיש, א געפילדער פון מענטש און פון חיה.
און די זון אויפן קאָפּ, און געלעכטערס און שפאָטן—
א דאנק דיר, מיין גאָט, ס׳איז דער מארק היינט געראָטן!

און ס׳שטופט זיך דער מענטש מיט געיעג און מיט זשום,
גאָט׳ס זאטקייט איז אויסגעשפרייט דאָ אומעטום.
קארטאָפל און ציבעלע עס שטייט פולע זעק,
און פעפערס און בוריקעס ס׳ליגן דאָ פעק.
א פעסל, און צעשניטענער הערינג אויף ברעט,
אנטקעגן, ליגט חזיר־פלייש גלאנציק און פעט.
און ס׳וועגט אויף א וואָגן אן אלטיטשקער גוי
פלוימען, באדעקט מיט דער פייכטקייט פון טוי.
און צעהירזשעטע פערד רייבן האָבעריק, שטרוי,
ווי אברהמס קעמלען ביי בתואל דעם „גוי״ . . .

און דאָרט שטייט א כאם מיט א צעפּלעטשטער ניאַניע,
ס׳האקט אים וואלף קרעמער אין דער גראָבער דאָלאָניע;
דער פּויער, ער דינגט זיך ביים גאלאנטעריי,
ווי די הון, וואָם קוואָקעט און לייגט קוים דאָם איי.
און ס׳הילכן די קלעפּ, אז די הויט קען אזש פּלאצן,
נאָר דער קונה הערט ניט אויף די פּאטילניצע קראצן...
ס׳האָט דער ייד א שטיק קראָם דאָ, און ס׳העלפּט אים
דאָם ווייב—
„אוי, פּרנסה, פּרנסה!"—עס בעט זיך דאָם לייב.
און ס׳הודזשעט דער מארק און מ׳קריכט פון דער הויט:
„מיטן שוויים פון דיין פּנים זאָלסטו עסן דיין ברויט".

מ׳גייט צווישן וועגענער, אָקסן און פּערד,
און מ׳טרעט אויף דער באליגע*) און מיסטיקער ערד.
ביי א שטעלכל פון צירונג א שפּיגעלע העלט,
ס׳קוקט א מאָלדאוואנקע זיך אָן און זי קוועלט.
זי שטעלט־אָן די ליפּן און מאכט העוויות—
„ס׳האָט גאָט איר געגעבן א פּנימל—א חיות!
זי קויפט איין דאָ פּאטשערקעס, ווי א ווייב פון א שררה:
„איר וואסיל וועט שוין ווערן נאָך איר די כּפּרה..."
„פּימעי*)—קוועלט דער קרעמער, און די אויגן ביי אים
ברענען—
דו שוינסט, אָ, דיין מאן וועט דיך גאָרניט דערקענען..."

און דער הימל איז לויטער, און דער טאָג איז צעהעלט,
און א הערלעכע פרילינג־זון שיינט אויף דער וועלט.
און ווינטעלעך פרישינקע בלאָזן פון פּעלד,
און ס׳זשומעט דער מענטש און ער פּרייט זיך און קוועלט,

*) באליגע—פערד־אפּפּאָל.
**) פּימעי—ווייב, פרוי.

און ס׳גיסט זיך א זיסקייט אין אלעמענס ביינער:
ווי גוט ס׳איז צו לעבן אויף דער וועלט, דער שיינער!
און אלץ האָט דער מארק, וואָס דאָס הארץ נאָר באגערט—
אָ, די שפּע און ברכה אויף בעסאראביער ערד!
און ס׳דאנקט די נשמה מיט התלהבות און ברען—
ס׳איז דער ערשטער יאריד אין דעם שטעטל אונגען.

אויף א בריטן שטעלכל, א הויך־אויסגעבעטן,
ליגן קופּעס הויזן, רעקלעך, זשילעטן.
א סחורה דאָרט מעסט אָן א היפש־פעטער פויער,
א קערפּער צעוואקסן ווי א בריטער מויער.
אויף די הויזן ער מעסט פּאנטאלאָנעס איצט אָן,
און קוקט תמעוואטע זיין ווייבעלע אָן.
דער קרעמער רייסט הינטן ביים פלייש אים, ביים גראָבן:
„העי, רוים פּאר מער פלייש וועט דיין זאָדעק איצט האָבן!״
דאָס ווייב טאפּט די פּלוידערן און רעדט אים שוין צו:
„אָ, יאָ, פיינע הויזן... נו, סלאווא דימניאדזו*).״

• • • •

„העי, ליודי! העי, ריבא**)! ... קאראס! ... קאראס! ...״
טראָגט וויט זיך א קול מיט א גראָבן באס.
און עס שטייען דריי קוישן און עס ווארפן זיך פיש,
קארפּ, קאָסטריש און פּלאָטיק—א גאנצער געמיש.
און פּעטיא דער הויכער פון דער כאטקע ביים טייך,
מיט א וואָג אין דער האנט, אזוי אויסגעשטרעקט, גלייך,
איז באלאנגערט פון קונים, און ס׳שטיקט און ס׳איז חיים—
„העי, קאָרעסן! פּלאָטיק!״ און ער ווישט זיך דעם שוויים.

*) סלאווא דימניאדזו—א דאנק גאט.
**) העי ליודי! העי, ריבא!—העי, מענטשן! העי, פיש!

און קארפֿן און קאַרעסן, די פֿיינסטע פֿיש,
קויפֿן יידישע ווייבער פֿארן שבתדיקן טיש.

• • • •

ווען דער טאָג איז צו נעילה, עס שטייען נאָך שטעלן,
און ס׳דאכט זיך ווי אונטערגיין די זון וואָלט ניט וועלן.
ווי אמאָליקע טעג אויף יהושועס געבאָט—
אוי, די נסים פֿון הימל, דער גרויסער געניאָד!
מען פֿירט איצט אהיים פֿונעם מארק דאָס פֿארמעגן,
און מ׳חלומט פֿון גאָלדענע טעג אויף די ווענן.
און ס׳גיסט זיך פֿון הארצן א תפילה, א לויב:
„אָ, מ׳האָט ניט די ווערט דאָס, דער מענטש איז דאָך
שטויב . . .
יאָ, א דאנק דיר, גאָט, פֿאר דעם ווײַן און דעם קאָרן—
ס׳איז א שטעטל מיט מזל געבוירן געוואָרן.״

ו

יידן רעדן פון אַ בית־תפילה

אז ס׳האָט גאָט אזא ערשטן יאריד באשערט,
האָבן יידן אים געאכפערט און געלויבט זיין ווערט,
און ניט געקענט דאָס צעפלאמטע הארץ איינשטילן,
ביז מ׳האָט זיך פארוויקלט אין טלית און אין תפילין.
אח ניט אין א „מנין", וואו גאָטס ליכט ברענט שוואך,
נאָר אין א שיינער בית־תפילה מיט יידן א סך.
ניט שטיין ווי פארנעבעכט, פארשעמטע און שטילע,
נאָר שבת זאָל דאוונען א פיינער בעל־תפילה.
אז דאָס הארץ זינגט שבחים, מ׳איז דעם בורא געטריי,
ויל מען הערן א חזן ביי „נשמת כל חי".

אז נארונג איז דאָ, מ׳איז זאט און פול,
האָבן יידן געשטעלט זיך בויען א שול.
נאָר פריער מ׳מוז אן אסיפה דאָך האָבן,
האָבן יידן אין א שטוב זיך צונויפגעקליבן.
שטייט־אויף דער שוחט, א ייד א איש תמים,
ער רעדט מיטן לשון פון „שפתי חכמים".
און ער בראָקט אויך אריין די ווערטלעך פון משנה,
און זאָגט צו די יידן אזוי, כהאי לישנא:

„יידעלעך טייערע, צי יונג, צי אלט—
„ס׳איז דער מענטש באשאפן אין גאָטס געשטאלט".
איז מה—דאָך דער מענטש, מכל־שכן דער ייד,
וואָס צו לויבן זיין נאָמען מיר ווערן ניט מיד.
איז אָן א בית־מדרש מיר האָבן ניט די ווערט,
וואָס מיר גייען ארום אָט־אָ־דאָ, אויף גאָטס ערד.

ווייל די העכסטע מדרגה צו דערגרייכן דעם בורא,
איז די הויכע מדרגה „בנים עוסקים בתורה".
עס דורשט די נשמה צו זינגען גאָט שבחים,
צו האָבן א בית־תפילה, און גיין אין גאָטס דרכים.
זאָל יעדער מנדר זיין וויפל ער קען,
און מיר בויען א בית־מדרש, בעזרת השם."

„רבותי, רבותי—רעדט ווייטער ר' זיידל—
און ער זוכט־אויף אין קאָפּ א פּסוק, א דריידל;
לאָמיר בויען א פרום יידיש שטעטל, רבותי!
איר געדענקט די רייד פון דעם תנא ר' יוסי?
„מיט א ים פון גאָלד וועט מ'זאָל מיך באלוינען,
וויל איך אין אָרט פון תורה נאָר וואוינען..."
וואו מיר עסן ברויט, דאָרט גיבן מיר תרומה,
ס'א הייליקער מנהג ביי דער יידישער אומה.
„והיה באכלכם"—איז דער פירוש אזוי:
וואו מ'עסט נאָר לחם, איז „תרומה לאדוני"...
איז ווידער: גיט יעדער נאָר וויפל ער קען,
און מיר האָבן א בית־תפילה אין שטעטל אונגען."
און שטיל און פרום פארענדיקט זיין וואָרט,
און ס'זעצט זיך דער שוחט צוריק אויף זיין אָרט.

דאָ שטייט־אויף ר' שלמה, פון געהילץ־סקלאד דער ייד,
מיט א פּנים צעוויטלט און א פּארוואָלקנט געמיט.
וועט דער שוחט האָט געדרשנ'ט און די דרשה צעצויגן,
האָט ר' שלמה זיך געבלאָזן און געבליצט מיט די אויגן:
„א שוחטל א קבצן, אזא ווילדע בריאה,
שטייט־אויף, נעמט אליין זיך די ערשטע „עליה"!
אן אויסגעצערט נפשל, און וואָס וויסט ער, וואָס?

און רעדט מיט א טאַן פון א שטאַט־באלעבאָס! . . .״
און קחל זיצט שטיל זיך, אין שלווה, אין פרידן, און—
וידבר, ר׳ שלמה האָט געערעדט צו די יידן:

„יידן, די תורה איז א טייערע זאך,
נאָר צו בויען א שול דארף מען געלדער א סך.
ווען ס׳האָט ניט דער שוחט די חוצפה אָן שיעור,
וואָלט צום ערשטן געערעדט איצט א נדבן, א גביר.
נאָר דער האר פון דער וועלט האָט דאָך מיך געבענטשט,
כ׳בין א ייד א גביר און א וואויילענקער מענטש,
מיט גאָט אין מיין הארצן און מיט יושר א סך—
בין איך מוחל דעם שוחט און גיב טויזנט ר״ך.״
מיט א שמייכעלע זאָט, מיט א צעגלאנצטן בליק,
עם זעצט זיך דער נגיד אנידער צוריק.

דאָס טייערע הארץ פון דער אייביקער אומה,
די ליכטיקע, כשרע, ריינע נשמה . . .
ס׳האָט א נדבן געגעבן א שיינע נדבה
אויף דאונען און „אמר אביי ורבא״,
איז שטראלט שוין און זינגט יעדער יידיש געמיט:
„אָ, פול מיט געלאָדן און גוטס ס׳איז דער ייד!״
מ׳איז ניט ווי דער „גוי,״ וואָס ער שלאָגט נאָר און טרייבט—
„א ייד כאַטש ער זינדיקט—א ייד פאַרט ער בלייבט . . .״
„זאָל גאָט דיך באשיצן אין שטוב און אין פעלד,
אז אייביק דיין מזל זאָל שיינען צעהעלט!״
און ס׳גיסן זיך ברכות אויף ר׳ שלמהן אָן שיעור,
ס׳האָט א גוטן, „פאַטשאטעק״ געמאכט דער גביר.

און צעפלאמט פון טיפן גלויבן,
און מיט לייב און לעבן,

און מיט שמחה און דערהויבן
הייבט זיך אָן דאָס געבן...
אין בית־מדרש שמידן יידן
גבורה און קדושה,
און ווייטער ווילן לעבן יידן,
היטן די ירושה.

און ס׳זיינען נדרים
אלץ העכער געשטיגן,
ס׳גיט יעדערער מער ווי ער קען.
אָ, באלד וועט זיך הערן
דער הערלעכער ניגון:
אוי הודו, אוי הודו לאדושם.

און ס׳גלעטן די יידן
די בערד זיך און קלערן:
פון אומות—דער ייד איז דער שענסטער...
און ס׳שיינען צופרידן
לבנה און שטערן
אריין דורך אָפענע פענצטער.

• • • •

נאָר ס׳איז נאָך ניט רואיק די קליינע קהילה—
און כלים פאר דער בית־התפילה?
אן עמוד, א שולחן, א לייכטער, א מנורה,
אן ארון, און א ספר־תורה;
א באנק און א שטענדער, א הענג־לאָמפּ אויף קייטן
א טישטעך א ווייס און מיט קווייטן;
א כיור צו וואשן די הענט צו דער תפילה,
וועמ׳הייבט אָן דאָס שעפּטשען, דאָס שטילע.

די נשמה, די פרומע, זי דורשט צו די הייכן,
זי בענקט אלץ צו זינגען און לויבן;
איז באלד האָט מען ווידער פון הארצן, פון ווייכן,
מנדר זיין שטיל אָנגעהויבן.
„נתבעים ונותנים", א מקדש מ'בויט,
א ביסל מנוחה געפינען,
א טרייסט אין די ביטערע צייטן פון נויט,
און גאולה־חלומות צו שפינען . . .

איז ווער ס'איז מנדר א הייליקן ארון,
ס'שוועבט דאָרט גאָטס ליכט און זיין כבוד;
און ווער ס'איז מנדר א ניי בינטל ספרים,
די שיינע געזאנגען פון דוד:
און ווער ס'איז מנדר א שולחן, אן עמוד,
צום דאוונען און לויבן דעם בורא;
און ווער ס'איז מנדר פאר א „חברה משניות"
די טישן, צו לערנען גאָטס תורה.

די וועגן אויף דר'ערד זיינען טונקל און שווער,
דער מענטש טוט פארגעסן אָן גאָט;
איז, ברוך השם, מ'האָט די שול, א געווער,
ס'איז א פעלדזיקער, פעסטער יסוד.
נו, בויט מען א שול, ס'איז א הייליק געבאָט,
מיט מזל און גליק און אין פרידן;
זה השער לאדוני—ס'איז א טויער צו גאָט—
און מ'בויט א בית־תפילה ביי יידן.

ז

דאָס שטעטל וואַקסט

וואקסט א נייער ישוב אין דער לענג און אין דער בריים,
קוקט צום הימל, ווערט אלץ שענער, מערער אויסגעשפרייט.
ס'טוט דער גורל ביטערער דאָס גלות־פּאַלק ניט שוינען,
זוכן יידן שפּע און צווישן יידן וואוינען.
שטייט א הויפּטגאס פול מיט קראָמען און עס הערשט
די ברכה,
נעמט שוין בויען זייטן־גאסן דאָ דער בעל־מלאכה.
בויט מען שטיבער ענג און אָרעם, ס'פּעלט פּאר
קינדער רוים,
לאָזט מען גרעסער דאָ די הייפּלעך און מ'פּלאנצט א בוים.

ליגט אין גאס א בלאָטע, טיפּע, לעכערדיקע וועגן,
זומפּ געדיכטער, טיף און קוואטשיק, פונעם שווערן רעגן.
בויט א שטיבל יאָסל שניידער—א הויף, א געדטל בליט,
נייט ער פּעלצן און פּיושאק פּאר פּויער און פּאר ייד.
קענן אים האָט בערל שוסטער אויפּגעבויט א שטיבל,
קוקט מען שטיל־פּארבענקט זיך איבער אין די טעג,
די טריבע.
און אמאָל, מ'וואַרפּט די ארבעט, אויפּגעפּראַלט די טיר:
„ברודער בערל, קום אריבער, רעד א וואָרט מיט מיר!"

„וואָס־זשע טוסטו, ברודערקע? וואָס זאָגסטו אויף
דעם רעגן?"
און ס'קוקט דאָס וואכע אויג אויף טירן אָפּענע אנטקעגן.
„און דו, מיין ברודער יאָסל? זאָג, דו מאכסט אויף
פּיצעריציע?"

אין מיטן ליגט די שמאלע גאס, די בלאטיקע מחיצה.
נאר ס׳קומט דער פויער פונעם דארף, און ס׳קומט אריין
א שכן,
און ווייב און קינדער זיינען זאט, און מ׳האט אין גאט
ביטחון.
דער שניידער ניט, דער שוסטער קלאפט די פלעקלעך
אין דעם שיכל—
„לחיים, ברידער!״ מ׳גיסט אריין און מ׳בייסט נאך צו
א קיכל.

און דא ניט ווייט, אויף יאסלס זייט, עס זעצט און
בליצט און זידט:
א קוזניע האלט שוין דא דער גבר, דער הויכער
פייוול שמיד.
ס׳טרעפט אמאל, ער האלט דער האמער און בייז
ער הייבט אן ווארטשען—
נעמט אפרוקן דער פויער זיך און ציטערן און זיך
קארטשען...
נאר ווייך איז פייוול, דער קאוואל, איז אויך
א וועדטלזאגער:
„עסט ווייניק שטיפטלעך, בערל, האָ? וואס ביסטו
אזוי מאגער ...״
דער שוסטער לאכט: „א, פייוועלע... א פיינער לי׳ן,
א רעכטער...״
און ס׳הילכט איבער דער גאנצער גאס אויך פייוולס
גראב געלעכטער.

א, דאס חנ׳עוודיקע פאלק! אט שמידט דער שמיד
פאדקאווען,
און זינגט זיך צו א זמרל צום גאט פון זיינע אבות.

ער האלט א פוס פון פערד, דערנעבן שטייט דער גוי,
דער וואלאך,
און ס׳זינגט פון שמיד ארוים „אשרי האיש אשר לא הלך".
און פרום איז פייוול, גראב די שטים, נאר לויטער די נשמה:
„קיין ברויט נישטא? וועט מארגן גאט באשערן מיר
מסתמא . . ."
און—„יאסל, שוין געדאוונט היינט? פארגעס נאר ניט
אין גאט!"
און צוריק צו דער קאוואדלע און צום וואגן און צום ראד.

און שטוב און הויף, דאס שטעטל וואקסט, ס׳מערן זיך
דא יידן,
מ׳האמערט, און מ׳הערט ניט אויף דעם מארגן אלץ
צו שמידן.
און לעבן שניידער ווערט א בריטער הויף ארומגעצוימט,
דא שניידט מען שטרוי, און, ווי א טייך, די סיטשקע*)
שטראמט און שוימט.
ס׳האט שמערקע כלאפ מיט זיינע פערד געעפנט
א „סיטשקארני"—
א ייד מיט א פארשטאפטן קאפ, ער קען נאר „מודה אני".
א כוהן נאך, און ס׳בענקט דאס הארץ, פון דורות
קלינגט אן עכא,
איז אפט ער הייבט אין הויף די הענט מיט איין ווארט:
„יברכך!"

און דא שטייט שמערקעס פיינע שטוב, מיט שטאלץ
און פעסטן מעמד,
דערביי, אן ארעם שטיבל שטייט פון איצי-בער מלמד.

*) סיטשקע—צעמאלן שטרוי, א מאכל פאר פערד.

און ס׳מישט זיך אוים דער סיטשקע־שניט, דאָס רוישן
פון מאשינען,
מיט קולות פון די קינדערלעך, וואָס רוישן ווי די בינען.
„אוי, קינדערלעך—עס גלעט די באָרד דער דרדקי
צופרידן—
אז וואויל אייך, קינדער, וואָס איר זענט געבאָרן
געוואָרן יידן.״
און ס׳גיסט זיך זים א ניגון דאָ, פון אלף־בית די תורה,
און ס׳גלאָצן פרומע אייגעלעך מיט אומעט און מיט מורא.

א יונגער איז נאָך איצי־בער, איז שטאָלץ מיט זיין שליחות,
ער ברענגט אין נייעם ישוב דאָ די הערלעכע צוויי לוחות.
„יאָ, אויף תורה שטייט די וועלט—ער קרייזלט זיך א פּאה,
ער וועט דאָ לערנען דור נאָך דור, א רייע נאָך א רייע.״
„א דאנק דיר, ליבער טאטע, פאר מיין גורל אויף דער ערד,
פאר אותיות, וואָס זיינען פון דעם הימל מיר באשערט.״
ער קושט דעם טייערן סידור פול מיט יראה, פול מיט האפּט,
און קינדערישע אייגעלעך זיי קוקן שטיל פארגאפּט.

• • • •

דאָרט, וואו ס׳ענדיקט זיך דאָס חנ׳עוודיקע געסל,
א ביסעלע ווייטער, עס בליט שוין א פּעלה,
נעענטער, בויט זיך נאָך א הינטער־גאסל,
און ס׳וועלט דאָ אין שטעטל אלץ ברייטער די וועלט.
די ערשטע שטוב שלמה וואסערפירער בויט—
א רונדער קאָפּ, מיט טשעריקעס פארזייט:
אויף קרעפּטיקע אקסלען, געזונט און ברייט—
ער וואנדערט ארום דאָ מיט וואסער־קאנען גרייט.

ס'איז גוט אים, דעם וואסערפירער, מיט זיין פאס,
ער האָרעוועט שווער און לעבט זיך צופרידן:
„גאָט גיט אונדז ברויט—ער מאכט זיך א שפּאס—
און איך גיב וואסער דאָ אונדזערע יידן."
און פּאָרנט—א הויפּ צעפּראלעט און בריים,
און קינדערלעך קליינע א גאנצן טאָג שאלטן;
און העט־טיפּ אין הויפּ דאָס הייזקעלע שטייט,
ווי דער מענטש וואָלט געוואָלט דעם פּארך באהאלטן...

לעבן וואסערפירערס הויפּ שטייט נאָך שוין א קוזניע,
און א גוי א קאָוואל זעצט די אייזנס מיט זשום;
וויל אזוי האָט באפוילן דער פּריץ בוזניע:
פּויערים און פּערד זיינען דאָ אומעטום...
און וויטער דאָ בויט א שטוב א בעל־עגלה,
א הויכער, בריים־ביניק, באלאָדן מיט כוח:
„העי, שלמה! זאָל דער קאָוואל אונדז טשעפּן נאָר, זאָל ער—
צעטרייבער איך אים, אז ס'גייט אזש א רויך!..."

און ס'חלומט פון משא משה־ליב בעל־עגלה,
פון קאָסטנס, פון תבואה, פון מעל זאק אויפּ זאק;
אז אויפגעריכט ווערן זאָל דאָ־הי זיין דאָליע,
און ס'זאָל זיין קאטיוגע*) זיין שטענדיק געפּאקט.
ער קוקט אויפּ די שיינינקע יידישע היימען,
און קוקט צו דעם הימל, וואָס גיט אים זיין כוח:
„אוי, גאָט, וואָס דערנערסט די חיה און בהמה,
גיב שפּייז צו מיין ווייב און מיינע קינדערלעך אויך."

*) קאטיונע—א לאָנגער, פלאָכער לאָסט־וואגן.

דָּאָ ווערט מיט אמאָל דאָס געביי אָפּגעשטעלט,
ס׳איז שטח פון מארק און דער סוף פון דער שטאָט;
רוי־ערד, אָן גראָז, ס׳איז א לוידיקע וועלט,
און מ׳האָפּט דאָ אויף שפּע און אויף הימלס געגאָד.
ביים וואסערפירער, ווייטער, צו דער אנדערער זייט,
איז רוישיק, עס בויט זיך דאָס הינטערגעסל;
עס מערן זיך דורות, און ס׳קומט באלד א צייט,
און ס׳קאָכט יידיש לעבן וויִ א זודיקער קעסל.

• • • •

און ס׳וואקסט אלץ דאָס שטעטל, ס׳איז פרוכטבאר דער מארק,
און די הויפּט גאס—זי וואקסט ווי מיט כישוף.
און מ׳בויט שוין דאָ העכער, ארויף אויפן בארג—
דריי גאסן עס האָט שוין דער ישוב.
די הויפּטגאס, זי שפּיגלט, איז פארביק און שיין,
מיט שילדן, מיט סוחרישע קלאנגען;
די צוויי הינטערגעסלעך—דאָ כישופט דער חן
פון ארבעט, גערויש און געזאנגען.

און ישראל גוי קדוש, זיין נפש איז הייליק,
ער לעכצט אלץ צו העכערע וועלטן,
איז בויט מען די שול—אוי, „מה טובו אוהליך!"—
„ווי גוט זיינען דיינע געצעלטן!"
הייליק דער גייסט איז, פון וועלט דער יסוד,
און ס׳בענקט אויך דער גוף נאָך קדושה;
און ישראל דער בעדער, ער בויט שוין א באָד,
פון זיידעם אן אלטע ירושה...

ח

פּרנסה

ליגט א שטעטל אונטער הימלען, בלויע, שיינע,
אלט און יונג, מיט טאטעס, מאמעס, קינדער.
געהאָרעוועט, דאָ אויפגעבויט נייע היימען,
געניסט מען שוין געבענטשטע רו אצינדער.
נאָר קינדערלעך מיט מיילער אָפן ווילן עסן,
און שוועך איז דער געראנגל פּארן ברויט:
פּאראן גאָר טעג ווען מ׳טוט אין גרויסן גאָט פּארגעסן,
ווייל ס׳ליגט אין הארץ די מורא פּאר דער נויט.

נאָר ס׳האָט דער ייד אויך אלטן גלויבן און ביטחון—
יאָרהונדערטער ער האָט מיט נס געלעבט!—
מ׳זוכט פּרנסה ביי דעם פּויערל, דעם שכן,
און טראָפּנס שפּע פון זיין ערד מ׳שעפּט.
נאָר מ׳דארף א סך, א סך—מרובים צרכי עמך!—
מ׳איז שלעכט, מ׳זינדיקט קעגן ברודער אויך;
אוי, שוועך עס איז דער קאמף! ... מ׳זינגט דעם „מי כעמך״—
אזוי מ׳האָט ניט פּארן לעבנס־יאָך קיין כוח ...

נאָר ס׳קוקט ארויף דער ייד, איז היימיש מיט די הויכן,
און האָט א כוח אין הימל שוין פון לאנג;
האָט די מלוכה שפּעטער, די איינוואוינער צו גרייכן,
א פּאָסט געבויט, מיט „קעפּ״ פון הויכן ראנג.
און די אלע „קעפּ״ און אלע קליינע דינער
האָבן דאָ א הויז און ווייב און קינד,
קומט אריין פּרנסה אין שטעטל אין די שטיבער,
און ס׳בענטשט די פּאָסט דאָס יידיש הויזגעזינד.

און נאך דעם א „טאמאשניע" געבויט האט די מלוכה,
ווייל ס'ליגט רומעניע אויפן צווייטן עק,
און איבער פרוט א בריק פאר שלום און מנוחה
איבער וואסער העננגט, פון ברעג צו ברעג.

און ווי אין ים די כוואליעס ס'שטראמט און שוימט
דאם לעבן,
צו־הויך דער הימל, מ'שפאנט אויף הארטער ערד;
דאם לייב, דאם זינדיקע, קיין סך קען דאם ניט געבן,
נאר נעמען ס'גלוסט אויך דאם וואם איז פארווערט.
איז יאגט מען קאפ אויף קאפ צו זעטיקן דעם שטן,
ס'איז רחבות דא—און ס'פילט זיך ענג דער מענטש;
נאך גוט וואם גאט האט יידן אויך געשענקט געבאטן,
און מיטן צלם אלוקים געבענטשט.

איז זוכט דער ייד פרנסה, און בעט און האפט צו גאט...
אט לויפט ר' שמואל אין טונקלען באגינען,
ער איילט זיך, יאגט צום בארג, וואם ליגט הינטער
דער שטאט,
א וואגן פרוכט, צי תבואה, צו געפינען.
אט שטעלט זיך אפ א וואגן: „וואם האסטו דארט,
מאשניאגו?*)
—„א וואגן עפל און א פעסל ברינדזע".
און שמואל איז דער ערשטער צו דינגען אויפן בארג דא,
און קריגט די סחורה פאר א טעפל לינדזען...

און שייקע שנייידער ביים מאשין כאור הבוקר,
אין דרויסן קוים עס גרויט דער נייער טאג;

*) מאשניאגו—אלטיטשקער.

ביי דעם לעמפּל איינגעבויגן, ווי א הויקער,
ער נייט, דער פּויער קומט היינט נאָכן רעק.
ער נוצט די הענט, און אומרו ארבעט אינעם הארצן,
און אלע מאָל ער פּראלעט אויף די טיר:
דעם נייעם טאָג, אוי גאָטעניו, זאָלסט ניט פּארשוואַרצן,
און גוטע קונים שיק מיט רחמים מיר.

און בערל בעקער גרייט זיך מונטער צום יאריד,
ער שטייט שוין אין פּרימאַרגן-גרוי א גרייטער;
ער שטעלט ביים ווענעלע אין דרויסן נאָר א טריט,
און בלייבט פּארזאָרגט, צעטומלט, א צעדרייטער.
אין ווענעלע ליגט ברויט און בייגל, לעקער, זעמל,
און ס'דאכט זיך בערלען א דונער האָט געקראכט:
„אוי, ליבער גאָט, כ'האָב אָנגעלאָדן א וועגל ווי א קרעמל,
איז גיב מיר, גאָט, א טאָג ווי כ'האָב געדאכט."

און ס'לויפט דער תבואה-סוחר זיידל נאָך א פּורל,
ס'איז אָנגעלאָדן פּול מיט ווייץ און קאָרן.
דער ייד צופיל געדונגען זיך האָט מיטן ערל,
איז ער אנטלאָפן מיט א ווילדן צאָרן.
נאָר זיידל זעט, ס'שטייט די זון שוין הויך אין הימל,
און ס'ליגט פּרנסה דאָרט אין ווענעלע,
יאָגט ער נאָך אָן אָטעם, מיט געבעט און טומל:
„פּעטרא, כ'בעט דיך, שטיי!...וואַרט א רגעלע..."

און שלמה וויים, דער שיינער ייד, ער שטייט אין קראָם,
ער האָט פּארקויפט א גוי מאנופאקטור,
נאָר ס'קראצט זיך אין דעם שוועדן קאָפּ, דער כאָם,
און קוקט צעפּאטלט אויף דעם גארניטור.

ער מעסט די בריידע פּאַנטאַלאָנעס, דעם פּיזשאָק,
און קוקט זיך אָן ווי א צעמישטע רינד;
„די חוזן, שליאָמקע, ליגן אויף מיר ווי א זאק"—
און ס'גיט א זעץ די יוכע און ער פּאַרשווינדט...

און דער זיגערמאכער משה זיצט ביים פּענצטער,
א שרייפּעלע ביי א ספּרוזשינקע דרייט:
לעבן אים א פּאָסטמאן פון די סאמע קלענסטע
אָנגעבלאָזן און פּארכמורעט שטייט.
ער ברוגזט זיך, דער יחוס, אזא מלוכה־מאן,
ס'חיסט דער ייד האָט אים גאָר אָפּגענארט:
„קום מאָרגן"—מם, ער האלט אים ווי א פערד אין שפּאן"—
און משה קוקט דעם „פּריץ" נאָך באַ'צער'ט.

און מענדל פישער שטייט צווישן פּויערן א מאסע,
און וועגט דאָס „דרויב" ביים סוף פּונעם יאריד,
פּלאָטיק, קאָסטרישן, און פּולער ווערט די קאסע,
און זיין ווייב גנענדל העלפּט אים מיט.
נאָר ביי דער זייט א שטן לויערט ביז און שטום,
און ס'בליצן זיינע אויגן, גאליק־גרינע:
אן אוריאדניק דרייט זיך שוין אין שטאָט ארום,
און שפּירט אלץ נאָך די יידן פּול מיט שנאה.

אין באגינען פּאָרט ארויס אנטקעגן טאָג
דער פּורמאן דאָדל מיט זיין פּאָרל סוסים:
„אוי גאָט, ס'איז אמת, כוחות איך פּארמאָג,
נאָר ווייב און קינדער שפּייז איך נאָר מיט נסים.

מ׳האָט אויף היינט באשטעלט א „לאָדעכץ" גאָר א פיין,
ס׳ט זײַן שוין פּוטער, מילך, ברויט אין אָוונט.
נאָר נעכטן איז געווען א טאָג, אין דר׳ערד אריין,
ווי כ׳וואָלט קיין מאָל אין לעבן ניט געדאוונט."

און ס׳ראנגלען יידן זיך ווי ביזן האלדז אין וואסער,
און שטרויכל-שטיינער ליגן אויפן וועג;
אוי, טאטע זיסער, הנותן לחם לכל בשר,
ס׳איז דער עול פון גלות אַן א ברעג...
נאָך גוט וואָס ס׳קומט אמאָל דער טייערער טאָג פון שבת,
און מ׳איז דערהויבן אויך אין ליבן יום-טוב.
דער אין דער וואָכן איז פול מיט קויט און תאוות,
און די פּרנסה איז ווי קריעת ים-סוף...

ט

ירושה

שטייען יידישע שטיבער דאָ מעסיק, ניט הויך,
נאָר ס׳פלאמט דאָ די תורה, אז ס׳גייט אוש א רויך.
צעבראָכענע לייבער, מיט פּחדים, מיט מוראס—
נאָר דער גייסט איז פון שטאָל שוין פון דורות און דורות.
צעדראָשן פון אייזנס, פון רוט און פון קנוט,
און מ׳שעפּט פון דער תורה א ריזיקן מוט.
אמאָל ווערט צעוושעט דער הערשער, דער פויער—
איז היימיש מ׳קלאפּט אָן אין הימלשן טויער.
און ווייטער מ׳לויפט נאָכן ביסעלע פּראָסע—
אוי, „עמך ישראל צריכין פּרנסה״...

נאָר ס׳איז ניט ביים יידן דער גראָשן דער עיקר,
מ׳ווערט ניט פון ערדישע אוצרות פּארשיכורט,
און אייביקע שיינקייט און ליכט און קדושה
מ׳זוכט אין דער הייליקער אלטער ירושה.
פּארצייטן א פעסטונג געבויט מ׳האָט אויף ערד,
מיט מאכט און מיט פּראכט און מיט אייביקער ווערט;
די פעסטונג די ערד און דעם הימל פּארבינדט,
לעבט דער ייד אין זיין משכן און קיינמאָל פּארשווינדט...

וואו ס׳זאָגט נאָר א ייד, „אונדזער גאָט איז נאָר איינער״,
עס ליגט די ירושה אים טיף אין די ביינער.
און וואקסט־אויס א ישוב א נייער מיט יידן,
עס גלייכט־אויס ישראל זיין קערפּער, דעם מידן.
ער קומט מיט זיין פעסטונג און שטעלט אים אוועק,
און ס׳פירט אים דאָס ליכט אויפן אייביקן וועג...
און אזוי אָן א סוף, און מיט הארץ און מיט ברען,
ביז אהער צו דעם פּינטל, אין שטעטל אונגען.

און קנעכטיש דער ייד איז אין גאס, דער געמיינער,
נאָר שטאָלץ, ווי א מלך, מיט זיין תורה, דער ריינער.
אין דרויסן מ׳האוועט און מ׳טראָגט אלץ דעם עול,
און ס׳גייט נאָך פון קינדהייט פון רבין דאָס קול:
„אוי, יידעלעך קליינע, הבן יקיר לי אפרים,
די תורה הקדושה איז מן השמים!״
און ער ווייזט מיט א פינגער ארויף־צו מיט מורא,
און קינדערלעך זעען אין הימל די תורה.

„קינדער, פון יידן, א, שרעקלעך דער עול איז,
מ׳איז טויזנטער יאָרן ביי גויים אין גלות.
ס׳האָט גאָט, ברוך הוא, אונדז געטאָן דאָ באשטראָפן,
און מיר הערן ניט אויף דאָך צו וואַרטן און האָפן.
נאָר כ׳וויים ניט דאָס יאָר און כ׳וויים ניט דעם חודש—
דאָ רוט אויפן רבין דער רוח הקודש—
און מיר הערן דעם שופר פון משיח צדקנו,
און ס׳קומט די גאולה במהרה בימינו.

און דער רבי צעפלאמט זיך מיט א הייליקן ברען,
אברהם־ליב דער מלמד פון שטעטל אונגען.
און ער מאָלט ווי די יידן מיט קינד און מיט קייט,
זיי זאמלען צונויף זיך און מ׳שפאנט און מ׳גייט.
און דער מלך המשיח, ער גייט זיך פאָראויס,
און פירט אלע יידן פון גלות ארויס.
צו דער הייליקער שטאָט, אונדזער אלטע עיר־הבירה,
און ער פירט זיי מיט שמחה, מיט טענץ און מיט שירה.

און ס׳הייליקט דער „חדר״ דעם דרויסן אליין,
א קינדער־שפיל האָט דאָ א יידישן חן;
און ייִנגעלעך יידישלעך גלעטן די בערדלעך,
אויף פלויטן עס קריכן „משה רבנום פערדלעך״...

מ׳ברענגט אין די היימען דעם רבינס רייד,
און ס׳טרינקען די שטיבער די יידישע פרייד;
עס קומט די קדושה אין שטיבער אריין,
און וועפט אויס פון גאסן די טומאה און פּיין.

און ביי דער גמרא דער שוחט ר׳ זיידל,
יונג נאָך און פריש, און איז אויסגעצערט, אידל,
ער וואַרפט זיך, און וויגט זיך דעם הויכן שטערן,
די ליבע צו תורה טוט שיעור אים פארצערן.
ער קוקט אין „כלאים״—מם, די שיינקייט אמאָל:
ס׳קליידן זיך כוהנים אין פלאקס און אין וואָל.
און ווינשטאָק און תבואה, און אויבס, יעדער סאָרט,
יעדער חאָט זיך זיין וועלט און זיין מאָם און זיין אָרט...

„אוי, רבונו של עולם, נאָך דיין וואָרט איך בין דאָרשטיק,
איך פאסט תעניתים יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק.
איך בין ביי דיר נאָר א משרת, א גבאי״—
און ער פארמאכט די גמרא און נעמט מדרש רבא.
ויברא... ערשט פרייטיק דער מענטש...וואָס איז אויסן?
דער מענטש אויף דער ערד זאָל זיך וויניקער גרויסן...
און די פרוי זאָל זיין פרום און ניט זינדיקן גיך,
זי קומט פון דעם אבר צנוע, דעם דיך...

ער חאָט נחת, דער שוחט, ניט ער שארפט נאָר דעם חלף,
נאָר ער פסקנט אויך שאלות אין בשר והלב.
און ער קוועלט פון די דינים און קרייזלט א פאה:
„אוי, דער „חושן משפט״! אוי, דער „יורה דעה״!
וויפל תורה און חכמה און פשוטער שכל
ס׳איז דאָ אין דעם שיינעם און ריזיקן היכל!
און ער איז אין שטעטל כמעט ווי א רב,
ביי די „צאן קדשים״, די „הויליקע שאָף.״

און שטענדיק אין שול זיצט דער קליינינקער שמש,
אין זומער, אין ווינטער, אין שבט און אין תמוז.
די תורה צו שאצן, פארשטיין זי און קאָנען—
מ׳דארף אייביק זי לערנען: „הוי, תנו רבנן!״
ס׳פירט אים דער בורא אויף א דרך א גרינגען:
דעם ניגון פון היליקע ספרים אויסזינגען.
און ס׳ברענט אין זיין גוף אזא פלאם, אזא גארן—
אָ, ווי האלט זיך דאָס פייער אין א לייב אזא דאַרן!

אין שול איז שוין דאָ איצט א „חברה משניות״,
ס׳איז מסביר דער שמש מיט הארץ און אחריות.
דער ייד!... נאָך פרנסה, ער לויפט אין די בלאָטעם,
מ׳זינדיקט אמאָל און מ׳טראכט ניט ווער גאָט איז;
נאָר ס׳שעפטשעט דאָס הארץ טיף א שטילינקע תפילה,
און ס׳ברענט אָפט גאָטס ליכט אין די גאסן אפילו.
פארנאכט... מ׳אנטלויפט פונעם קויט און „ויצעקו״
אין שול—מ׳איז מקים דעם „רחצו, הזכו!״

איז קוקן די יידן צום שמש און דאנקען,
און לויבן די חכמים פאר די שארפע געדאנקען;
זיי קוקן אין מויל אים און ס׳בלישטשען די אויגן,
און מ׳וועלט אויף דער ערד פון יהודה פארפלויגן...
„אָ, ווי הייליק דאָס לאנד איז וואָס האָט אזא יושר,
אז דעם אָרעמען ייד דארף באזאָרגן דער עושר!
„כי לי הכסף״... ס׳האָט דער מענטש ניט קיין דעה,
איז מעשר און לקט און שכחה און פאה.

און אז ס׳קומט נאָך דער היליקער שבת צו גיין,
און מ׳קען זיך שוין אויסרוען דאָס מידע געביין,
איז פלוצים עס נעמט אין דעם לייב, אין דעם שוואכן.

א ליכט, א נשמה יתירה דערוואכן.
און ס׳פלאקערט־אויף העל די אמונה, דער גלויבן,
און מ׳וועלט אין די וועלטן, די הויכע, דערהויבן.
און ס׳זינגט אין דעם ייד יעדער גליד, יעדער טראָט,
מיט א לויב צו די הימלען, א שירה צו גאָט.

„לכו נרננה", לאָמיר זינגען צו גאָט,
צו זיין מאכט און זיין פראכט, און זיין ליבע און געטרַאָד.
ווייל ער האָט באשאפן דאָס פעלד און די זאנגען,
די חיה, די בהמה, דעם עוף און די שלאנגען;
דעם מענטש און דעם שטן, דעם צדק און רשע,
דעם הימל, דעם טיפן, און דעם ים און יבשה:
דאָס בלעטל, וואָס רוישט, און די בין מיטן זשומען,
דעם מדבר, דעם וויסטן, און די פארביקע בלומען.

און ער האָט באשאפן דעם בארג מיט די וועגן,
און ער האָט באשאפן די וואַלקנס, דעם רעגן;
און ער האָט באשאפן די דונערן, בליצן,
און ביימער. אין מדבר די מענטשן צו שיצן;
דאָס ברויט און די פרוכטן דעם מענטש צו דערפרייען,
דעם פעלדז און דאָס אינדזל, די שטורעמס און שנייען;
און די ערד איז געגעבן צום מענטש און איז הייליק,
און—כל ישראל יש להם חלק"...

אויף מאָרגן שטייט ברוך דער ערלעכער ייד,
מיט זיין „שאגת ארי", וואָס וועלט קיינמאָל ניט מיד;
שטייט פעסט ביי זיין שטאָט, און ער דאוונט צו גאָט,
און ציט־אויס זיבן מאָל דאָס וואָרט „אחד".
ער איז מרעיש עולמות און שטורעמט דעם „אויבן":
אז וויפל איך זאָל דיך ניט, גאָט מיינער, לויבן,

דערצייל איך דאָך גאָרניט, קיין טראָפן, קיין עכאָ—
אוי, טאטעניו, אין אלוהים זולתך!

און ער שטורעמט און ליארמט און צאפלט זיך אזש,
און מאכט אָן אין שול א געוויטער, א רעש.
דער טלית אויף קאָפ, איבער אויגן אריבער,
און גרייט זיך צו „קדושה" אזוי ווי אין פיבער.
וואָס קענען דען זאָגן די ערדישע זאָמען,
אז שרפים אין הימל זיי לויבן זיין נאָמען.
און ... „נעריצך!", ווי ער גייט־אויף אין פלאָמען,
און פליט גלייך אין הימל מיטן עולם צוזאמען ...

און ס'קרייזלט די טענער דער חזן, ר' דוד,
און פילט־אָן דעם עולם מיט יראת הכבוד;
און ס'פלאטערט זיין האָרץ, ווי ביים יונגען פויגל,
וואָס דערזעט דעם אָדלער אנטקעגן די אויגן.
און פאָרכטיק און קרעפטיק עס זינגט די נשמה:
„אויף אלע מיינע וועגן דו ביסט מיין נחמה".
„אוי, אנעים זמירות" ... און מ'זינגט און מ'קוועלט—
א הייליקער שבת אין פאראן אויף דער וועלט! ...

אזוי לעבט מיט שטאָלץ זיך א יידישע קהילה,
מיט א גאָט און א תורה און א ליבער בית־תפילה.
יאָ, שווער איז אין גלות דעם יידנם מערכה,
די וועלט איז גאָר אָפט נאָר אָן עמק הבכא;
נאָר מ'לעבט ווי א מלכות אויף זינדיקער ערד—
מ'האָט א רייכע ירושה, מ'האָט אין הימל א ווערט.
און מ'לעבט אין דער נידער, און מ'קוקט אין דער הויך,
און מ'שפּאנט אויף דער ערד מיט א ריזיקן כוח.

ו

מלמדים

איצי־בער מלמד און די רביצין עטל,
האָבן צווישן די ערשטע זיך באזעצט אין שטעטל.
א ירא שמים מיט א פלאמיקן גלויבן,
פילן זיך קינדער מיטן רבין דערהויבן.
יידעלעך, פיר און פינף יאָר אלט,
און מ׳לערנט מיט ברען, און מיובלט, מ׳שאלט.
גרינג איז דעם עול פון דער תורה צו טראָגן,
און קינדערלעך לערנען און זאָגן און זאָגן.

ענליותדיק איז איצי־בער דער מלמד,
און שטיל און בכבוד, א יידל א סאמעט;
איז א רעש, א טומל, און דער „חדר״ איז ענג,
און קינדערלעך קריכן אויף טיש און אויף בענק.
„זאָג אלף!״—ער זאָגט צו א קינד מיט א טראָפּ,
און ס׳דראָפּעט א בחור זיך ארויף אויף זיין קאָפּ.
דאָ הייבט־אָן דער רבי א מעשה צו וועבן,
און קינדערלעך קליינע אין די הימלען שוין שוועבן . . .

און ליב האָבן קינדער דעם רבין אָן שיעור—
פאר שענסטע חלומות ער עפנט די טיר!
זיי זעען ווי אברהם האָט צעבראָכן די געטער,
וויל נמרוד באשטראָפן, נאָר גאָט איז א רעטער.
עם זעען די קינדער ווי אברהם אין זיין צייט
האָט געמאכט א סעודה פאר דריי פרעמדע לייט.
זיי זעען די בילדער ווי גאָט איז א תקיף,
דער גאָט פון אברהם און יצחק און יעקב.

און ענג איז דער „חדר" און בריט איז די וועלט,
און דער רבי האָט פליגלען, ער דערציילט און ער קוועלט.
און דאָ פלוצים, קינדערלעך זיצן אבלים:
מ'האָט פארקויפט, נעבעך, יוספן צו ישמעאלים.
א רגע, די אייגעלעך שיינען שוין פריילעך:
יוסף הצדיק איז שני למלך.
איצי-בער מלמד פארשוויגן איצט ווערט,
און נעמט אראָפּ די קינדער פון הימל אויף דר'ערד.

טעג גייען איבער, פארפלויגן, פארשוואומען,
און נאָך א מלמד איז אין שטעטל געקומען.
ר' ניסל, א בייזער, א קליינינקער ייד,
א בלאָנד, שיטער בערדל, און ער קאָכט זיך און זידט.
ער איז שוין א קענער, א מר בר ר' אשי,
ער לערנט מיט קינדער אזש חומש מיט רשי...
אז קינדערלעך קענען שוין „עברי" א ביסל,
טוט מען א שפרונג פון איצי-בער צו ר' ניסל.

און אויסגעפוצט גייט ער, ווי א פרינץ אזוי שיין,
קיין פלעק אויף א בגד, נאָר אלץ זויבער-ריין.
בעקעלעך—פארביק, און רויט ווי מאראנצן,
און שיך די צעפוצטע, זיי שפיגלען, זיי גלאנצן.
ער חזרט: „ויאמר—און ער האָט געזאָגט",
מיט א טאָן, וואָס ווארנט אז דער רבי שלאָגט.
און קינדער דערשראָקענע חזרן איבער,
און קוקן ווי לעמלעך מיט פארציטערטע גלידער.

דאָ הייסט ער א יינגעלע זאָגן אליין,
און שטעלט זיך אוועק הינטער קינדס געביין.

„לאָמיר הערן: „ויאמר—און ער האָט געזאָגט,"
און ער שטייט לעבן בחור און מאטערט און נאָגט.
דער יינגל הייבט־אָן צו זאָגן גאָר גיך,
נאָר ביים סוף פונעם פסוק פארטשעפּעט ער זיך.
און ער קריגט א פּאטש פונעם רבינס האנט,
אז ס'ווערט אים דאָס פּנים ווי פּייער צעפּלאמט.

„אין דער תורה איז א כלל „אין רחמים בדין"—
נעמט דער רבי דערקלערן פונעם פּאטש דעם זין.
דאַרפסט קענען א פּסוק אָט פּינקטלעך, כהלכה,
אָט ווי אויף א פּרי קענסט מאכן א ברכה.
אז איר לערנט ניט, שקצים, איר מאכט מיך צו שאנד—
איז—א פּאטש, אז איר קלעפּט זיך איין אין דער וואנט."
און יינגעלעך קוקן געפּלעפּטע פון מורא:
פּארפּלאָנטערט עס זיינען די וועגן פון תורה! . . .

אין שטאָט די פּרנסה ווערט בעסער און בעסער,
און דאָס רחבות אין הארצן ווערט גרעסער און גרעסער.
מ'זוכט פּאר די זין שוין א לומדישן מעמד,
און מ'ברענגט שוין אין שטעטל א גמרא־מלמד.
א הויכער, א גלייבער, מיט צעווואָקסענע ביינער,
מיט צעהאָנגענע פּאות, א באחנטער, א שיינער.
ער לערנט אזוי פלאמיק, מיט א ניגון און טראָפּ,
אז ס'ברענט אים דאָס הויז אזש איבערן קאָפּ.

„ר' עקיבא, ר' יהודה, ר' חנינא בן דוסא,
ווען איר קענט נאָר, קינדער, די תנאים, די גרויסע!
וואו האָבן די גויים אזעלכע חכמים,
ווי הלל, א שטייגער, אזא מין איש תמים?

און—„גלייה לדרעיה", ר' יוחננם רייגקייט,
א חורבה וועלט פול מיט ליכט און מיט שיינקייט.
און ר' יוחננם חכמה? זיין כוח, זיין גאנג
גיט א חולה די האנט און ער איז מער ניט קראנק..."

און ר' שייע צעהיצט זיך מיט שבחים און שירה,
ווי דער מלך פון תהלים אויף דער גאָלדענער לירע.
און מ'הערט שוין אין פרישן פרימאָרגן אין דרויסן:
„שור שנגח"—אז אן אָקס האָט געשטויסן..
און עס שאָקלען זיך יידעלעך און צעוויגן זיך שטארק,
און מ'פלאמט ווי פארציטן דער סיני-בארג:
„אָ, דינים פארפלאנצטע אין ארץ ישראל,
זיי שפאלטן די בערג, זיינען שארפער פון שטאָל!"

און אזוי-אָ, די תורה פון משה און עקיבא
מ'פארפלאנצט אין די קינדערשע הערצער, די ליבע.
די ווייכינקע הערצער זיי זאפן אלץ איין,
און טראָגן די אוצרות אין מאָרגן אריין.
און שטאָלץ מיט די מלמדים איז יעדער באזונדער,
ווייל ס'קומט-אויף א לומדישער דור גאָר א וואונדער.
אז יידישע קינדער נאָך תורה זיינען להוט,
לעבט די יידישע אומה לעולם ועד...

יא

אַ בית־מרחץ

פריער האָבן גויים געבויט זיך א „באניא",
פּעטיא, וואסיל, קאָפּריאן און וואניא.
א צימערל, מ׳וואשט זיך ארום דאָ דאָס לייב,
און מ׳גייט אין שענק, אָדער גלייך צום וויב.
נאָר דער ישוב צעוואקסט זיך, און דאָס יידישע לעבן,
ווי א חלום א ליכטיקער האלט זיך אין וועבן.
האָט ישראל דער בעדער פאר די יידן אין שטאָט
געבויט א היפשן בית־מרחץ, א באָד.

איז קאָכן זיך יידן און מ׳פילט זיך דערהויבן,
מ׳וועלט דאָך „גוי קדוש" געפונען פון „אויבן":
עם האָט דאָך דאָס פאָלק תרי״ג מצוות, קיין עין־הרע,
און ריין דארף עם לעבן, בקדושה ובטהרה.
די ערד איז דאָך ברודיק, פארקויטיקט מיט זינד,
און ס׳שפּאנט דער בן־אדם אין זומפּ דאָ, ווי בלינד,
און טונקט זיך אין טומאה, אין א גאנצן ים,
און זעט ניט די זומפּן און זעט ניט דעם סם.

נאָר יידן זיי לעבן מיט תורה, מיט טאָלק,
מ׳לעבט ניט אין הפקר, מ׳איז דאָך גאָטס פאָלק;
ס׳האָט ערדישער גוף א נשמה דאָך אויך,
וואָס רייסט זיך צום הימל און בענקט נאָך דער הויך.
ס׳איז שווער דער נשמה אין א גוף, אין א קראנקען—
דער גייסט איז דער יחום: „אל תסתכל בקנקן!":
נאָר ס׳דארף אויך דער קערפּער זיין אויסגעפּוצט, ריין,
דער גייסט זאָל אין א זויבערער דירה איינשטיין.

גייען יידן אין מרחץ מיט א העכער געפיל,
א נחת די באָד, נאָר ניט דאָס איז דער ציל.
דער מרחץ איז ליב, האָט די ווערט א מאיאָנטעק,
נאָר מ׳גייט ניט אהער ניט זונטיק, ניט מאָנטיק.
אז מ׳וויל זיך מיט די וואָכיקע טעג געזעגענען,
און די מלכה, דעם ליבן שבת־קודש, באגעגענען,
האָט דעמאָלט א זון זיך אין הארצן צעשטראלט:
„ס׳איז דער מענטש באשאפן אין גאָטס געשטאלט".

און מ׳לאָזט זיך אין מרחץ ... אז מ׳קומט נאָר אריין,
וועפט אויס די מידקייט און די וואָכיקע פיין.
אז מ׳זיצט אויף די ברעטער און מ׳טוט זיך דאָ אויס,
פארדעקט מען די בושה, וואָס זעט זיך ארויס;
אז מ׳דעקט אָפּ דעם קאָפּ, איז טוט אזש א דראָזש:
ווי שטייט מען אונטער הימלען בגילוי ראש?
און מ׳שפּאנט אומבאהאלפן אין דער פּארע אריין,
ווי מ׳וואָלט, ווי א פרעמדער, דאָ צום ערשטן מאָל זיין.

דאָ זיצט מען א רגע פּארטראכטע און שטילע,
ווי געקומען, להבדיל, אין א בית־התפילה.
מיט א שעפּעלע וואסער מ׳גיסט זיך פרום אָפּ,
ווי אין שול מיטן טלית צעשפּרייט אויפן קאָפּ.
מ׳ווערט דורכגענומען פון היץ און מ׳פּרייט זיך,
און מ׳וואשט זיך, מ׳קוועלט, אז דאָס הארץ שיעור צעגייט זיך.
מ׳דערוואכט, ווי אין פּעלד פונעם ווינטל די זאנג,
און מ׳קוקט שוין ארויף צו דער אייבערשטער באנק.

זיצן צוויי עלטערע יידן צוזאמען,
מיט לייבער צערויטלט, ווי געוויקלט אין פּלאמען.

זאָגט איינער: „ר צדוק, צי ווילט איר זיך פליסן?
אָט האָט איר א בעזעמל און איר קענט מיך אָפּשמייסן".
זאָגט יענער: „אויף דער אייבערשטער באנק טוט איצט ברענען,
נאָר שמייסט מען אין מרחץ, מ'שמייסט ניט אין גיהנום".
און מ'קלעטערט מיט בעזעמלעך און מ'גלעט זיך די בערד,
און מ'שמייסט זיך און מ'רעדט פון דער זינדיקער ערד.

„העי פּאַרע! גיט פּאַרע!"—ס'הערט זיך א געוואלד—
דאָ אויבן איז סיביר, ס'איז געפּערלעך דאָ קאלט;
גיסט אריין קאלט וואסער אין אויוון אויף די שטיינער,
מ'ליגט דאָ און מ'ציטערט, ס'פּרירן די ביינער!"
ס'איז פייוול דער קאַוואל, ער האָט זיך צעווארעמט,
איז ליגט ער דאָרט אויבן אין דער היץ און ער ליארעמט.
דער שמיד, אז ער שמייסט זיך איז אים ווייניק די באָד,
כאָטש גיט אים א מדבר, וואו ס'ברענט און ס'בראָט.

און דער שוחט, וואָס איז טרוקן און גרינג איז ווי נים,
קומט אריין אין באָד ווי אויף הילצערנע פּים...
דאָס שענסטע ווינקל, וואו ער וויל גלייך אריין,
איז די מקווה, און ער גייט באלד זיך טובל צו זיין.
שוין דערפילט צו גאָט זיין הויליקן חוב,
זעט ער אוים ווי ער וואכט פון א חלום ערשט אויף:
ער גלאָצט מיט די אויגן און טוט עפּעס ברומען—
פון די טיפן פון ים איז ער נאָר־וואָס געקומען...

צוריק אויף די טרעפּ גייט ר' זיידל פּאוואָליע,
ער ווייסט זיין חשיבות, זיין יידישע ראָליע.
און פון די געקרייזלטע פּאות, די נאסע,
עס רינט אָפּ, ווי שנירעלעך פּערל, דאָס וואסער.

אין באָד איז א זשום, און עס קאָכט זיך און רעשט זיך,
און ער, ביי א שעפל ער זייפט זיך און וואשט זיך;
און קוקט מיט הנאה ווי עס גרייטן זיך אלע
צום מזמור שיר: „לכה דודי לקראת כלה".

און ר' שלמהלע פעלדמאן, דער נגיד פון שטאָט,
נעמט־מיט יעדן פרייטיק נייע העמדער אין באָד.
דערזעט ער אויף ברעטער א צעריסן אלט העמד,
דערפילט ער זיך שולדיק און עפעס פארשעמט.
ער וואַרפט שטיל דאָס אלטע אריין אין א זאק,
און לייגט צו בסתר דאָס נייע ביים פֿאק.
ביים אָנטאָן זיך, יענער דערפרייט זיך און שטוינט:
„מסתמא האָט גאָט פאר מיין פיין מיך באלוינט..."

ביי דער אייבערשטער באנק שטייט דאָרט דאָדל בעל־עגלה,
ער שפילט דאָ אין באָד גאָר א חשובע ראָלע:
גיט יידן א „פֿלייצע", און צומאָל פון אויבן
שפרינגט אראָפּ, גיסט אריין א פּאָר שעפלעך אין אויוון.
„באלעגאָלעס זיינען ריין—זאָגט דאָדל א ווייץ—
און מיר גייען אין באָד אריין נאָר צוליבן שוויץ".
„אוי יידעלעך, שוויצט!—ער מאכט א געוואלד—
שוויצט גיכער, מ'דארף מקבל־שבת זיין באלד!"

און מ'הייבט זיך שוין אויף דאָ און דאָרט מיט א יראה,
פארשטילטע אין עפעס אן אָפּקלאנג פון שירה.
מ'נעמט זיך שוין איילן: „אוי, שפעט שוין, ר' חיים!"
און ס'פילט אויך אין באָד זיך א יראת שמים.
און ס'שטילט זיך שוין ביסלעכווייז איין דער געפילדער,
פון חיים און בית־תפילה מ'זעט שוין דאָ בילדער...

די לעצטע, זיי פילן זיך שוין אין א קלעם:
„אוי, באלד זאָגט דער חזן „לכו נרננה לאדושם".

און דערהויבן ער ווערט, דער געפלאָגטער בן־אדם,
ווען ער טוט ווידער אָן דאָ זיין היטל, די בגדים.
ער האָט איצט פון ערדישע צוימען באפרייט זיך,
ער האָט זיך אין מרחץ געלייטערט, באנייט זיך.
ער קומט באלד אהיים, און ער טוט זיך נאָר איבער,
וועט זינגען דער שבת אין אלע זיינע גלידער...
און פריי פון דעם וואָכיקן יאָך, פון דעם מיאוסן,
מקבל זיין גייט ער דעם שבת, דעם זיסן..

שפּאנען זיך יידן פון באָד צו די היימען,
ווי די שאָפּ פון דעם וואסער אין געזאנג פון שלמהן.
מ'גייט זיך דערפרישט, און געמיטלעך, געלאסן,
און מ'רעדט פון קדושה, פון תפילות, פון חזן.
מ'שלאָגט ניט קיין יידן, נישטאָ מער קיין עולן,
דער בורא אין הימל, ער וועט שוין באצאָלן.
און מ'שפּאנט מיט חדווה קעגן אָוונט, דעם ריינעם,
אנטקעגן דעם ליכטיקן שבת, דעם שיינעם...

יב

צדקה

„פּארן אָרעמען ברודער, וואָס לעבט אין דיין לאנד,
דו פּארמאָך ניט דיין הארץ, און עפֿן דיין האנט.
אז ס׳קלאפּט אָן דיין אָרעמער ברודער אין טיר,
געדענק אז דיין ברודער דארף לעבן מיט דיר.״
מיט גאָט אזא בונד איז געשלאָסן געוואָרן,
און ס׳איז אין דער תורה פּארחתמעט געוואָרן.
איז לערנען זיך יידן: מ׳דארף העלפֿן דעם מענטשן. .
וזכרת, געדענק... און גאָט וועט דיך בענטשן...

• • • •

און דאָ הערשט הצלחה
אין שטוב און אין מארק,
ס׳איז מזל און ברכה—
און גאָט איז ניט קארג...

נאָר איין מאָל, א ווינטער—
זאוועכעם און שנייען;
אין שטאָט קומט ניט קיינער,
נאָר ווינטן וואָס ווייען.

און „לא יחדל אביון״
איז אן אלטער כלל;
האָט דאָס שטעטל אביונים
א היפּשע צאָל.

און די נויט איז גרויס,
און מ׳זעט ניט קיין פּויער:
און ביים שנייִדער אין הויז
איז געזאָמער און טרויער.

ביים שוסטער—געמיין,
מ׳פֿאררִיכט ניט קיין שטיוול;
און ס׳טראָגט זיך געוויין
פֿון זיין אָרעמען שטיבל.

א ווינטער—צעשויבערט,
דער ווינט רייסט די דעכער,
און קינדערלעך כליפּן
אלץ העכער און העכער.

מ׳זעט ניט קיין פֿערד
און מ׳זעט ניט קיין וואָגן;
און ס׳זיצן ביים שמיד דאָ
אכט קינדער און קלאָגן.

נאָר פּראָסט און נאָר קעלט,
זאוועראכעם און שנייען;
און אומעט—א ווילט,
און ווינטן, וואָס ווייען . . .

• • • •

טוט די צניעותדיקע וויבער דער ווינטער, דער שלעכטער,
אזוי וויי, אזוי באנג;
זיי וויסן דעם יידישן דין, דעם געזעכטן,
וועגן אביון, שוין לאנג.

עס זיינען די קינדער פון אברהם אבינו
דאָך בני רחמנים—
און ס׳נעמט ניט קיין סוף צו די שנייען און ווינטן,
וואָס שמייסן אין פּנים.

איז בריינע, די זקנה די דארע, פארוויקלט
אין לייבלעך, אין טיכער,
אריבערגעלאָפן צו איר שכנה גיטל
גאנץ פרי, ווי א וויכער:
„אוי, וואָס ט׳זיין מיט די אָרעמע אין שטאָט,
ס׳א גרויסער רחמנות!
אוי, גיטעלע טייערע, צדקה ביי גאָט
איז נאָך מער ווי קרבנות...״

זאָגט גיטל: „אז ס׳טרינקט זיך א מענטש אין א טייך,
איז „אשא עיני אל ההרים״;
וואָס וויסט דער מענטש? אָט היינט איז ער רייך,
און מאָרגן שוין אָרעם.
דאַרפן יידן זיך העלפן, און אלץ טאָן וואָס גיכער,
וואָס מ׳קען נאָר, געוויס;
ס׳א פּסוק אין דער תורה: „וכי ימוך אחיך..
והחזקת בו.״

מאכט בריינע: „כ׳האָב אמאָל אין „נופת צופים״ געלייענט
פון דעם פאָטער אברהם;
פיר טירן געמאכט האָט ביי יעדן געצעלט
און אָפן און געראָם.
דערזען נאָר א וואנדערער ארום זיין געצעלט,
פלעגט ער קאָכן און זידן,

ביז געמאכט האָט ער אָרט און אויך עסן געשטעלט
פארן מענטשן, דעם מידן."

זאָגט גיטל: „ר' יהודה הנשיא, דער גביר,
האָט פארבעטן געסט:
„עס זאָלן נאָר קומען חכמים צו מיר,
און טרינקט און עסט."
איז געקומען א בור, און ר' יהודה, דער גביר,
האָט אים פארשעמט:
נאָר נאָך דעם, דאָס הארץ האָט געריסן אָן שיעור,
און געקלאָגט און געקלעמט."

מאכט בריינע: „דער „צאינה וראינה" האָט רעכט:
צי עסן, צי גלעט—
וועז דיין אָרעמען ברודער עם גייט אמאָל שלעכט,
גיב אים אלץ וואָס אים פעלט.
ס'ט גאָט דיר באצאָלן, דו טוסט נאָר א טובה,
ס'איז נאָר א הלוואה;
איז העלף-זשע בכבוד דעם אָרעמען לווה,
ער זאָל האָבן הנאה..."

זאָגט גיטל: „מיין טאטע, אָווועשאָלעם, פלעגט זאָגן
וועגן צדקה א וואָרט:
„דו נעם אויף זיך, יידעלע, וויפל קענסט טראָגן,
און מאך זיך אן אָרט..
דו וויסט ניט, דו מענטש דו, וואָס מאָרגן וועט זיין,
וועז דו וועסט גאָר נעמען,
דער געוואָרענער „געבער" וועט צוזען דיין פיין,
און דו וועסט זיך שעמען..."

„אָ, זיך פֿאַרעדט . . . כי־כי . . .—מאכט בריינע—
איז וועג גייען ׳מיר?״
—„א קלײדל זיך איבערטאָן נאָר, טייערע מיינע,
און מיר גייען וואָס פֿריער . . ״
און די נשים צדקניות שפֿאנען ארום
מיט א פֿאטשיילע א רויטער,
און דער ווינט שמייסט די זקנות אין פּנים מיט זשום
און מיט בייזן געוויטער.

דאָס שטעטל עס ליגט אלץ פֿאַרוואָרפֿן מיט שניי
די פּענצטער אריבער.
אויף פּענצטער ליגט צוגעקלעפּט פּראָסט, ווי מיט קליי,
און מ׳פֿרירט אין די שטיבער.
סאיז קאלט ביי ר׳ ניסלען און ביי איצי־בער—
מ׳האָט צעלאָזט די חדרים;
און מ׳פֿרירט ביים גמרא־מלמד נאָך מער,
מ׳האָט פֿארמאכט שוין די ספֿרים.

איז לאָזט מען א שטאָט ניט אויף ווייבער נאָר איבער—
אן עבֿירה, א בושה;
קומען צען יידן צונויף זיך בציבור
פֿון דער קהילה קדישא.
אויף מאָרגן, א יונג שפֿאנט אין גאסן מיט שטאָלץ,
מיט א הילכיקן ברומען:
„ר׳ נפֿתלי טוילט פֿאר אביונים היינט האָלץ,
וועט ס׳דארף נאָר זאָל קומען!״

און געמאכט איז פֿון צדק ומשפּט גאָטס שטול,
און דאָס פֿאָלק ניט פֿארגעסט—
ס׳האָט אברהם זייער געסט דאָך געזאָגט נאָך אמאָל:

„ניט פון מיינעם איר עסט".
שפּאנט ווידער דער בחור ישראל חיה-ליבעלעם
מיט זיין גראָבן ברומען:
„זישע ראָבעל טיילט אויס היינט קארטאָפּל מיט ציבעלעם,
ווער ס'וויל נאָר זאָל קומען!"

אזוי לעבט זיך מיט הארץ אָט דאָס פּאָלק, דאָס געבענטשטע,
האָט אויף רחמים א חזקה;
מ'לאָזט דאָ ניט פאלן דעם אַרעמען מענטשן,
און מ'גיט א סך צדקה.
און מ'לוידט פון גזירות, גירושים און פלאָגן,
און גרויליק דער עול איז—
נאָר באלד קומט משיח און ס'הייבט אָן צו טאָגן,
און מ'איז פריי פונעם גלות...

יג

אַ דיין אין שטעטל

„א שוחט איז א שוחט, די שטאָט דארף א דיין—
האָבן יידן אין שטעטל ניט אויפגעהערט ברייען.
פאר דינים פון תפילות, פון צדקה און עסן—
נאָר מ׳האָט ערשט זיך פארוואָרצלט, און מ׳מוז נאָך פארגעסן״.
און דאָ אין א פרישן און שיינעם פרימאָרגן,
מ׳האָט דערוואכט קעגן טאָג מיט די אלערליי זאָרגן,
דאָ האָט זיך צעקייקלט, ווי א לויפנדיקע ראָד,
א בשורה, זיך פארשפרייט איבער דער גאנצער שטאָט.

קיין אונגען איז געקומען ר׳ ברוכל דיין,
האָט פארלאָזט זיין שטעטל, ווייל דאָ בעסער זיין.
האָט פארלאָזט די זין, האָט פארמאכט די טיר,
איז אוועק אין טרויער צוליב די ביטערע שניר.
אָ, זינט זי, זיין אלטעטשקע, איז אים נפטר געוואָרן
איז ער, נעבעך, אן אָרעמער נע־ונדניק געוואָרן;
פון זון צו זון, און געפינט ניט קיין אָרט,
און ס׳ארט ניט די זין, און זיי זאָגן ניט קיין וואָרט . . .

נאָר גאָט איז א פאָטער, איז אזוי געשען:
ר׳ ברוכל האָט אויך א טאָכטער אין אונגען.
אז דער פאָטער האָט באשריבן זיין אומגליק געניי,
האָט זי געענטפערט דעם טאטן אין א בריוול אזוי:
„מיין ליבער פאָטער, איך פארשטיי דיינע ליידן,
זאָלסט בעסער מיט די זין און שניר זיך צעשיידן.
מיין מאן איז א נגיד, דארום וואָלט איך וועלן,
זאָלסט קומען צו מיר, ס׳וועט דיר גאָרניט פעלן.״

„דו בייג ניט דיין קאָפּ און פּארליר ניט דיין פּנים,
און מאך זיך א פּעקל, און פּארלאָז די נאראָנים;
א טאטן דארף מען אָפּגעבן כבוד און אכטן,
וועסט זיין אין מיין שטוב און פון זיי מער ניט טראכטן.
לאָז איבער די זין, און די שניר, וואָס בילן,
פּאק־איין דיינע ספרים, דעם טלית און תפלין,
און פּאָר קיין אונגען און קום צו מיר וואוינען,
און מיר וועלן דיך ליבן און אכטן און שוינען . . ."

אזוי־אָ, מיט לויב צו דער השגחה עליונה,
איז געקומען דער שווער צו ר' שלמהלען וואוינען.
אין שטעטל איז א שמחה, ס'אָ ייד מיט מעלות,
א צדיק, א חכם, און קען פּסקענען שאלות.
א שטוב מיט עשירות—וואָס דארף ער דען נאָך?
וועט די שטאָט אים נאָך געבן א רובל א וואָך . . .
און קהל שעפּט נחת מיטן פּולן שעפל:
ס'איז א כשרער טאָפּ מיט א כשרן לעפל . . .

זאָגט אָבער דער דיין: אויפן דין שטייט די וועלט,
ער וויל זיין א שופט און ניט נעמען קיין געלט.
נאָר שטערן דעם שוחט, דאָס האָט ניט קיין זין,
ס'איז „הסגת גבול" לויטן יידישן דין.
טענהן די שטאָט־באלעבאטים און ברייען,
אז נאָר מדלית ברירה איז דער שוחט א דיין.
פון דינים און שאלות ער וויסט ניט קיין אלף,
זיין אייגענע פרנסה איז דאָך נאָר דער חלף.
און דער אלטער ר' ברוכל איז אין שטעטל, דעם נייעם,
געוואָרן, אין א מזלדיקער שעה, דער דיין.

• • • •

א גדולה אין שטעטל, ס'האָבן א דיין שוין יידן,

און ער וועט שוין האלטן די וואָגשאָל פון יושר און פרידן.
מיט זיין הדרת־פנים און לומדות ער שפּרייט דאָ א שיין,
און דערגרייכט מיט זיין ערלעכן הארץ ביזן הימל אריין.
און העל גלאנצט זיין וויים־לאנגע באָרד און די אויגן, די גרויסע,
זיי ברענגען א גרום פון חכמים, פון מעכטיקן משה.
און פרום, מיט די פינגער ביים שטערן, ער זאָגט זיך זיין וואָרט,
ווי ער שטייט ביי דעם ארון קודש אין א הייליקן אָרט.

„וואָס זאָגט זי, די יידענע? און ער קוקט ניט צו דער אשה לאה,
נאָר ער מישט די בלעטער פון דעם ספר „יורה דעה".
„יעדע מלאכה, וואָס די תורה האָט שבת פארווערט,
איז אסור אויך יום־טוב און דעם הייליקן יום־טוב פארשטערט.
א היתר מדאוריתא איז נאָר מאכלים פאר מענטשן,
ווי ס'שטייט: „אַך אשר יאָכל" און כדי דו זאָלסט בענטשן;
איז קאָכן, דאָס מעג מען: אָבער ניט צעברעכן א שפּאָן—
זאָל זי געבן צדקה און גאָט וועט איר גאָרניט טאָן."

אוים יידענע... איז פליט עד אוועק אין די עולמות עליונים,
און זעט פון אמאָל די ראשונים און ביז די אחרונים.
„אָ, גאָט, אויף חכמה אזוי פיל כ'האָב זיך ניט געריכט;
ווי קען מען פארטראָגן אזוי פיל זוניקע ליכט .. "
און ס'זינגט אוים א לויב מיט א ניגון דער ייד, דער געטרייער,
און ס'לויכטן די באָרד און דאָס פנים, אזוי ווי אין פייער,
„אָ, מצוות, קיין עין הרע, תרי"ג... וואו מ'גיט זיך א ריר...
א פאָלק, מלא מצוות כר..." און ווידער מ'קלאפט אין דער טיר.

„שלום עליכם, ר' ייד . איז וואָס ט'איר זאָגן?"
—„רבי, כ'בין געקומען צו אייך, וויל מיין הארץ טוט מיך פלאָגן.
כ'בין מיר א ייד א באלעגאָלע און אן עם־הארץ,
נאָר אן ערלעכער ייד, און פאר תורה איך האָב דרך־ארץ.
פארנאכט נאָכן עסן, איז זאָג איך תהלים אָן סוף,

נאָר א צייט שוין, אז באלד נאָכן עסן כאפט אַן מיך א שלאָף.
כ׳האָב איין מאָל געהערט א רב, ניט איצטער געדאכט,
זאָגט ער, אז תורה דארף מען לערנען בייטאָג און ביינאכט.״

האָט דער אלטער דיין אין דער תורה זיך א רגע פארטראכט:
„יאָ, די תורה דארף מען לערנען, ר׳ ייד, בייטאָג און ביינאכט.
אז מ׳איז מיד און מ׳עסט ווי א חיה, ווערט מען אנטשלאָפן,
איז עס גלייך ווי מ׳וואָלט פון דער תורה הקדושה אנטלאָפן.
פארקערט... ביינאכט.. צוליב תורה דארף מען זיך פֿלאָגן—
„לא איברי לילא אלא לגירסא״—זיי זאָגן.
„די נאכט איז באשאפן צום לערנען״, איז שטארקט זיך, ר׳ ייד—
מ׳איז טועם צוביסלעך, איז ווערט מען ניט שלעפעריק, מיד.״

און דורשטיק עס איז די נשמה און פרום איז דאָס פאָלק,
און אין דער הייליקער תורה געפינט מען א טאָלק;
די ערד איז ניט הפקר, פארלאָזן, א מדבר אַן רעגן,—
איז קומט מען צום דיין מיט דינים, און שאלות צו פרעגן.
און מ׳קומט אויך דאָ פרעגן אן עצה און מתוודה זיך זיין,
ווייל ס׳האלט זיך דאָס פאָלק ביי דעם גלויבן, אין פרייד און אין פיין.
איז קומט אויך צוגיין דער „סיטשקארניק״, שמערקע דער כלאָפּ,
און ווי פארן פריץ, פארן דיין נעמט דאָס היטל אראָפּ.

און שמערקע טוט־אַן צוריק דאָס היטל און דברט אזוי:
„אוי, רבי, כ׳זאָג אייך דעם אמת, כ׳בין א פשוטער גוי...
בין געבליבן א יתום צו ניין, צו שפאָט און צו שאנד,
און צו צען האָט מיין פעטער מיך שוין ווי א פערד איינגעשפאנט.
און א כוהן בין איך, כ׳וויל האָבן ביים דוכענען מיין אָרט,
נאָר כ׳בין א באָרמולע, כ׳געדענק ניט פון „עברי״ קיין וואָרט.
וואָס טויג מיר דאָס ווייב, די קינדער, די סיטשקע, די פערד,
אז ס׳נאָגט און ס׳גריזשעט, כ׳פארשעלט מיינע טעג אויף דר׳ערד?״

„בענטשן דאָס פֿאָלק—זאָגט דער דיין—איז גאָר פון אמאָל,
ווי עס שטייט געשריבן: „כה תברכו את בני ישראל".
א כוהן ביי יידן, וואָס דוכנט ניט, אז אָך און אז ווי,
איז מבייש דאָס פֿאָלק, און איז עובר אויף א מצוות עשה.
נאָר איר זענט א כוהן—א צדיק, איך זע אז איר ליידט,
איז וועל איך אייך אויסלערנען „עברי" אין א קורץ שטיקל צייט.
קומט צו מיר איין מאָל אין וואָך, און וואשט די ידים,
און כ'וועל אייך אויך לערנען דעם סדר פון נשיאת כפים."

און עס לערנט ר' ברוכל דיין אין די נעכט, אין די טעג,
פירט יידן אויפן דרך הישר, אויפן ערלעכן וועג.
ער גייט ניט אוועק פון די גאָלדענע אותיות א טראָט—
און אויף איטלעכן שריט און טריט באגעגנט ער גאָט!
און ס'לויכט זיין נשמה, ער איז איינגעוויקלט אין פלאמען,
און ער בינדט אזוי גרינג דעם הימל און די ערד צוזאמען.
א־א, די אותיות, די טייערע, זיי פירן אים איבער
די העכסטע בערג און די טיפסטע ימען אריבער.

און די ערד פארן זקן ליגט פארביק, ווי א רעגנבויגן,
און ער זעט די יצירה און וואונדער מיט די ליכטיקע אויגן.
און ציט ער אריבער דעם טלית נאָך איבערן קאָפּ,
דאן שיינט פון זיין וועזן די תורה און שיינקייט אראָפּ.
צי זאָגט עס, דאָס מויל, א טרייסט, צי עס שטראָפט מיט פּורעניות,
איז קומען נאָר פּערל ארוים, פּה מפיק מרגליות.
און ס'איז גליקלעך דאָס שטעטל מיטן למדן און ירא שמים,
און מ'האָט נאָר יסורים: איז אלט, טאָמער דארף מען א נייעם...

און ר' ברוכל דיין לויבט גאָט וואָס אזוי איז געשען,
און געאכפערט און שיין איז דער נאָמען פון שטעטל אונגען.

(סוף פון ערשטן טייל)

מיין שטעטל אונגען

פּאָעמע

פון

ח. בּאַרקאַן

צווייטער טייל:

וואוקם און לעבן

יד

אַ נייע צייט

ס׳לויפן, ס׳פליסן די טעג און די יאָרן,
אונגעזן איז מיט מזל אלץ גרעסער געוואָרן.
די לופט איז דאָ פרישׂ, און דאָס דאָרף איז ניט ווייט,
און דער הימל, דער בלויער, גיט רעגן אין צייט.
האָט דער ייד איבער זאָט שטיקל ברויט זיך דערפרייט,
און ס׳האָט זיך א יידישער ישוב צעשפרייט.
און האסטיק עס טראָגן זיך יאָרן פארביי,
און ס׳שטייט שוין א קלויסטער דאָ אויבעט דערביי.

דער צאָר האָט א פּאָסט־חויז אנידערגעשטעלט,
א „טאמאָזשניע" מיט שטאָקן, חדרים—א וועלט.
און לעבן דעם שטעטל עס שטייט א וואָקזאל,
און ס׳לויפט אָן דער באן מיט געפּייף און געקנאל.
דאָס שטעטל עס ליגט ביים בעסאראבישן העק,
אָט לעבן דעם שטראליקן פרוט, ביי זיין ברעג.
און איבערן פרוט ליגט א וויסינקע בריק,
א רומענישע באן לויפט אהין און צוריק.

דאָס רומענישע באנדל איז א קליינטשיקס און שוואך,
ס׳שלעפּט זיך אויף רעלסן אָן כוחות, און פּראכט;
דריי פּאסאזשירן און צוויי־דריי וואגָנעס,
און פייפט אלץ און קוויטשעט, ס׳א גאָטס א רחמנות.
ס׳קומען־אָן רייכע פּאסאזשירן פון אויסלאנד,
און דורך רומעניע זיי פאָרן קיין רוסלאנד.
די באן רוט זיך אָפּ, חפּנים אויף שפּאס,
און א האלבע שעה שפּעטער זי פּאָרט צוריק קיין יאס.

נאָר די רוסישע באן—אָ, זי קומט אָן אהער
אויף דער אנדערער זייט, מיט געברום ווי א בער!
קומט־אָן ווי א ריז מיט א רוישן און קלינגען,
ווי זי וויל דאָס רומענישע באנדל פארשלינגען.
א לאָקאָמאָטיוו און וואגאָנען, ווי מויערן,
יאָגט־אָן מיט א זשום, מ׳פארשטאָפט אזש די אויערן.
נעמט־אויף פאסאזשירן, נעמט־אויף דעם באגאזש,
קיין פערליץ, קיין קארנעשט און קיין קאלאראש.

און ווער ס׳האָט א זכות און געפינט חן ביי גאָט,
פאָרט אמאָל אויך קיין קעשינעוו, אין דער צויבער־שטאָט.
מ׳פאָרט דאָרט פאר מסחר, נאָר מ׳איז דאָך א ייד,
און מ׳האָרעווט שטענדיק און מ׳יאָגט און מ׳פליט;
און מ׳האָט דאָך א נשמה, און מ׳איז ניט פון אייזן,
בלייבט מען אויף שבת צו הערן א חזן.
אָ, די זיסע ניגונים פון די גרויסע חזנים,
זיי ציען זיך נאָך פון בית־המקדש, הפנים...

און שפעטער, אז מ׳קומט שוין אין שטעטל צוריק,
איז „איי, האָב איך געהערט א חזן, אן אנטיק!״
מ׳זאָגט ניסי בעלזער צו הערן איז ווערט,
נאָר א חזן ווי ראזומני האָט איר נאָך ניט געהערט;
א קאָלאָראטור, א מתיקות, א טאָן—
אזא חזן צו הערן איז ווערט א מיליאָן.״
און ס׳הערן די יידן און שטוינען און גאפן:
„אָ, די חידושים וואָס דער בורא האָט באשאפן!״

עס וואוינען אויך קריסטן אין שטעטל אצינדער,
נאָר מ׳וואוינט ניט מיט יידן, מ׳לעבט זיך באזונדער.
באזעצט מען זיך ווייטער, ביים פאָסט־הויז, ביים שטעטל,

מיט שטיבלעך, אן אייזערן פלייטל, א געריטל.
זיי קלייבן צונויף זיך דאָ פון איבעראל,
נאָר מערסטנס די דינער פון פאָסט און וואָקזאל.
מ׳זעט זייערע ווייבער אין פרימאָרגן־שיין,
ווי זיי גייען מיט קיישלעך אין שטעטל אריין.

איז ברענגט מען די שפּע צום קרעמער, דעם ייד,
צום שוסטער, צום בעקער, צום שנייידער, צום שמיד.
מ׳קומט מיט א שמייכל און שיין און געלאסן,
ווי ס׳דארף דאָ פאר קריסטן, פאר פרומע, זיך פאסן;
און מ׳לאכט און מ׳קוועלט פון דעם וויצלינג, דעם ייד:
„אָ, יאנקעל, נו דאָ ... טי כאָשענקי זשיד . ..״*)
און מ׳קלאפט אים אין פלייצע מיט א פרייליך געמיט:
דאָ ... פאראן דאָ און דאָרט אויך א פיינינקער ייד ...״

און מ׳האָט שוין ניט איין מאָל געלאכט און געשטאָכן ...
און מ׳פילט שוין אין שטעטל אז מ׳האָט שוין א שכן ...
דו עסט דאָ דיין ברויט, דו טרינקסט וואסער א גלאָז,
נאָר ער איז דער הערשער און ער איז באלעבאָס.
אמאָל גיט א זעץ־אויס פון הארצן א פינע,
פון דורות און דורות געזאמלטע שנאה.
און שטום ווערן יידן, דערשראָקן, צעטראָגן,
און דאנקען וועך מ׳איז ניט צעהרגט־צעשלאָגן ...

נאָר אלט איז ישראליק, פון שונא ער לאכט—
ס׳הערשט איבער ערד דאָך די „אייבערשטע״ מאכט!
איז ווי נאָר יסורים, א צרה עס טרעפט,
ווערט באלד זיין נשמה מיטן הימל באהעפט.
ווי דער העלד פונעם גריכישן פאָלק מיט דער שווערד

*) אָ, יאנקעל, נו יא ... ביסט אָ נוטינקער יידלעך ...

האָט געפונען זיין רפואה אין דער מוטער־ערד—
אזוי איז דער ייד מיטן געטלעכן וועזן:
ס׳טרעפט זיך א נס, און ער ווערט באלד געזונט...

איז ליידט ער און בויט, און פאלט און שטייט־אויף.
אין נידער... אָט שפּאנט ער שוין שטאָלץ בארג־ארויף.
און מ׳האָט שוין א ראָמפּע*) אין אונגען אויפגעשטעלט,
געעפנט פאר סוחרים א ליכטיקע וועלט.
מ׳האָט לאנג שוין געווארט אויף דער גרויסער ישועה,
איצט קען מען שוין שיקן אין דער וועלט אריין תבואה.
פון פאָרנט וואגאָנען פון פראכט דאָ שוין שטייען,
פאָרן־אָפּ קיין אָדעס פון דאנען אין רייען.

נו, שטייט שוין דער סוחר אויף וואך און ער לויערט,
און קויפט אָפּ די זעקלעך מיט תבואה ביים פויער.
און א רענדל ארויף און א רענדל אראָפּ,
און מ׳ברענגט צו דער ראָמפּע און מ׳וועגט זיי דאָ אָפּ.
און „גריזשטשיקעס" קומען און טומלען און שרייען,
און לאָדן אָן תבואות אין וואגאָנען אריין.
און קאָרן און גערשטן, פאָפּשוי, און אויך וויץ,
פון שטעטל אונגען דאָ עס שטראָמט און עס פלייצט.

און ס׳האָט שוין דאָס שטעטל א „קאָמיסיאָנער",
וואָס פאָרט קיין אָדעס, אי אהין, אי אהער.
פירט דורך אין באנק די קאָמוניקאציעס,
מיט אלע פאפירן און אלע אסיגנאציעס.
ביים צוריקקומען קריגט ער א קבלת־פּנים,
ווי מ׳וואָלט אים ניט געזען שוין ימים ושנים.

*) אָ תבואה־סקלאָד.

די סוחרים פון ראָמפּע, זיי שפּאנען אים נאָך
מיט אָפּשיי און נייגיר און טומל און קאָך.

און בריטלעך ס׳גייט דער קאָמיסיאָנער זיך אהיים,
ווי ער פירט דאָ מיליאָנען, בסוד, אין געהיים.
עס קהלן זיך סוחרים, מ׳פירט דאָ א צדיק,
און ער—קוים א וואָרט, רייסט ניט איין זיך דעם ספּאָדעק.
די מאָרדע געגאָלט, ער רעדט זאכלעך, בארוט,
און פּעט איז דער ייד, וועגט א זעקס־זיבן פּוד.
ער שפּאנט גאָר פּאמעלעך...א וועלט־מענטש!...א ראָליע!...
און ס׳רופט אים דאָם שטעטעלע: חיים פּאוואָליע.

און מ׳זעט שוין די וועלט אין דעם יידישן ישוב,
און ס׳פּאָרן שוין יידן דאָ אָפּטער קיין קישינעוו.
„א יידיש גאזעט, זאָגט א ייד, שוין איך לעז״,
און ס׳פּאָרט שוין א סוחר אזש ביז קיין אָדעס.
און מ׳האָט ניט קיין מורא וועז פּויסטן זיך ביילן
פון וועלטן, וואָס דראָען דעם קיום פון ייד...
ס׳איז א פעסטער יסוד און מיט אייזערנע זיילן,
בדמיך חיי...און מ׳וועט קיינמאָל ניט מיד...

טו

יוגנט

ס׳האָבן נייע ווינטן פון די פרעמדע ווייטן
זיך אריינגעריסן אין שטעטל פון פארצייטן.
רואיק זיצט מען ווי אמאָל אין די געצעלטן,
און מ׳קלערט פון גאָט און זיינע הויכע וועלטן.
און דאָ—א טייוול־כוח מיט א זשומיק זידן
האָט אָנגעיאָגט און איז אריין צווישן יידן;
מיט א כישוף־שפראך: „מיר לעבן ווי ביי לייטן!״
און ס׳האָט דאָס אלטע לעבן זיך געזומען בייטן.

„ס׳לעבט דאָס פאָלק ישראל אין גלות, אינעם וויסטן—
רופן מיט א פייער הייסע ציוניסטן:
ס׳האָט אין גלות נאָר געיאָגט זיך און געפלאָגט—
אייביק וואנדער, וואו געזעכטיקט ניט געטאָגט.
אָן א טראָפן ליכט, אין חושך נאָר, אין שאָטן,
מ׳טוט דאָס פאָלק נאָר טרייבן, שלאָגן, ברענען, בראָטן.
און הערצל וועט אונדז איצט באפרייען פון דער שאנד,
ער פירט אונדז גלייך קיין ציון, אונדזער הייליק לאנד.״

ווי פונקען אין א וואלד צעשפרייטן, צינדן פייער,
און עס רוישט און קנאקט, און ס׳ברענען בוים נאָך בוים,
אזוי האָט מיט אמאָל דער ייד דערפילט זיך פרייער,
געבענטשט דעם מנהיג הערצל, וואָס ברעכט דעם גלות־צוים.
נאָר די אמונה איז געווען אין ייד פאראנקערט,
ס׳האָט גאָט געוואָרצלט דורות־לאנג אין פרומען הארצן,
האָט הערצלען טיף געדאנקט דער מידער ייד, דער קראנקער,
נאָר—גאָט, זאָל הערצל אונדז דאָס פנים ניט פארשווארצן...

און ס׳קלינגט צווישן יידן א בשורה פון משיח,
נאָר מ׳זאָגט, אז הערצל קומט צו יידן פון דער פרעמד;
ווי קען אים שיקן דער גוטער גאָט ווי זיין שליח,
אז זיין נאָמען ווי אן אפיקורס שמט? . . .
נאָר ליב איז אים דאָס פאָלק, איז מקריב אים זיין לעבן,
אזש ביי מלכים און מיניסטאָרן שפּארט ער אָן,
און זיין גייסט און שיינקייט אומעטום טוט שוועבן,
און אויפגעהויבן האָט ער העלדיש ציונס פאָן.

ס׳וויל מער די יוגנט פאר אמונה זיך ניט בויגן,
מ׳רייסט זיך אָפּ מיט בונט פון טאטן און פון מאמען;
מ׳קוקט ארויף צו הערצלען מיט פארגאפטע אויגן,
און אויף „סאָבראניעם" יינגלעך־מיידלעך מ׳גייט צוזאמען.
און הויך און היים מ׳רעדט פון בייזן יידיש מזל,
מ׳דעבאטירט פון קאָנגרעס וואָס קומט, פון שקל;
פון מאקס נאָרדוי, פון ציון, די פראָגראם פון באזל;
מ׳זינגט „התקוה" און „שאו ציונה נס ודגל".

און אָט קומט־אָן דער ערב־שבת, דער נאָך מיטאָג,
און מיידלעך גרייטן זיך, ווי צו דער וואָך דער וועכטער;
זיי גייען פרייטיק, ווי מקבל זיין דעם רו־טאָג,
טיילן נאציאָנאל פאָנד מארקעס, ציונס טעכטער.
און אויסגעפוצט און ערנסט־שטיל פון הויז צו הויז,
מ׳שפּאנט ארום מיט די פארחלומט־שיינע אויגן,
און עפעס פון די אויגן א טרויער קוקט ארויס,
הפנים, וואָס דער גלות האָט זיך לאנג פארצויגן . . .

און ס׳האָבן זיך אין שטעטל געיאוועט סאָציאליסטן:
„א, ביז ווען, ביז ווען וועט זיין דער מענטש א קנעכט?
דער אָרעמאן לעבט אין א גיהנום נאָר, א וויסטן,

און מ׳רויבט זיין פֿראצע, זיין פֿרייהייט און זיין רעכט.
אָ, קאַרל מאַרקס, דער חכם . . . שטייט־אויף, איר
ארבעטס־לייט!
און זעט, אויף אָרעם־רייך די בייזע וועלט צעטיילט זיך,
עס ווערט בארויבט גאָר אייער שווערע מי און צייט.
פון אלע לענדער, פֿראָלעטאריער, פאַרבינדט זיך!״

און אין וועלדל קלינגען לידער וועגן פרייהייט.
יונגע צווישן פרישע, שאָטנדיקע ביימער,
שווערן צו דער פֿאָן דער רויטער, ליבע, טרייהייט;
א רעדע, און ס׳קלינגט דער מארסעליעזע־זמר.
מ׳רעדט פון דומע, פרייהייט, צאר און קאָנסטיטוציע,
און ווער ס׳זאָל טראָגן הויך די פייערדיקע פֿאָן,
מ׳רוישט, מפֿ׳לאמט, אָט קומט שוין אָן די רעוואָלוציע,
און מ׳וואַרפט דעם בייזן צאר אראָפֿ פון הויכן טראָן.

און ביי כייקל סטאָליער אין דעם קעלער־שטיבל,
געבויט ווי א טונעל אונטער דער „אלטער״ שול,
שטוב־מעטשן און קרובים, מ׳רוישט אין א געווירבל,
געטומל און געבייזער, געקלאָג און קאראָול.
עלקע, כייקלס טאָכטער, צעבונטעוועט א מורא:
זי האָט דאָ צוגעגרייט די בלוטיק־רויטע פֿאָן;
ווייל טראָגן זי אין גאסן, ווי מ׳טראָגט א תורה,
און זאָל די פֿאָליציי איר וואָגן עפּעס טאָן...

און אין שטעטל קלינגט אן עכאָ פון דער ווייטן,
די נייע זון האָט אויך איידן זיך צעהעלט:
דער ארבעטער, דער ייד, דערלעבט איצט נייע צייטן,
און קריגט זיין אייגן אָרט דאָ אין דער גרויסער וועלט.
מ׳ט אָפּשאפן די נויט און אָרעמקייט ביי יידן,

דער „בונד" וועט ברענגען יידן פרייהייט, שלום, גליק;
עם קעמפט דער „בונד" פאר פרייהייט, גלייכע רעכט
און פרידן,
און קעגן צאר נעמט אנטייל אין דעם גרויסן קריג.

און שייקע שניידערס זון פאַרט אַף אין גרויסן כרך,
ער איז געווען אויף א פארזאמלונג פון בונדיסטן;
מ'גיט א קורס א לאנגען אין דער יידישער שפראך,
פאר די יידישע ארבעטער און פאר סאַציאליסטן.
האָט ער געהערט א רעדע—אָ, קולטור אין יידיש!—
א לויב דעם לשון יידיש האָט מען דאַרט געזונגען;
איז דאָס געווען א רעדע, צו לויפן נאָר אויף חידוש,
און אלע האָבן שטאַלץ די זיסע רייד געשלונגען.

און משה מאלאמוד און משה טייטעלבוים
האָבן אויפגעדעקט אין שטאָט א נייע וועלט:
ס'האָט אין אמעריקע דאַרט ווי א שיינער בוים
זיך צעבליט דער דיכטער מאַרים ראָזענפעלד.
פון אמעריקע מ'האָט געשיקט זיי ביכער,
יהואש און ווינטשעווסקי, ביכער פולע זעק,
און אין שטעטל מ'האָט געטאסקעט פולע טיכער—
ס'האָט אונגען געעפנט א רייכע ביבליאָטעק.

ס'קומט אריין אין שטעטל דער טאָג-גאזעט, דער „פריינד".
און די ביבליאָטעק פארנעמט א חשוב אָרט,
מ'לייענט שוין דאָ דעם פאָלקס-גאזעט, דעם „היינט",
און הארציק קלינגט א שענער יידיש וואָרט.
מענדעלע מוכר ספרים שמייסט די רייכע, שלעכטע,
און פרץ לערנט ווי צו לעבן אויף דער ערד;

פון שלום־עליכמען מ׳קאטשעט זיך פון געלעכטער,
און אויפן הארץ דער גלות א ביסל גרינגער ווערט.

און ס׳רוישט און פרייט זיך יוגנט מיטן נייעם לעבן,
אז ס׳ווערט דאָס קול פון טאטעס, זיידעס, אזש פארטוויבט,
נאָר ס׳וויל אלטע דורות זיך ניט אונטערגעבן,
מ׳קלאמערט זיך אין גלויבן, און מ׳דאנקט גאָט און מ׳לויבט.
אויך טרעפט, פון תורה־דור מ׳רייסט זיך אָפּ, פון אלטן,
מ׳ווערט א משכיל, מ׳לויפט אריבער צו די נייע;
איז פילט מען ווי א גנב, מ׳דארף זיך נאָך באהאלטן—
נאָר מ׳איז באהערשט פון גרויסער צויבער־וועלט,
דער פרייער.

טז

זומער

עס זיינען אַנגעגאַסן פול מיט זאפט די טרויבן,
און ביימער שטייען אַנגעלאַדן מיט פרוכט,
איז דאָ פאר וואָס צו דאנקען און צו לויבן,
ס׳האָט דאָס הארץ געפונען וואָס ס׳האָט געזוכט.
ס׳האָט די זון שוין אַפגעפארבט אויף רויט די עפּל,
צייטיק העגנט דער ווינשל, אזוי צעגלאנצט און לויטער;
אויף פלוימען האָט זיך אַפּגעלייגט א דינער נעפּל,
און בריטלעך ליגט זיך דער ארבוז, דער זאפטיק־רויטער.

ס׳האָט זומער צעלייגט זיך אויף פעלדער,
צעגרינטע און רייפע,
און פייגל באזינגען אין וועלדער
די זאטקייט און שפע.

עס פרייען זיך זאנגען אין פעלד,
זיינען פולער געוואַרן,
און ס׳שטיפט דאָרט א ווינטל און קוועלט
אין וויץ און אין קאָרן.

אמאָל וואַרפט די זון אויך מיט פלאמען,
ס׳איז זומער אין לאנד,
עס ברענען פון ביימער די שטאמען
אין דער זוניקער בראנד.

ס׳טוט דאָ די זון אמאָל בראָטן
אזש אַן א געצוים,

נאָר פּריש און געזונט איז דער שאָטן
אונטער דעם בוים.

עס ווערן דאָ ביימער פּאַרגעטערט
אויף בעסאַראַביער ערד:
אָט האָט זיך א בוים דאָ צעבלעטערט
פון א ווינטל וואָס ווערט.

ברענגט עס די זאפט און די פּרישקייט
פון בארג און פון גאָרטן;
פון פּירות—די ריחות און זיסקייט—
פון אלערליי סאָרטן.

און ס׳אָטעמט דער מענטש מיט הנאה
די ריחות, וואָס קוויקן,
און שמייכלט מיט פּרייד און הכנעה,
מיט דאנקבארע בליקן.

און ס׳שפּאנט דאָ דער פּויער א שוועריע,
און שטיל און פּאַרקלערט:
„אָ, פּאָטער, דו גיסט מיר דאָ מערער
ווי איך האָב די ווערט.״

ברענגט ער די ברכה, דער פּויער, די תבואה, די פּרוכטן, די גרינסן,
צו יידן אין שטעטל אריין,
שיינען-אויף יידישע אויגן און מ׳חלומט שוין פון די געווינסן:
פּרנסה ברווח וועט זיין.
פּארשמעקן אין מארק דאָ די בארן, די פּערשקעס, זארזערעס, פלוימען,
א שלל, אָן א שיעור, אָן א מאָס:
פון ריחות פון עפּל און טרויבן, עס לויפט אויף דער צונג אזש א שוים אָן,
און פּארגייט מיט א טערפקייט אין נאָז.

און ס׳בייטן די פּארבן די טונקעלע בלאָטעס אויף גאסן, אויף וועגן,
וואָס גלאנצן, ווי קויטיקע שוּבן;
די זון האָט די „טינטערס", די שווארצע, די ברודיקע וואסער פון רעגן,
פּארטרוקנט, און ס׳פינקלען איצט שטוּבן.
שפּאנט איצט דאָס יונגווארג אויף שטויביקע גאסן אין טיפע ביינאכטן,
די קילקייט נעמט־דורך די ביינער;
זיי רוישן און רעדן פון פּאָלק און פון יושר, זיי חלומען, דאכטן,
און לייגן פון יסוד דאָ די שטיינער.

און אין דער פּרי שוין, ווי ס׳גייט אויף די זון הינטער בארגיקן שפּיץ,
שטראָמט שוין א ווארעמקייט אָן,
און עס באקלאָגן זיך קרעמער: „אָ, ס׳שטעלט זיך א טאָג היינט מיט היץ,
נישטאָ ווער אהין זיך צו טאָן."
נאָר מ׳שטייט אונטערטעניק ביים קונה, און מ׳האוועט, מ׳וועגט
און מ׳מעסט,
און ס׳פּארן די לייבער, ס׳איז היים;
און מ׳רוישט ביי דער לייזונג, און מ׳דאנקט פּארן שטיקעלע ברויט
וואָס מ׳עסט,
און פּארמאָרעט מ׳ווישט זיך דעם שוויים.

און מ׳אוילט נאָך די קינדער פון שטיבער צו לערנען גאָטס תורה
אין „חדר",
נאָר קינדערלעך לויפן סיי־ווי.
ס׳איז זומער, ס׳איז טרוקן די גאס, קען מען לויפן, זיך שפּילן כסדר,
און דער רבי לאָזט־אָפּ איצט פּארפרי.

איז לויפט מען פּארפרי פונעם „חדר", מ׳איז פריי, מ׳איז גליקלעך,
ס׳איז גוט,
ס׳הילכט אויף די גאסן די פרייד.
און באלד ווערן כאָפּטעס פּארבונדן, מ׳שפּאנט גלייך אראָפּ צו דעם פּרוט,

און אין פליסיקן וואסער מ׳גייט.
און קלייניגקע יינגלעך, ווי געבאָרן אין וואסער, זיי שטרעקן זיך אויס,
און ווארפן די הענט איבער טיפן,
פון ווייטן מ׳זעט נאָר די קעפלעך און פאהלעך פון וואסער ארויס,
און זיי שווימען פון אויבן, ווי שיפן.

די זון שטייט אין הימל און גיסט אין דער לופטן די זודיקע שטראָמען,
אָט ווי פון א פלאמיקן פאס;
און ס׳שטייען די קרעמער צעוויקטע און קוקן ביי שוועלן פון קראָמען
ארויס אויף דער ליידיקער גאס.
אין מארק-טאָג זיי קומען, די פויערן, אויך אין די היציקע טעג,
און נאָך דעם מ׳קויפט אין די קלייטן;
אין אייניקע גליאיקע טעג מ׳וויל זיך ניט לאָזן אין וועג,
און מ׳עסט און מ׳טרינקט פונעם גרייטן.

איז שפעט אין נאָכמיטאָג מ׳גייט דאָ צום פרוט זיך פארמאטערטע באָדן,
מ׳גייט דורכן פעלד ווי צו תשליך;
פאמעלעך מ׳שפאנט, מ׳איז א גאנצן טאָג דאָך מיט די דאגות באלאָדן,
מ׳שארט זיך פון הייפלעך און געסלעך.
עס גייען אויך ווייבער און מיידלעך זיך באָדן אין שטראליקן טייך—
נאָר יענע באזונדער זיי גייען.
מ׳שפאנט בארג אראָפּ און מ׳טוט זיך אויס נאקעט, און אין טייך
אריין גלייך,
מיט געלעכטער און פרייד און געשרייען.

און ס׳טרעפט זיך אמאָל—אוי, דער שטן אין הארץ!— און מ׳קוקט
אין א זייט,
העט-אונטן, אראָפּ מיטן שטראָם,
עס טונקען זיך אונטער די מיידלעך און ווייבלעך ביים ברעג אין
דער ווייט,

אַט ארויף, אַט אראָפּ צום תהום.
און מ׳זעט פון דער וויטן די וויבערשע העמדער געשוואָלן אין ווינט,
און פון נאָענט צו זען גיט א צי,
און מ׳שווימט דאָ אראָפּ מיטן שטראָם, מ׳באהאלט זיך אין טייך
מיט די זינד,
צו שטילן דעם גלי...

דאָס טוען די יונגע...דער עלטערער דור לעבט זיך אוים מיט זיין
גלויבן
כאָטש ס׳טרעפט, מ׳פארבלאָנדזשעט אמאָל;
אין שטוב און אין דרויסן, די תורה און מוסר איז ריין און דערהויבן,
און לייטיש דער מנהג ישראל.
איז זעט מען ס׳איילן זיך יידן אין וואסער, זיי טונקען זיך אונטער,
מ׳דארף שוין גיין דאוונען מנחה.
די בידנע פּרנסה...מ׳זינדיקט...איז לויפט מען אין שול אריין מונטער,
דעם אייבערשטן דינען מיט שמחה...

יז

צוויי דורות

עס שטייען צוויי דורות אין הייסן געראנגל ביז בלוט,
און ביידע באשיצן דעם גלויבן מיט עקשנות און מוט.
עס שעפֿן די אלטע פון ברונעמס פון טאטן און זיידן,
און פילן די קראפט און די זיסקייט, דעם טעם גן־עדן.
נאָר יונגע פארלאָזן די תורה און מאכן זי קלענער,
און פֿרייזיקן נייעס, די וועלט פון ארום איז נאָך שענער.
און ברעכן די צוימען, די אלטע, און גראָבן אין יסוד,
און קערן זיך אָפּ פון דעם אוצר, פון אלטן געבאָט.

עס האָבן די ווינטן, די שטארקע, פון ערגעץ פון ווייטן,
אריינגעבראכט קלאנגען אין שטעטל פון גאָלדענע צייטן.
מ׳קריגט מיט באהאלטענע וועגן, ווי אויפֿ פליגל פון פייגל,
ביכלעך צום קאמפֿ קעגן צאר מיט ציינער און נעגל.
און ס׳ברענגט־מיט מיט זיך ווען ער קומט נאָר, מאקס רויטמאן, אין רעקל,
פארבאָטענע ביכלעך פון קעשינעוו אין אן אומשולדיק פּעקל.
און ס׳קומען חברים און מ׳גיט עס א נעם, א צעפּיר,
און מ׳שרעקט זיך ניט, ניט פארן צאר און ניט פאר סיביר.

אויס תורה, אויס שול... צו־ענג איז אין יעקבס געצעלט...
נאָר רוסיש און בילדונג, און—„אָ, ווי שיין איז די וועלט!״
אָט איז אויפֿ שמעון מאקארעשטער גערומען גאָטס שטראָפֿ,
אן ערלעכער ייד, איז געקומען אין שטעטל פון דאָרפֿ.
איז זיין טאָכטער אוועק און געבילדעט זיך יאָרן אין שטאָט,
און געקומען צוריק מיט א פּיסקל, וואָס ברענט און וואָס בראָט.
א דאנטיסטקע, א דאָקטער געוואָרן... זי פּוצט זיך אין ווייסן,
און—„טאטע, מ׳דארף די פארעלטערטע תורות צעריסן״...

און באלערנט די יונגע: „אמאַליקע ליכטער שוין צאנקען,
עפּנט די אויגן און לערנט די נייע געדאנקען!"
זי צעטיילט שטילערהייט דאָ די ביכלעך פון מענטשנס געשלעכט,
און פון ליטעראטור, און די ביכלעך פון האר און פון קנעכט.
און ס'קומען דעם נייגיר, דעם הונגער פון הארצן צו שטילן,
יינגלעך פון פופצן און זעכצן, אָט ערשט נאָך געלייגט גאָר די תפלין.
און פאַליא סעמיאַנאָווא שמועסט דאָ מיט יונגווארג געוויר,
און גיט זיי צו לייענען קראַפאַטקין און מארקס און טאַלסטאַי.

צעזידט זיך נאָך מערער דער נייגיר, דער הונגער און גלי,
דאן גייט מען אַוונט אווק צו משה כאנזשי.
ביים דארן, צעבראָכענעם מענטש מיט געבויגענע פלייצעס,
זוכט זי, די דורשטיקע יוגנט, אי וויסן, אי עצות.
און גאָט האָט געגעבן דעם מענטשן א ים מיט געזעצטקייט,
איז רעדט ער אַפּ שעהן בנעימותדיק־שטיל, נאָר מיט פעסטקייט.
דערציילט ער פון וועלטן, פון וואונדער, חלומות געווען,
און רעדט אלץ פון פיינען און ליידן, די דורכגעלעבטע.

און ס'זיצט דאָ דאָס שטעטלשע יונגווארג פארכאפט און נשתומם,
עס פליען ארום די נשמות בגבהי מרומים.
און מ'קוקט מיט צעפינקלטע אויגן אראָפּ פון די הויכן:
„א, פול איז דאָרט אונטן די וועלט מיט שאָטנס און רויכן!"
און מ'זעט אים אליין, דעם ליבן כאנזשי, אין זיין פיין,
ווי ס'וואַרפט פאַליציי אים אין ניקאַלייעווער פעסטונג אריין.
ער וועדט דאָרט געשלאָגן, געפּיניקט יאָר איין און יאָר אוים,
און ער האָפט און קוקט זיינע אויגן אויף פרייהייט אלץ אוים.

און מאָיסעי כאנזשי רעדט לאנג און א סך, ווי זיין שטייגער,
אָן כוחות, מיטן קראנקען קול, ביז ביינאכט צוויי אזייגער.
און דערשעפּט איז דער גוף, נאָר דער גייסט, אָ, ער וועדט גאָרניט מיד,

און ס׳שטראָמט פונעם הארצן א קוואל, וואָס אייביק ער זידט.
די יאָרן אין פעסטונג, פארשפארט אין די ענגע פיר איילן,
האָט ער דורכגעפּאָרשט די ערד און אלע אירע טיילן.
זעט אויס, ס׳האָט דער קאָפּ ניט פארלאָרן קיין ברעקל, קיין טראָפּן,
און ס׳שלינגען, די יונגע, דאָ אלץ וואָס זיי קענען נאָר כאפּן...

אזא חן, אזא ליבשאפט עם ליגט אויף זיין ליכטיקן פּנים,
ער זעט אין די וויטן די וואונדער, די בילדער, חפּנים.
ס׳איז אָפּן די ערד, און ער דרינגט אויך אריין אין די שטיבער.
אָט מאָלט ער א בילד פון אמעריקע, פון קוילן-גריבער:
פון סטעפּעס פון וויטע, פון דער גרויסער און ווילדער אויסטראליע,
פון די פּרעכטיקע אלפּן, פון שוויץ און אויך פון איטאליע.
אָט לייקנט ער אָפּט מיטן שכל דעם נס פון תנ״ך,
און פּלוצים ער הייבט נאָר אָן זינגען א ניגון פון באך.

אָט גיסט זיך א טרויער: „חברים, אוי רוסלאנדם דאָליע!״
און ס׳פינקלען די אויגן מיט פייער: „אָ נאראָדנאיא וואָליא!״
„אָ, די העלדן, די בראווע, וואָס האָבן געענטפערט דער באנדע,
און האָבן געטייט דעם טיראן, אָט דעם צאר אלעקסאנדער...״
און דאָ קומט פון הארצן א זיפץ מיט רחמנות און צאָרן:
„אוי, פון דער שיינער פּארטיי וואָס ס׳איז שפּעטער געוואָרן!...״
א רגע, א נביאישער גיסט נעמט אים דורך די ביינער:
„אָ, ס׳וועט נאָך פריי זיין דאָס רוסישע פאָלק, אָט דאָס שיינע!״

ס׳האָט אויך פאר יידיש די יוגנט א ליבע און דרך-ארץ,
דאָס לשון פון מענדעלע, שלום-עליכם און פרץ.
ווינטשעווסקי און ראָזענפעלד, ארום זיי—א טומל, א רעש;
ס׳קומען אויך יונגע: אָט רייזען און נאָמבערג און אש.
יאָ, בילדן דאָס פאָלק און דאָס יידישע וואָרט מ׳ט דערהייבן,
די ליטעראטור דאָך פארשענערט דאָס יידישע לעבן...

אויך דעם אפטייקערס מאדאם, די געבילדעטע „פריצה",
זי איז שוין אין ביבליאָטעק א „דיעיאטיעלניצע".

מאריא איז געבילדעט, און פון אריסטאָקראטישן שטאם,
איר געזנגל, איר קולכל, זאָגט עדות: ס'א צארטע מאדאם.
איז רעדט זי נאָר רוסיש, און אין ביבליאָטעק האלט די קאסע,
איז פארליבט אינעם פאָלק און ווייל העלפן בילדן די מאסע.
נאָר מ'קעמפט שוין פאר יידיש מיט גלויבן, און פייער און מוט,
בראש מיט צוויי משהם: טייטעלבוים און מאלאמוד.
איז מילא... אזא „ריסטאָקראטקע" איז טאקע א חידוש,
נאָר זי האָט דאָ אן אָרט און מ'רעדט צו איר נאָר אין יידיש...

און—אָ, די ציוניסטן! לא ינום... מ'טאָר מער ניט דרימלען!
ס'שטורעמט א שריפה אין שטעטל, מ'צינדט אָן די הימלען!
געגנג שוין, אָ יידן, זיך יאָגן, מיט פלאָגן, מיט דלות,
מ'טאָר מער ניט ליידן... שוין צוויי טויזנט יאָר אין גלות!...
אָ, הערצל, זיין כוח, זיין צויבער, זיין שטיין אויף דער ביגע—
מיר וועלן ארויפגיין קיין ציון בגילה וברינה!
און מ'קומט זיך צונויף, ס'איז דאָס לאנד און דאָס פאָלק אזוי טייער,
און מ'שטורעמט, ס'זידן וויכוחים, אז ס'ברענט דאָ א פייער.

און די „חובבי השפה העברית", זיי קאָכן און זידן,
אָט גייען ארויף באלד קיין ציון די גאנצע וועלט יידן.
מיר מוזן איצט לערנען מיט חשק די הייליקע שפראך
פון אונדזערע הייליקע אבות און פון דעם תנך.
מ'דארף ניט קיין רוסיש, מיר ווילן ניט זיין אייראָפעאיש,
און מיר וואַרפן אוועק דעם „זשארגאָן"—נאָר מיר רעדן העברעאיש.
ס'וועט הערצל באלד קריגן דאָס לאנד, ס'איז צום גלות א סוף,
דארפן מיר קענען העברעאיש פון אלף ביז תיו.

און ס׳שטייען די טאטעס און קוקן פֿארלאָרן און גאפּן,
ווי ס׳קרימען די זין זיך דאָ נאָך דער וועלט, ווי די אַפּן.
ס׳האָבן מאמעס די טעכטער געטאָן אזוי צערטלען און פּלעגן—
נאָר אונטערגעוואקסן, און מ׳גייט שוין אויף אנדערע וועגן.
איז וואָרענען זיידעס: „אוי, קינדער, נאָר ברכות מיר מיינען,
נאָר מישט זיך, חלילה, ניט אוים מיט דער וועלט, איר וועט ווייַנען...״
און ס׳קוקן די באָבעס צעווייטיקט און פּיי ניקן זיך:
„אך, אנדערע דורות, און ס׳בייט זיך די צייט אזוי גיך...״

און מ׳וויל ניט די נארישע וועלט נאָר זען פון דער ווייטנס,
נאָר מ׳וויל שוין אריין אין דער ליכט, אין דער רחבות, באצייטנס.
און מ׳הערט גאָרניט אויף דאָ די זיסע חלומות צו שפּינען,
און מ׳גארט נאָך אמעריקע, גאָלדענע גליקן געפּינען;
צי מ׳רייסט זיך קיין ציון, אין לאנד פון די אבות אמאָל,
און מ׳וויל גאָרניט וואַרטן אויף משיחן און אויף גאָט פון ישראל.
און מ׳טוט אוים די יידישע קליידער, ס׳איז אנדערע צייטן,
און מ׳בייט אויך דאָס יידישע פּנים, צו זיין ווי ביי לייטן.

און—א, דאָס יידישע מזל, ס׳איז אזוי שוין באשערט,
ס׳מאכט זיך אויך שיינע באלעבאטים פארקירצן די בערד:
מ׳זעט ניט די תורה, מ׳איז ניט ווי געווען אזוי פרום,
אַן פּאות, מ׳עסט אַן א היטל, ווי גויים ארום.
מ׳גייט ניט אין שול, וואו מ׳האָט דורות די כוחות געשעפּט,
ס׳האָט זיך א צאָרן צעגאָסן אויף יידישע קעפּ.
וואָס זאָלן שוין זאָגן די יונגע געפערלעכע „לצים״?
ס׳שטראָמט אפּיקורסות אין שטעטל און וויל עס פארפּלייצן.

נו, רעדן די טאטעס צו קינדער, אמאָל נאָר די זיידעס:
„די תורה איז דער עיקר, דאָס לעבן פון פּאָלק איז אן עדות.

שוין טויזנטער יאָרן מיר ווארטן ס׳זאָל אָנהייבן טאָגן:
משיח . . . די וועלט איז דערלייזט און א סוף צו די פלאָגן . . .
און דאָ נאָר מלחמות, און שנאה און רישעות טוט זידן,
און מער ווי אויף אלע, מ׳לאָזט אוים דעם כעס צו יידן.
וועד האָט אזוי הויך נאָך געפריידיקט דעם שלום ווי מיר?
און וועד האָט געענטפערט? וואו האָט זיך געעפנט א טיר?...״

„מיט יידישע אותיות מיר האָבן פארשריבן מיט גלויבן:
„ס׳איז הייליק דער מענטש און עס איז זיין נשמה דערהויבן.
ס׳האָט גאָט אין זיין געטלעכער פאָרעם באשאפן דעם מענטשן,
געמאכט אים פאר הערשער פון ערדישער וועלט און געבענטשט אים.
ס׳איז אָבער, פון הארצן זיין ווילן פון קינדווייז אָן שלעכט,
און „כל דאלים גבר״, דער שטארקער האָט רעכט.
דער ים פון בייז און רציחה, ער האָט ניט קיין ברעג—
איז תורה דער סיג, דער צאם, דער איינציקער וועג...״

„נאָר ס׳נעמען ניט אָן די פעלקער די וועגן פון תורה,
דער גזלן, דער שטן אין הארצן, ער לאָזט ניט, האָט מורא.
געדענקט איר ווי פאר מתן תורה ווי מ׳האָט זיך פארהאקט ...
דער שטן דארף האָבן מלחמות, די ביקס און די האק...
איז קומט עם אוים, קינדער, אזוי איז געווען און וועט זיין,
מיר ליידן פון רישעות דערפאר, פון רדיפות און פיין.
איז וועלט ניט פארפירט פון די טעמפלען מיט גלאנץ און מיט פוץ,
היט אָפּ אייערע טייערע אוצרות, וואו ס׳ליגט אייער שוץ.״

„און זאָגט ניט ס׳איז קנעכטשאפט, א לעבן אין ענגשאפט און גרוי,
דער הימל איז ברייט דאָ און פריי, און איז ליכטיק און בלוי.
די זון גיט דאָ אייביק איר חיות, און ס׳איז א גן־עדן,
און האָסט דאָ דיין פרייהייט און יום־טוב און אייביקע פריידן.

וואָס רעדט איר פון „נייוועלט" און „צוקונפט" און „ליכטיקן מאָרגן"—
איר וויסט צי ס'ט נעמען א סוף צו דעם חושך, צו זאָרגן? ...
וען שטאָלץ ס'וועט די וועלט דאָ די ליכטיקע אמתן טראָגן
פון אונדזערע אייביקע אוצרות, וועט אָנהייבן טאָגן..."

נאָר ס'האָבן די יונגע פארן „נעכטן" גאָר וויניק דרך־ארץ,
און חלומען זיסע חלומות, און ברענגען א תירוץ:
„אמת, ס'טרינקט זיך די ערד אין די ימען פון בייז,
נאָר גאולה וועט קומען פון ארבעט, דורך בלוט, דורך שוויים.
אויך יוגנט צעטיילט זיך: ווער ס'טרוימט פונעם אלטן אמאָל,
פון אייגענעם לעבן אין אייגענעם ארץ ישראל.
און ס'טענהן אויך אנדערע, ענטפערן היציק צוריק:
„וען וועלט ווערט דערלייזט, וועט דער ייד אויך געפינען זיין גליק..."

יח

יידן

וועלט איז זיך וועלט, און יידן זיינען יידן,
מ׳לוידט, ס׳פארחיילט זיך און מ׳איז ווייטער צופרידן.
מ׳פראווען א יום־טוב, א חתונה, ברית מילה,
און ס׳מערן זיך יידן, ס׳איז א שיינע קהילה.
מ׳חלומט פון העכערס, מ׳האלט זיך אינאיינעם—
מ׳האָט דאָך געבאָטן פון א לעבן א ריינעם!
אז מ׳האָט א נשמה האָט דאָס לעבן א ווערט,
פארנעמט שוין אונגען א פיין אָרט אויף דער ערד.

עס שיינט דאָ פילפארביק פון שטעטל דאָס פנים:
פון רייכע און אָרעמע, פון קלוגע און נאראָנים.
פון וואוילע און בייזע, ווער שוואך און ווער שטארק,
פון נידעריקע, הויכע, ווער מילד און ווער קארג.
נאָר שיין זיינען אלע...למשל, א מוסטער—
דאָס שטעטל האָט ליב אים: אבראשא דער שוסטער.
מ׳וואָלט קיין מאָל מיט אים דאָ ניט ווען זיך שיידן,
ס׳לעבט פון זיין חכמה א שטאָט דאָ אין פריידן.

אבראשא, א קלוגער, א פריילעך געמיט,
ער זיצט ביי דער ארבעט, זינגט אונטער א ליד.
ער זיצט זיך צעשמייכלט ביים אלטן וואַרשטאַט,
און ס׳לויכטן די אויגלעך...ס׳איז ערגעץ ניט גלאט...
א פארטעך, דאָס העמדל צעכראָסטעט, קיין רעקל,
און קלאפט זיך געמיטלעך דאָ פלעקל נאָך פלעקל.
דאָס געשאָרענע בערדל ער טוט אָפט א גלעט—
פון נאריש־וועלטל ער לאכט דאן און שפעט...

און ס׳טראָגן ארום זיך מיט אבראשעס פרייד,
מיט די שפּיצלעך און חכמהלעך, קינד און קייט.
אין אומעטיקע טעג וועלן ס׳נאָגט די נשמה,
קומט מען צו אבראשען נאָך א וואָרט פון נחמה.
קען יוגנט פון צווייפל אמאָל ניט ארויס,
קומט מען צו אבראשען אין פּשוטן הויז.
און ס׳וועפּט אויס דער אומעט, מ׳זיצט און מ׳קוועלט,
אבראשע קלאפּט פּלעקלעך און לאכט פון דער וועלט...

און ס׳זיצן דאָ שטעטלשע אינטעליגענטן,
ס׳פּאררייכטן די שיך דאָ אפילו סטודענטן;
זיי וועלן ניט מיד דאָ צו הערן און הערן,
און ס׳לויכטן די פּנימער פון שוסטערס דערקלערן:
„פּאָרוואָס אונדזער וועלט איז אזוי ווי א „מיאטש"?*)
—דו שפּיל זיך דאָ, מענטש, און זיי ניט קיין קוואטש.
דו זינג און דו לאך, און דו זיי ניט קיין נאר
און לאָז ניט אריין אין הארצן קיין צער..."

„אָט טראכט זיך אריין נאָר מיט שלווה און רו:
ניט געווען נאָך אזעלכע חכמים ווי דו?...
אָט בייט מען די וועלט, דאָ מיט גוטן, מיט צאָרן—
וואָס האָט מען געפּועלט? וואָס איז דען געוואָרן?
דער מענטש איז ניט מער ווי א העכערע חיה,
כ׳קען ברענגען משלים און ראיה נאָך ראיה.
ס׳האָט ליב נאָר דאָס מענטשל חלומות צו וועבן...
איז לעב-זשע, דו מענטשל! כל-זמן דו קענסט לעבן!"

„אוודאי איז דאָ א סך גוטס אויף דער ערד,
אניט וואָלט דאָס לעבן ניט געהאט קיין שום ווערט.

*) מיאטש—פּילקע, באל.

נאָר וויפל די זיילן פון דר׳ערד וועלן שטיין,
וועט הערשן, הפּנים, וואָס איז שטארק און געמיין...
דער ט ייוולשער כוח איז ווילד און איז שטארק,
און וואָס דער מענטש האָט, איז אים אלע מאָל קארג.
איז פּרואוו זיי א מילדער, ניט בענטש און ניט שעלט,
און גיב דיינע פּריידן און גוטסקייט דער וועלט".

„און אויב דו פּארמאָגסט נאָר א ביסעלע פּרייד,
א וועדטל, א שמייכל און ליכטיקע רייד,
איז גיב עס באשיידן און הארציק דער וועלט,
און זוך ניט קיין כבוד און בעט ניט קיין געלט.
א מענטש איז א וועלט, און איין־איינציקער וועזן
זיי שטאָלץ וועז פון דיר איז געוואָרן געוועזן;
דו ביסט דאָך ווי גאָט און דו גלאנצסט אין זיין שיין:
ברענגסט וואַרעמקייט, ליכט אין א וועלטל אריין."

אבראשע, ער ארבעט און רעדט נאָכאנאנד,
געענדיקט . . . און מ׳זיצט אין א וואונדערלעך לאנד:
„עס רעדט אויף א בימה א מענטש אין א היכל—
דער שוסטער רעדט גאָלדענע רייד און האָט שכל..."
וואָס האָט ער פּארזיצט?...און מ׳הייבט זיך אָן רירן,
מ׳צעאקערט די רייד און מ׳נעמט דעבאטירן.
און דער קלוגער אבראשע וועדט איצטער אנטשוויגן,
ער שמייכלט און זינגט זיך שטיל אונטער א ניגון.

און פּרייליעכע שפּיצלעך קען אָפּטאָן דער שוסטער,
אָט, אידל דער שנייידער, א ביישפּיל, א מוסטער:
זיצט אידלס פּאמיליע, אין אָוונט ביים טיש,
מ׳קייעט דאָס ברויט מיט געפּרעגלטע פּיש.
איז אבראשע אריין מיט א רעש א גרויסן:

„וואָס זיצט איר דאָ רואיק, ס׳איז חושך אין דרויסן!״
און ער האלט זיך ביים קאָפּ און ער לויפט גלייך ארויס...
לאָזט מען איבער דאָס עסן און מ׳פליט פונעם הויז.
און אבראשע, ער שטייט שוין אין גאס און ער לאכט:
„כ׳זאָג ניט קיין ליגן...ס׳איז חושך, ס׳איז נאכט...״

זיין יינגעלע סאשע—א קניפּ אינעם בעקל,
און ער מאכט אים א נייע פּאָר הויזן און רעקל,
מיט קעשענעס פופצן מ׳האָט דאָס געמאכט,
און דער שוסטער, ער רעדט צו זיין זונדל און לאכט:
„אויב עמיצער פרעגט: וויפל קעשענעס האָסטו?
זאָג, אז ס׳מוז אים א קאָפּיקע קאָסטן.
דו וועסט אים די קעשענעס באלד איבערציילן,
און נאָך דעם דאָס געלט צו די אָרעמע טיילן...״

נאָר גוט איז אבראשע א פּאָר טעג פּאר שבת—
לאָזט איבער דעם וואַרשטאַט, די שטיוול, די שקראָבעס,
און גייט, ווי אין פּורים, פון הויז דאָ צו הויז:
„נו, גיט מיר א גראָשן און וואַרפט מיך ארויס!״
פּארניט־ורעט דאָס פּנים, נאָר אויגן זיי גלאנצן,
די באקן צעבליען זיך, רויט ווי מאראנצן;
ער זעט שוין די פרייד ווען ער ברענגט די מתנה,
און דעם פּריילעכן טיש ביי דבורה דער אלמנה...

און שייע דער שניידער מיטן האָריקן פּנים,
האָט א שטוב מיט קינדערלעך, בנות ובנים.
אָט שטייט ער ביים טיש מיט א „מאָס״ און מיט קרייד,
דאַרף מאכן א פּעלץ פּאר א פּויער אין צייט.
אין גרויען פּרימאָרגן ער נעמט זיך שוין מיען,
אָט איז ער ביים טיש, און אָט ביים מאשין.

נאָר איצטער איז ער שוין א שטיקעלע שררה,
עם העלפט שוין דעם טאטן די טאַכטער חית־שרה.

אין אָוונט האָט שייע א מנהג א שיינעם,
ער עפנט זיין טיר פאר ארומיקע שכנים.
רחל, דאָס ווייב זיינס, זי גרייט־צו די בענקלעך,
ס׳שטייט אויך א באנק און א פּאָר טאבורעטלעך.
איז רעדן זיך יידן דאָ דורך א ביסל,
פון גאָט און פון מסחר, פון ברויט און פון שיסל...
און פּלוצים ווערט שטיל, ס׳זיצט שייע העט אויבן,
און א מעשה א שיינע ער האָט אָנגעהויבן.

עס איז ביי דעם שניידער פארוואַרצלטער ש טייגער
צו אייגקויפן ביכלעך ביים פּאקן־טרעגער.
אָ, שמרם מעשיות! עס שוידערט דאָס לייב—
געבענטשט זאָל נאָר זיין די האנט וואָס דאָס שרייבט!
און אנדערע ביכלעך, פּאראן דאָך גענוג,
ס׳איז שיין דאָרט די וועלט, און מ׳ווערט טאקע קלוג...
איז לייענט ער די מעשיות פּארטראָגן, אין פּיבער,
און דערציילט זיי אין אָוונט פאר שכנים דאָ איבער.

א מעשה מיט א מאן, איז אין מיטן ראש־השנה
אנטלאָפן פון ווייב, זי איז געבליבן אן עגונה...
נו, ווערט ער דערהרגעט ביי א ט ייך, אין א מיל,
און זיין נשמה פליט אריין אין א קראָקאָדיל.
זיינען מענטשן געקומען צום טייך און געשטוינט,
דער קראָקאָדיל האָט געריעדט, און געקלאָגט און געווויינט.
אזוי, ביז די עגונה איז געקומען אמאָל,
און דערקענט איר מאן אין דעם קלעגלעכן קול.

א מעשה ווי א יונגערמאן, וואויל און איידל,
האָט זיך שטערבלעך פארליבט אין א שיין יידיש מיידל.
נאָר זי האָט, אָן ליבע, זיך פון אים אָפּגעקערט,
ווייל זי האָט א בעטלער גאָר פלאמיק באגערט...
מ׳האָט חתונה געהאט, נאָך ימים ושנים
איז דער בעטלער געשטאָרבן, זי בלייבט אן אלמנה;
און דער ערשטער, שוין איצט א מיליאָנער, קומט אויף גיך
באצירט זי און נעמט זי קיין אמעריקע צו זיך...

און ער שיינט, שייע שנייידער, עס ווערט אים אזש היים,
און ס׳וויבט זיין פאטשיילע פון שטערן דעם שוויים.
און ס׳לויפן די שעהן פון אָונט אוועק,
און ס׳האָט ניט די מעשה קיין סוף און קיין עק.
ער מאָלט אוים מיט הארץ און מיט האָריקע העגט,
און ס׳שפּרייט זיך אן אומעט אז ס׳ווייגען די וועגט.
זאָגט אָפּט „נו, הקיצור", לויפט ווייטער אוועק,
און שכנים זיי גאפן, נאָר מ׳זעט קוים א ברעג...

געענדיקט...און נעמט זיך שוין ווידער צום שפּינען,
אז שכנים זאָלן מאָרגן זיך אויך דאָ געפינען...
ער פירט זיי א קאפּעטשקע טיפער אריין,
און ס׳לייגט זיך אויפן פּנים א טראָפּעלע פּיין:
„נו, האָט א גוטע נאכט, מיינע שכנים און פרייַנד,
כ׳ל פאָרזעצן מאָרגן, געגוג שוין פאר היינט."
און ס׳שטייען-אויף זאָטע די מענער, צווויי ווייבער,
און שייעם פלימעניק, דער איצטיקער שרייבער.

עס קען א ייד אויפבויען פרעכטיקע וועלטן,
און ס׳קענען אויך יידן זיך זידלען און שעלטן.
דער טויבער הערש-לייב האָט א קרעמל פון שפּייז,

פון הערינג און מעל, און פון צוקער און רייז.
טוט־אַפּ אים א צוויטער א פּשוטע „זאך",
מאכט־אויף אזא קראַם אונטער זעלביקן דאך.
שטייט מען דאָ אויף אי ן באגינען מיט זאַרגן,
און ס'הילכן שוין קללות אין פרישן פרימאַרגן.

דער טויבער הערש־לייב האָט צעלעכערטע אויערן,
איז שטיל, תמעוואטע און די אויגן זיי טרויערן.
אז ס'קומט צו די קללות, צו „וזאת הברכה",
דאָ העלפט אים דאָס ווייב, זי קען גוט די מלאכה...
ער מאכט נאָר דעם אָנהייב: „דו זשלאָב! פּאסקודניאק!"
און ער קריגט באלד א רעשט מיטן גאנצן קנאק.
דאָ לויפט אָן זיין איטע מיט א קוויטשען, א מורא,
און דערלאנגט ערשט דעם שכן די אמתע סחורה...

נאָר מ'הערט אויך פון יידן אזעלכע געשרייען,
וואָס זיינען געליטערטע, חיליקע וויין
פון לויטערסטע טיפן אין הארץ אויפגעכאַווען,
און קענען דערגיין ביז צום כסא הכבוד.
געווען אין אונגען הערשל צירלס אצינדער,
א פיינער בעל־תפילה, אויף איין אויג א בלינדער.
א נשמה געהאט—נאָר געפלויגן אין הימלען:
„אָ, יידן, לא ינום... אונדזער גאָט טוט ניט דרימלען!..."

און שטענדיק פון הארצן געבעטן רפואות,
און שטענדיק מתפלל געווען אויף ישועות.
און—אָ, ס'איז אים ענג אויף דער ערד דאָ צו וואוינען,
דער מענטש טוט דעם „צלם אלוהים" דאָ ניט שוינען...
יום־כיפור ביי „הנני העני", איז תמיד—
די ערשטע דריי ווערטער און ער פאלט אויפן עמוד.

דער קאָפּ ליגט פֿארחלשט, קיין וועֿרטער, קיין זאָגן,
און לאנג-לאנג מ׳הערט נאָר זיין וויינען און קלאָגן.

• • •

דער רבונו של עולם האָט די שטאָט געטאָן בענטשן,
האָבן גרויסע נשמות אויך פֿראָסטערע מענטשן.
נאָר אייביק מיט ליכט און מיט לויב און „ברוך אתה״—
ווי דאָס איז געווען מיין פֿשוטער טאטע.

מיין טאטע—א חכם, נאָר פֿשוטער ייד,
פון די וואָס דער דיכטער האָט געלויבט אזוי היים:
„געבענטשט זאָלן זיין די הענט מיט מאזאָליעם,
דער שטערן פון וועלכן עס גיסט זיך דער שוויים.״

מיין טאטע—באגינען, אין בלויען פרימאָרגן,
שטיל איז די וועלט נאָך, און ערלעך און ריין;
האָט ער שוין געשפּאנט הינטער שטאָט מיט די זאָרגן,
האָט ער שוין געשפּאנט מיט זיין אָרעם געבויגן.

א דאר, אָרעם יידל, געשוירן דאָס בערדל,
א מטופּל מיט קינדער, א יאָך אויפן קאָפּ;
האָט ווייט אין דער טונקל באמערקט נאָר א פערדל,
איז ער באלד צום פּויער געלאָפּן גאלאָפּ.

„גוט מאָרגן, וואסילי! וואָס פּירסטו דאָרט? עפּל?״
פון וועגעלע שמעקט בעסאראביער פעלד.
א פּאָרקע אין פורל, א חכמה, א וועֿרטל—
און פּויער דערמונטערט שוין כאָבעט און קוועלט.

„אוי, יאנקוליע... כי-כי... א ייד א מחיה...״
און מ׳פּאטשט זיך די הענט שוין, עס הילכן די בערג;
געקויפט, און ער שפּאנט שוין—צי פרוכטן, צי תבואה—
און יעקב לויבט גאָט אויפן בלאָטיקן וועג.

די זון אין צעלויכטענעם טאָג שטייט שוין העכער.
„קויפט פיש, ליבע קונים!" מ'הערט יעקובס קול.
ער פאַלגט דעם גזר פון בזיעת אפיך:
„אוי, קארפן און קאַרעסן! פרישע, בזול!..."

„נו, פריידע מיין ווייב, דו נעם אויך א פאָר שאַלן."
די שטילע באלעבאָסטע נעמט וועגן די פרוכט.
אָט ווארפט מען אראָפּ באלד די וואָכיקע עולן,
דער הייליקער שבת שוין שמעקט אין דער לופט.

דעם טאטנס א טאָג...און פארנאכט, אין דער וואָכן,
ער זיצט אויפן גאניקל מיד און פארקלערט:
„זון, אנו רעכן צונויף מיר דעם חשבון,
וואָס האָט מיר גאָט היינט מיט זיין רחמים באשערט?"

און קומט אַן דער הייליקער פרייטיק-צו-נאכטס,
די רו און די פרייד, ווי א וואונדער, א חלום:
א שירה צו גאָט זינגט דאָס יידישע הארץ:
„אוי, שלום עליכם, מלאכי השלום!"

און שפּעטער, מ'שטופט זיך ביי אָפענע פענצטער:
„כל מקדש שביעי", ווי הארציק און פריש;
ס'איז דער פראָסטער ר' יאנקל פון גאָט א געבענטשטער,
א מנין חסידים דאָ זינגען ביים טיש.

און חיקע און חיים און פייגע און פערל—
די שטימען, די זיסע, זיי קלינגען;
די מוטער, די ליבע, און מענדל און אשר.
שבתי, לייבל—א פרייד ווי זיי זינגען!
דעם פאָטערס קול קלינגט...און מענדעלעם אלט,
א דאר גופל—און גאָלדענע טענער;

ביי א חזן אין קעשינעוו ר׳וועט זינגען שוין באלד,
ער וועט שוין ניט זיין קיין אונגענער . . .

און יאנקל זינגט זים און עם קייקלען זיך טרעלן,
און היים אן התלהבותדיק גיסט זיך זיין טאָן.
די שטילע אשת־חיל, זי הערט ניט אויף קוועלן:
איר מאן איז א מלך און זיצט אויפן טראָן.

אזוי לעבט א פֿשוטער ייד אין זיין שטעטל.
און קומט אמאָל אונטער פון שפע א צייט,
איז האלט ער אין הארצן שוין פארטיק א צעטל
מיט גוטסקייט און רחמים פאר אָרעמע־לייט.

קריגט אידל דער שניידער אין א ביטערן ווינטער
א וועגעלע האָלץ, און ער ווייסט ניט פון וואָן;
„א דאנק דיר, בעל רחמים!" ס׳איז וואַרעם, מ׳איז מונטער,
און אידל זוכט אום דעם באהאלטענעם מאן...

און שייע דער שוסטער, א דארער און גאל,
אין שטוב ליגט אן אומעט, עס יאָמערט די נויט.
אין איינעם א טאָג—„אוי, א גאנצער זאק מעל!"
עס האָט אים ר׳ יאנקל געשיקט דאָס אויף ברויט.

א פֿשוטער ייד האָט געלעבט אויף דער ערד,
נאָר געהאט האָט א גרויסע נשמה דער מענטש;
„אָ, פרייד, כ׳האָב אין שול הרב פישמאן געהערט—
אויף אייביק זיין נאָמען זאָל נאָר זיין געבענטשט!..."

אין אָוונט ביים עסן ער בענטשט אזוי זים,
און ענדיקט שוין הארציק „את עמו בשלום",
שטעלט ער זיך אויף ערשט מיט הענט אויפן טיש,
און גיט־צו: „א דאנק דיר, רבונו של עולם."

און שפּעטער עס קומט עליע אַדלס צו לויפן,
און ברענגט אַן א בלאַטע, אַן וואקל, אַן מורא:
„ר׳ יאנקל, דער רב האַט געשיקט מיך אייך רופן,
זיך עצהן מיט אייך אין א שוועריקער דין־תורה.״״

פאראייביקט מיין טאטע זאָל זיין אין מיין ליד,
יאָ, מיט די קדושים שוין „דאַרטן״ ער געהערט.
אוי, טאטעניו זיסער, דו היליקער ייד,
איך קוש דיר פון ווייטן דיין קבר, דיין ערד...

און מיין מאמע, די כשרע, שטילע און פרומע — — —
מיין מאמע אומגעקומען איז אין שעה פון גרויסן צאָרן,
נאָר כ׳לייגן נאָך אלץ פון איר די בייגעלעך פאפיר.
פון רוצח, ימח שמו, דערמאָרדעט זי איז געוואָרן,
נאָר אין די בריוו נאָך לעבעדיק זי רעדט צו מיר.

„מיין זון, כ׳וויים צי כ׳ל דערלעבן נאָך אמאָל צו זען דיך?
נאָר כ׳שרייב, און ס׳דאכט זיך מיר אז כ׳בין איצט לעבן דיר.
כ׳וויים, ס׳איז שווער פאר דיר אונדז אלע אריבערברענגען,
כ׳קען דיך,
איז קום איך איצט צו דיר אין טרער אויפן פאפיר...

די גרויע אויגן דיינע, ליבע, פרומע מאמע מיינע,
דאן האָבן וויינענדיק געזוכן מיך אין דער טיף.
איצט לייגן איך דיינע ווערטער, אַט די תמימותדיקע־פיינע,
און זע דיין בילד ווי אַנגעקלעפט דאָ אויפן בריוו.

אכט קינדער האָסט דערצויגן אין דיין שטילער מוטער־ראָל,
מ׳איז ווי די פייגל זיך צעפלויגן איבער ערד.
איצט לייגן איך אין דער הויך דיין בריוו מיט תפילה
איז מיין קול,
ניט אָפּגענעבן האָבן מיר וואָס דיר געהערט.

אָ, אָפֿדינען מיט כבוד דיר כ׳בין ניט געווען בכוח,
נאָר לעבעדיק דו בלייבסט, אָט שטייסטו קעגן מיר.
דאכטענישן, נעפֿלען, זיי צעגייען ווי א רויך—
דו פֿירסט דעם טאטן, און שטיל עם עפּנט זיך די טיר...

• • •

און געווען זיינען לומדים אין שטעטל, משכילים—
„אָ, זאָלן די פֿרומע שוין זאָגן תהילים!״
מ׳לייענט אין די בלעטער אי פֿראָזע, אי שירה,
מ׳לייענט דעם „הזמן״ און מ׳לייענט די „הצפֿירה״.
„איי טשרניחובסקי און איי־איי־איי ביאליק״—
דער שיר „על השחיטה״ איז זים און איז גאליק...
עס שטראָמט דאָך פֿון אים אזא קראפֿט אזא שיינקייט:
„נא, תלין, מיין האלדז!״, אזא קלאָג, אזא ריינקייט...

אָט קומט אָן אין שטעטל אין א פֿרייטיק א שיינעם
ביאליק, פֿון אויסלאנד און דורך רומעניע.
איז אויפֿן וואָקזאל דאָ מיט שטורמישער פֿרייד
ס׳איז מקבל־פּנים אים קינד און קייט.
ער גייט איבער גאסן, „תידד!״ און „הידד!״,
„ביאליק!...דער דיכטער פֿון געטלעך געאָדל!...״
ניט שיין פֿאר א דיכטער א שטוב אָן אָרעמאנסקי,
און מ׳פֿירט אים אוועק צו ר׳ מאָטיע הערמאנסקי.

ר׳ מאָטיע איז א משכיל, ווי אויך א גביר,
מיט אָן אָפּענער האנט און אָפּענער טיר.
איז א למדן א ייד, ווי אויך א ציוניסט,
געמיטלעך און קלוג, מיט א וועלטל פֿארזיסט.
איז פֿרייטיק־צו־נאכטס, אלע אויפֿגעלעבט, שטראליק,
קומט דער עולם באגריסן דעם משורר ביאליק.
און ס׳שטייט־אויף ר׳ מאָטיע מיט א שמייכל, צופֿרידן,
זאָגט א וואָרט און שטעלט פֿאָר דעם גאסט פֿאר די יידן.

שוועֶרן זיך יידן ביי הימל אוֹן ערד,
אזא חכמה מ׳האָט נאָך קיינמאָל ניט געהערט.
מ׳זיצט ווי פּארכישופט, מ׳איז דורשטיק צו הערן,
אוֹן ס׳פאלן פון ביאליקם מויל פּערל נאָך פּערל.
אוֹן רעדט ער פון תורה, פון יידן, פון כלל,
גלוסט זיך צו טרינקען אלץ מער פון דעם קוואל.
אוֹן מאָטיע האָט נאָכדעם געשטראלט: „וואויל איז מיר,
וואָס ביאליק האָט באטראָטן די שוועל פון מיין טיר.״

אוֹן אָט איז שלום אָזרוט, מיט א קלוגן מוח,
מיט ביטחון, ער מוז, ער וועט שטייגן אין דער הויך.
אן אָרעמער שוסטער געווען לאנגע יאָרן,
אוֹן נאָך דעם א סוחר פון תבואה געוואָרן.
ער קויפט־אויף אין דאָרף די תבואה ביי פויערן,
אוֹן האלט אין א שייער ווי לאנג ס׳זאָל ניט דויערן.
ביז פרייזן זיי שטייגן ביז העט־העט ארויף,
דאָ קריגט ער זיין רווח, אוֹן באלד ער פארקויפט.

איז יאנקל דער פרוכטמאן, א חבר א ליבער,
אוֹן איינער צום צווייטן מ׳קומט אין די שטיבער.
קוקט שלום אויף יאנקלען חניפהדיק־זים,
אָט פאלט ער פאר יאנקלען אראָפּ צו די פים.
קומט שלום צו יאנקלען פארטרייבן די צייט,
אוֹן „מ׳חשבונט״ אין דאָמינאָ—געבילדעטע לייט.
שפּילט שלום, אוֹן ציטערט מיטן רעכטן פוס,
אזא טבע ביי אים איז, ס׳איז גלאט פאר גענוס.

הייסט עס—זאָגט שלום—אוֹן קוקט אויף די „שטיינער״,
דו ווילסט מיר אריינקריכן טיף אין די ביינער.
דו מיינסט אז אָט האָסטו געפאקט דאָ א יאָלד—

איז אָט וועסטו וויסן וועד שלום איז באלד.
און חשבונט, און האלט שוין א „שטיין" אין דער האנט,
וועט באלד מאכן יאנקלען צו שפּאָט און צו שאנד.
און פּלוצים—אָ, יאנקל, ער גייט צו א ציל—
ער לייגט-צו א שטיין און ער שפּארט אָפּ די שפּיל...

א שפּיל נאָך א שפּיל גייט, און ווידער און ווידער,
און היימיש, מיט הארץ, ווי צוויי לייבלעכע ברידער.
נאָר קלאָמפּערשט מ'רייצט זיך: „אוי, יאנקל, קענסט שפּילן
ווי איך בין א סופר און קען שרייבן תפילין".
„אָ, ווארט נאָר—זאָגט יאנקל—וועסט ווידער פּארלירן,
באלד מאך איך א גאנג און דו קענסט זיך ניט רירן . . ."
לייגט שלום א „שטיין": יאָ, יאנקל, געטראָפן...
„אַל יתהלל חוגר כמפתח . . . גיי שלאָפן . . ."

גאָספּאָדין*) יחיאל ניימאן איז א „אוטשאָני יעווריי"**),
איז רעדט ער און קנאקט אלץ די שפּראך פון ראָסיי.
ער קען אויך גוט יידיש, נאָר איז ניט צופרידן:
א חריפות? דאָס קענען כמעט אלע יידן.
רוסיש צו רעדן איז א כבוד, א גליק—
אָ, די שפּראך פון א פּושקין! אָ, רוסקי יאזיק!***)
האָט אמאָל נאָך געלערנט אין א רוסישער שולע,
איז ער שטאָלץ מיט זיין רוסיש, ער שיינט פון גדולה.

„איר קענט זיין א ייד, און איר קענט זיין א גוי—
אָבער וואו איז נאָך דאָ אויף דער וועלט א טאָלסטאָי?
א יחוס, איי מענדעלי מוכר ספרים—
קענן גאָגאָל און טשעכאָוו ער האָט דען א פּנים?

*) גאָספּאָדין—הער.
**) אוטשאָני יעווריי—נעבידעדיקער ייד.
***) רוסקי יאזיק—די רוסישע שפּראָך.

מ׳קען רעדן יידיש און ליבן דאָס פאָלק—
און נוצן דעם אמת און לאָגיק און טאָלק!
איך האָב פאר די יידן—זאָגט נייטאן—דרך ארץ,
נאָר ס׳הייסט איר פארגלייכט מיר א גאָרקי מיט פּרץ?״

האָט נייטאן פארוואָרפן דעם גלויבן פון דורות,
איז וועלטלעך און פריי, איז א גרויסער אפיקורס.
נאָר א וואויילער ייד איז ער, קלוג אָן א סוף,
און האָט ליב צו פארברענגען מיט פישמאן דעם רב...
אין אומעט ער זוכט אָפט פון וועלט א באשייד,
ער פילט דאן געטרייסט זיך פון רבם קלוגע רייד.
ס׳שטראָמט פון אים חכמה, אָט יידן, אָט וועלט,
קוקט נייטאן אין מויל אים און שמייכלט און קוועלט...

נאָך קליגער פון יחיאלן, און שפילט גאָר א ראָליע,
איז אין שטעטל דער פשוטער זעליג דער סטאָליער.
די וואוקם איז א קליינע, און קוים איינגעבויגן,
נאָר ס׳שמייכלען אין קאָפּ א פּאָר טיף-קלוגע אויגן.
ער רעדט ווי א רבי, פון „דאָרט״ און פון דאנען,
און ברוגזט זיך אָן אז מ׳האָט ניט פארשטאנען.
ער איז אין אמעריקע אמאָל שוין געווען,
וועט אייביק דערציילן וואָס ער האָט דאָרט געזען...

אז מ׳האָט ניט קיין מזל, ס׳איז גליק ניט באשערט,
האָט גאָרניט קיין ווערט דאָ דאָס לעבן אויף דר׳ערד.
אמעריקע...א גאָלדענער חלום פארפלויגן,
וויל זיין שרה-ביילע האָט טראכאָמישע אויגן...
א פּאָר יאָר ער האָט אין אמעריקע באגליקט,
און געלט און א שיפסקארט אהיים איר געשיקט.
זי קומט מיט דער שיף מיט א קינד ביי דער האנט,
און מ׳לאָזט מיט טראכאָם ניט אריין זי אין לאנד.

האָט ער ניט געקענט שוין פארבלייבן נאָך „דאָרט"—
נאָר דאָ ער פארנעמט שוין א וויכטיקן אָרט.
א ייד איז א גאנצע וועלט דורכגעפאָרן,
איז איצט זעליג גרינבערג נאָך קליגער געוואָרן...
מ'רעדט פון זיין חכמה אין שטאָט גאָר א סך,
נאָר א ביסל רכילות: איז פויל ביי זיין פאך...
סטאָליארעם דאָס זאָגן ס'איז פאכלייט, חברים—
ס'איז אפשר די קנאה, וואָס גרימט אין געדערים...

די צוויי ברידער שיכמאן, משה און אידל,
זיי גיבן אים אָפט מאָל א קיבעץ, א זידל:
„פויליאק דו, אָט זיינען מיר אויכעט סטאָליארעם,
מיט טעפּ מיט קדחת און גאָר וויניק פּארעם*).
אָבער פּארטאָג, נאָך אין גרויען פרימאָרגן,
מיר הייבן שוין אָן פּאר פּרנסה צו זאָרגן.
און פענצטערלעך, טירן, מיר שטעלן ארויס
פּאר פּויער צו קויפן און פּאררייכטן זיין הויז.
און דו ציסט די ביינער, דו ליגסט זיך אין בעט,
און שטעלסט אויס די סחורה וועז ס'איז שוין צו־שפּעט..."

זאָגט זעליג: „אוי, קינדער, נארָאנים איר זייט,
איך זאָרג אי פּאר זיך, אי פּאר אנדערע לייט.
כ'וויל נאָר זיין לייטיש, מיט יושר זיך פירן—
ס'הייסט מיט חברים כ'ל גיין קאָנקורירן?
אבי איר נאָר, קינדער, איר ווייסט ניט פון נויט,
איז ליב מיר א פּיסנע און דאָר שטיקל ברויט.
און דאָס וואָס איך ליג און דאָס בייכל זיך גלעט—
איז רו איך און עס ניט און שפּאָר געלט אין בעט..."
און ס'קראכן די סטאָליערם מיט הילכיק געלעכטער:
„אוי, זעליג—א חכמה, און בלייבסט דער גערעכטער..."

*) פּארעם—גענט.

און זעליגם אן עצה די יידן זיי דארפן,
ביי יעדער אסיפה, זיין מוח דעם שארפן.
„דאָס זאָגט זעליג גרינבערג"—געפעלט עס דעם עולם—
וועגן „עזרת עניים", וועגן „ביקור חולים".
און גייט ער פאר צדקה מיט א צווייטן יידן,
איז גיט מען, ווי הייליקע חובות, צופרידן;
און מ'קוקט ניט וואָס שטאָט האָט אַ ביטערע צייט—
און זעליגן לויבן די אַרעמע לייט.

און יאָסל דער בעקער איז זעליגם א שוואָגער,
איז אויך ניט קיין נאר, און א וועדטל־זאָגער:
„אז דער אלטער משה אויפן טויטן־בעט קראנק איז,
וועט העלפן דער „תהילים" ווי א טויטן באנקעס."
ביים ברעג פון א ליקל, וואוינט לעבן דער שול—
און דאָס הארץ איז אים, נעבעך, מיט אפיקורסות פול.
פארטאָג לאָזט ער אָפן פון בעקעריי די טיר,
און גייט זיך אין גאם אויף א מאַרגן־שפאציר.

אַז ס'קומען צונויף זיך אין שטוב „גוטע ברידער",
זינגט עלקע, דאָס טעכטערל, יידישע לידער.
„אוי, עלקעלע וואלדמאן, דיין זיסקייט, דיין קול,
דו וועסט נאָך אין פּעטערבורג זינגען אמאָל."
מיט הענט אויפן בוזים לאכט יאָסלס ווייב, כייקע,
מיט א נאָכגעלאָזט קאפטל, אין א קליידל פון בייקע*).
און יאנקל גיט כייקען א קניף און א גלעט,
און וואַרפט מיט געלעכטער זי ארויף אויפן בעט.
און מ'הילכט מיט געלעכטערס, ווי מ'זעצט מיט א פּייקל—
יאָסל און זעליג און דער סטאָליער כייקל.

*) בייקע—א שטאף אזא, ווי סיטץ.

און שבת פארנאכט, ווי מ׳לעבט דעמאָלט אויף!
מ׳קומט זיך צו כייקלען אין באשקע*) צונויף.
מ׳איז יונג נאָך, מ׳זינגט, מ׳צעטאנצט זיך צעביסלעך—
און אוי, ווי די וויבעלעך שטעלן די פיסלעך!
מ׳טאנצט, מ׳מאכט קונצן, א געדריי ווי אויף רעדער—
און בערד טראָגן כייקל און יאָסל דער בעדער.
און זעליג און יאנקל זיי שווייגן און גלאנצן,
און זעלטענע קונצן זיי וויזן ביים טאנצן.
זיי טאנצן פאָראוים און זיי טאנצן אויף צוריק,
און ס׳פליעסקן די פאָרלעך און שיינען פון גליק.

אין שטעטל עס שושקען זיך יידן בסוד,
רב יאנקל פעלדעסמאן איז דער ראָטשילד פון שטאָט.
און ס׳חלומען קינדער אמאָל זען זיין פנים,
נאָר ער ווערט אָפט פארלאָרן אויף ימים ושנים.
אָט פאָרט ער קיין אויסלאנד אויף דרייסיק מעת־לעת,
אָט פאָרט ער קיין קיעוו און אָט קיין אָדעס.
נידעריק, בייכיק, מיט א שווארצן סורדוט,
גייט פריצישׂ־געלאסן און מיט א הארטן הוט.
„דרך־ארץ, אוי, יידן, דער גרויסער גביר!״
און נייגעריק קוקט מען פון פינצטער און טיר.

א געהילץ־סקלאד פון הינטערן שטעטל ער האָט,
דער רייכסטער ייד אין דער גאנצער שטאָט.
נאָר מ׳דארף אים באזינגען לשם ולתהילה,
און פאר זיין נשמה שטיל זאָגן א תפילה.
עס האָבן אין הארצן א ליבשאפט געכאָוועט
אונגענער צו אים און מ׳גיט אים אָפ כבוד.

*) באשקע—א קעלער־שטיבל.

א סוחר, פארנומען, און אין שטוב אַנגעזאַגט
צו העלפן דאָ וועמען די נויט נאָר עס פלאָגט.
און ס׳הערשט דאָ רחמנות אין שטוב ביים גביר,
א צרה—מ׳קלאפט אין דער הינטערשטער טיר.

חולאים און אלטע און אָרעמע לייט,
זיינען דאָ אומעטום און אין איטלעכער צייט.
„לא יחדל״—דער פלאָג איז אויך דאָ אין אונגארן,
און ס׳העלפט ניט געזונג וועך ס׳האָט און ס׳קען.
דאָ קומען צווויי וווייבער אין אָוונט אריין:
„מאדאם, אוי וואָס טוט מען? ס׳איז צרות און פיין...
בריינע די אלמנה ליגט קראנק שוין צוויי וואָכן,
מ׳דארף איר א יאָכעלע כאָטשבי אָפקאָכן.
אוי, גאָט וווייסט ביז וואן זי וועט קראנק אזוי ליגן...
און געלמאן, דער פעלדשער, דארף אויך עפעס קריגן...״

און שפעטער קומט יאנקל בארקאן מיט זיין לייד,
מיט ווערטלעך ער הייבט שטענדיק אָן זיינע רייד:
„הערט אוים, מיין מאדאם, ס׳איז א סברה איר זעט רייך,
פארוואלגערן זיך אפשר א פאָר קערבלעך ביי אייך?
א פינף און צוואנציקער, א קליינע הלוואה,
ס׳האָט שייקע דער שניידער ניט אויף דער הוצאה.
ס׳פעלט אים דער מוט אזש צו גיין צו אייער טיר,
איז קומט ער צו יאנקל דעם קבצן, צו מיר.״
די מאָדאָם טוט א שמייכל, נעמט א בייטל ארויס,
און ציילט אים דעם פינף און צוואנציקער אוים.

איז וועך ס׳עסט לעקעך און וועך ס׳עסט קנאָבל,
און צווישן די גבירים איז אויך חיים־בער ראָבל.
א שטוב אויפגעבויט זיך ארויף אויפן בארג,

ס׳קריכן קבצנים, ער זאָגט, אויפן קארק . . .
ער שפּאנט בארג אראָפּ (מיטן בויך וואָס ער טאסקעט),
בלייבט שטיין ביי דער „בירזשע" מיטן רעקל צעכראָסטעט:
„איר ווייסט וועט איך בין? איר קענט חיים-בער ראָבל?"
און ס׳גלאנצט אים דאָס שמאלציקע פּנים מיטן „שנאָבל" . . .
ער צינדט א ציגאר אָן און גיט א פּאררויכער:
„איך בין דאָ דער רייכסטער תבואה-סוחר!"

זיין שיינע אשת-חיל, די צארטע מאדאם,
זי האלט פּארן פּיצעלע קינד זיך אן אָם.
זי האָט נאָך א גוי א משרת, די פּריצה,
פון ווייטן זי רעדט צו אים, מיט א מחיצה.
„אין דער פּרי, האקסט אָן האָלץ, איז רו א מינוט;
ברענגסט וואסער—רו ווידער א רגע, ס׳איז גוט.
דערנאָך קויף נאָר איין און אהער-אָ עס טראָג,
און רוסט זיך אזוי-אָ א גאנצן טאָג . . ."

יאָ, וואו נאָר א ייד דאָ אין שטעטל איך שאין אים—
נאָר ס׳האָט דאָ דאָס שטעטל אויך פּיינע עם-הארצים.
א שטילער בעל-הבית דאָ, אָן רום און אָן פּוץ,
איז זיידל באלעגאָלע, דאָס מיינט זיידל בוץ.
ער שטייט ביים וואָקזאל דאָ און קוקט צו די טירן,
ער פּירט א פּאיעטאָן און ער וואַרט אויף פּאסאזשירן.
„וויאָ!" און דאָס פּערדל די בלאָטע נעמט קנעטן,
און פּירט מיט פּאראד דאָ די אורחים אין שטעטל.
און ס׳שלעפּט זיך דאָס פּערד און ניט וויט פון דער באָן,
איז—סטאָפּ! ס׳איז חיים-לייבם האָטעל-רעסטאָראן.

עס האָט זיידל בוץ צו זיין טאטן א טענה,
און איז די „געבילדעטע" לייט שטארק מקנא.

מיט דער ברייטלעכער באַרד, אין האנט האלט די בייטש,
אַט פרעגט ער ביי חיים בארקאן דאָ א טייטש:
„זאָג, וואָס איז דער חילוק צי מ׳רעדט לשון־קודש,
צי מ׳רעדט גאָר העברעאיש דאָרט איין מאָל א חודש?
בין א פראָסטער באָרמולע, דו קענסט פון מיר לאכן—
ס׳איז עפעס א חילוק צישן די צוויי שפראכן?״.

גייט אן עם־הארץ ארום אויף דער ערד,
און פארנאכט ער גייט פֿאַיען אין טייכל די פערד.
גייט ער פארבי מאָטיע הערמאנסקים טיר,
פרעגט מאָטיע: „נו, זיידל, וואָס הערט זיך ביי דיר?״
„כ׳בין—ענטפערט זיידל—אויף צרות, פארדאָרבן:
א פערד מיר געפֿגרט און מיין טאטע איז געשטאָרבן.״
און ער שפּאנט אוועק שטום מיט זיין צער אָן אן עק
אויפן פערד און דעם טאטן וואָס זיינען אוועק...

א טייערער מענטש וואוינט ניט וויט פון דער באָן,
ס׳איז חיים־לייב שווארצמאן פון דעם שטאָט־רעסטאָראן.
ער רעדט הילכיק־הויך, און גאָר הארציק־דערהויבן,
מיט א קליין, שיטער בערדל, מיטן קאָפּ אויפגעהויבן.
אנטקעגן דעם קלויסטער, ניט וויט פון וואָקזאל,
דאָרט שטייט זיין האָטעל מיט דער טיר אויפגעפראלט.
פון אומעטום, ווער ס׳האָט מסחר, געשעפט—
אָט דאָ איז וואו סוחר מיט סוחר זיך טרעפט.
חדרים א סך און אן עס־צימער גרוים,
און שיין און געמיטלעך איז דאָ אין דעם הויז.

א פיינע משפּחה, מיט גוטסקייט אין הארצן.
א נדבה? א טובה? איז דאָ חיים־לייב שווארצמאן.
איז רוישן די געסט, מ׳איז מיט מסחר פארנומען,

און ס׳איז ליב, אין א היימישן אָרט מ׳איז געקומען.
נאָר פון דעם האָטעל די נשמה, דאָס לייב,
איז ניט ר׳ חיים-לייב, נאָר ס׳איז גיטל, זיין ווייב.

האָט א לעבעדיק קול, איז א הויכע, א גראָבע,
איר טראָט הילכט אזש אָפּ, קיין עין-הרע אן אָסאָבע.
צעשמייכלטע אויגן און קלוג ווי דער טאָג,
ביי איר איז געווואויגן יעדעם וואָרט, יעדער זאָג.
עם האלטן זיך ווייבער אן עצה מיט איר,
און אָפן איז שטענדיק פאר מענטשן די טיר.
איין זון זייערער, מאניע, א הויכער, א גיבור,
איז אוועק קיין אמעריקע, די גרענין אריבער.

שפּעטער איז מאניע געקומען צוריק
אויף טאטע און מאמע צו כאפן א בליק.
איז שטאָט נאָכגענאנגען, און יעדער באזונדער:
„ווי געפעלט אייך דער ריז, פון אמעריקע דער וואונדער?״
און עלטערן פירן אים מיט אויגן פארטרערט,
דעם ליבן זון זען איז זיי ווידער באשערט.
און צווישן די יינגלעך גייט יאָסל, דער ברודער,
און פילט זיך דערהויבן פון גרויסן געדודער...

און מאכליע אוועראבאך, א קורצע און רונד,
א פעטע, זי וועגט ארום צוויי הונדערט פונט.
א גבירטע, זי איז משה כאנזשים א מומע,
די שיינע, די איידעלע, זיסע נשמה.
זי איז אן אלמנה, דער זון פירט א „הויף״,
ער האָט ביי „קאָזניא״ דאָ די „פאָטשט״ אָפּגעקויפט.
אין שטעטלעך און דערפלעך ארומיקע פירן
„געלערנטע״ פערדלעך די רייכע פאסאזשירן.

זאָגט מאכליע אין גאס צו די ערעמע לייט:
„איר ווילט א הלוואה אויף א שטיקעלע צייט?"
אז ס׳פליען חדשים און מ׳גיט איר ניט אָפּ,
איז מילא: „זיי האָבן געגאשט פון גאָטס גאָב"...

און דאָ קומט א ייד, וואָס הייסט יאנקל קאָפּזאק,
וואָס האָט א קליין קרעמל, גאָר פול אָנגעפאקט.
אמאָל מיט א שטעקן האָט געשלעפּט זיך אהין
מיין זיידע צו קויפן א פלאש קעראָסין.
נאָר יאנקל, ער טויג ניט... די קראָם איז א פיינע,
נאָר דער אמתער סוחר איז זיין קלוגע ווייב, בריינע.
א פּעטע, זי דרייט זיך ארום ווי א קאטשקע,
א „דורכגעטריבענע", א ברען, א קאָזאטשקע:
„ווי רעכנסטו, יאנקל?, און גיט באלד זיין לוין אים:
„דו טויגסט ניט, דו האָסט ניט קיין שכל צו קונים!..."

און אָט איז דאָ חיימקע דער שוסטער, דער פרומער,
ער האָט א בלינד אויג, און איז שטענדיק פּאראומערט.
א קליינינקער יידל, נאָך קלענער—זיין פריידע,
און ס׳פּעלט שלום-בית צווישן זיי ביידע.
ס׳האָט עמיץ געעפּנט גאָר פּלוצים זיין טיר—
זי יאָמערט, און ער—מיט א שטעקן אויף איר.
דאָס ווייבל האָט קינדער אים פערצן געבאָרן,
א ווילע געכאָווט און נאָך דעם פּארלאָרן.
ס׳האָט זיך ביי חיימקען קיין קינד ניט געהאלטן,
א חודש, צי צווי, און מ׳האָט עס באהאלטן...

אָט קומט גאָדל בעקער, ער שפּאנט שוין מיט מי,
זיין שמאָלע באָרד שפּארט שוין אָן באלד ביי די קני,
אן אלטיטשקער, רעדט מיט א קוויטש, איז געבויגן,

און קלאָגט זיך: „וואו זיינען די יאָרן פארפלויגן?"
אָט רופט ער אין גאס מיט א שטימע פון קלאָגן:
„חיים, קום אהער, כ'וויל עפעס דיר זאָגן!"
דער יינגל לויפט־צו, דאָ זאָגט גאָדל: „הער, בחור:
היום—חיים, ומחר—באחור..."*)
און הייבט אויף די הויזן א ביסעלע העכער,
און שלעפט זיך אוועק מיט א קוויטשיק געלעכטער.

און שמואל און משה, צוויי לייבלעכע ברידער,
מ'קושט זיך, מ'קריגט זיך—אָט קושט מען זיך ווידער.
באלעגאָלעס—זיי דרייען זיך שטענדיק די מוחות
א „לאָדעכץ" צו קריגן פאר די אייזערנע כוחות.
קאטיוגעס מיט סחורה, מ'שלעפט אלץ דעם יאָך,
און מ'טראָגט אלץ די משאם א גאנצע וואָך.
נאָר שבת, גאנץ פרי שוין, דערהערט זיך א רוישן,
מ'לויפט... ס'שלאָגן זיך שמואל מיט משהן...
א שטורעם דאָרט האָט זיך צעבושעט, א בורע,
מ'הרגעט, מ'שלאָגט זיך מיט ווילדער גבורה.

און שפעטער קומט שמואל אין שול נאָר צו גיין,
א שטילער באלעבאָס דאָ און אויסגעפוצט שיין.
ער האָט זיך זיין „שטאָט" דאָ ניט ווייט פון דעם עמוד,
און דאוונט מיט פרומקייט און הארציקייט תמיד.
„אוי, טראכט ער, ער האָט זיך אום שבת געשלאָגן,
ס'אָ חטא וואָס איז פשוט ניט איבערצוטראָגן!"
און ברומט הויך די תפילות מיט הארץ און נשמה,
און זינגט און טוט תשובה און זוכט א נחמה...

און אָט, יוסף פרידמאן מיט די לאנגע הענט,
האָט ווייסן, איז באלייענט, איז אן אינטעליגענט.

*) היום חיים ומחר באחור"—הייבט לעבט מען, און מארגן—ערגעץ אנדערש...

הויך, הויט און ביינער, ס׳איז צו ברייט דאָס רעקל,
א יחוס—א בחור, ער שפּאַנט מיט א שטעקל.
א בוכהאלטער איז ער און א העברעאיסט,
ווי אשר זיין ברודער, א הייסער ציוניסט.
מיט אן אויג נאָר א פּינטל, א פּיר מיט א האַנט,
און אָט איז א מענטש... איז א מאַלער א טאַלאַנט.

די שטאָט האָט אויך מענטשן—ביים הארצן זיי רירן:
אָט פּאַרט זיך א ייד קיין אָדעס זיך קורירן
דעם האלדז, אינעם לעמאַן, אין ים, וואו ער קען—
און הייזעריק קומט ער צוריק קיין אונגען.
דער הייזעריקער חיים איז אזוי שוין געבליבן,
קיין ווערט וואָס א דאָקטאָר האָט עפּעס פּארשריבן.
פּארקויפט ער זיין פּרוכט לעבן מעכל אפּטייקער,
און קלאָגט אין זיין בודקע אויפן עולם השקר.
ער האָט נאָר איין זיסע, איין־איינציקע טרייסט:
זיין זון קלמן קליינמאן די גאנצע וועלט וויסט...

אָ, וויפל דאָס יונגווארג באמיט זיך פּאר ציון,
נאָר וויפל מ׳טוט וויל מען מער זיך באמיען.
עם דארפן די צעירי ציון א פּירער,
איז ווערט קלמן קליינמאן דער „ראש", דער „קאָפּ" אירער.
א מויל—אז ס׳שטראָמען און קוויקן דיך קוואלן,
די רייד זיינע טרייסטן, און נביאיש זיי שאלן:
„ס׳האָט הערצל געלערנט: אוים גלות! אוים קנעכט!
מיר קריגן וואָס ס׳קומט אונדז, און נעמען מיט רעכט!..."
דער פּרוכטמאן די רעדע ער הערט פון זיין זון:
„אוי, יידן, איך וויים ניט פון גליק וואָס צו טאָן!..."

צי מעג מען וועז מ׳רעדט פון דער יידישער אומה
אריינמישן פאלשקייט און מיאוסקייט און טומאה?
א פּריסטאוו געווען אין אונגען, אן אוריאדניק,
ארומגעשפּאנט אויך דאָ און דאָרטן א סטראזשניק,
מיט שנאה און רישעות אין איטלעכן טראָט.
נאָר ס׳האָבן דאָך יידן אין הימל א גאָט...
ס׳האָט פּאָליציי נאָר געפּרעסן, געזויפט,
צום ביטערן טראָפּן געווען פּארקויפט.
עס האָט זיי צו שיכרות און טומאה געצוינגן,
און מ׳האָט די פּארמעגנס ביי יידן געזוינגן...

איז איינער א אוריאדניק אזוי זיך געקומען
אין א קראָם, זיך אליין פּאפּיראָסן געגומען.
און דאָ—אזא מוט ס׳האָט דער קרעמער באקומען!—
„מיר קומט פּארן פּעקל וואָס דו האָסט געגומען"...
צעלאכט זיך דער רשע: „אָ, מאָשקע, דו נאר,
דו גייסט קיין סיביר, האָסט געשאָלטן דעם צאָר!"
און גייט צו חיים-לייבן און זשליאָקעט דאָרט וויין,
און דערציילט דאָרט דעם „פּלאן", וואָס איז אין הארצן אריין.
און ס׳האָט גיטל געווייגט ווי פּארן מעכטיקן צאר,
און קוים אָפּגעשריגן דעם בייזן גזר.

ס׳נלוסט זיך נאָך שרייבן מיט דער אָרעמער פּען,
ווייל קינדער א סך האָט דאָס שטעטל אונגען.
יאָ, וואָס וויסט דער מענטש פונעם מאָרגן זיין דאָליע?
נאָר ס׳חלומען קינדער צו שפּילן א ראָליע.
ס׳חלומען קינדער צו שאפן, געניסן
אויף פּעלדער פון שיינקייט און חכמה און וויסן.
דערווייל איז קיין יאָך ניט, קיין חובות, מ׳איז פּריי,

און מ׳לערנט די תורה ביי די רבים, די דריי.
איז לאָמיר זיי לאָזן דאָרט פריי און אָן זאָרגן,
אוןווינטשן זיי אלע א זוניקן מאָרגן.

און הינטער דער שטאָט בליען פעלדער דאָ שיינע,
און ס׳שטומט א בית־עולם צווישן די ביימער.
ס׳קומט דאָ אין שטאָט אויך דער מלאך־המות,
און מ׳ווייגט אויך, מ׳יאָמערט אויף קברים פון אבות.
עס לעבט אויך דער עבר... מ׳מאָלט זיך אוים בולט
ווי שפּאניע האָט געטריבן און כמעלניצקי געקוילעט.
מיט אלע רדיפות... אוי, דער שונא, דער שטן!
געהרגעט, געהרגעט, געברענט און געבראָטן . . .

נאָר ס׳שפּאנט אום דער ייד אויף די בלוטיקע שטויבן,
און שפּאָט פון דעם שונא און פילט זיך געהויבן.
ער גייט אויף זיין וועג זיך און זינגט זיך א „הלל״,
און איז פארן שלום פון וועלט נאָך מתפלל.
אן אויסנאם איז אויך ניט דאָס שטעטל אונגען,
מ׳ארבעט, מ׳האָט שמחות, מ׳לעבט ווי מ׳קען.
מ׳דאנקט גאָט פון הארצן פאר א טראָפן חיי־שעה,
און מ׳ווינטשט זיך מיט בענקשאפט: „לשנה הבאה״...

יט

א רב

וואו איז נאָך דאָ אזא ליכט, אזא זוניקע שיין,
ווי ס׳שלאָגט פון דער תורה ווען דו קוקסט דאָרטן טיפער אריין.
ציען זיך טעג דאָ און יאָרן, מ׳שמייעט אָן סוף,
און מ׳האָט ניט דערגרייכט די מדרגה צו האָבן א רב.
באשליסט די אונגערער קהילה אויף אן אסיפה,
די שטאָט דארף א רב, וואָס זאָל פסקענען כשר און טריפה.
ר׳ שלמה דער שוחט ביז איצט האָט געפסקנט א שאלה,
זאָל א רב שוין משגיח זיין איצט אויף די זאכן די אלע...

קומען רבנים אין שטעטל פון ווייטן אין לאנד:
אָט איז א קליינינקער רב א בעל־דרשן—ברויאנט;
אָט איז א הויכער, מיט ביינער, אויף פלייצעס דעם טלית,
און וואַרפט שטיקער „טורים", א בקי אין פסקענען שאלות:
אָט שטייט א רבל א יונגער צעמישט אויף דער בימה,
און רעדט אלץ פון נסים, אגדתות, „תולה ארץ על בלימה":
אָט איז א רב וואָס ער שרייט, ווי ער וויל נאָר זיך קריגן,
און זינגט אוים זיין דרשה מיט וויי, מיט א קלעגלעכן ניגון;
און אָט איז א רבל, וואָס דרייט זיך און וואַרפט מיט מדרשים,
און קוקט צו די פענצטערלעך אויבן, צו די וויבער, די נשים...

און דאָ קומט אין שטעטל אריין, אין פארנאכטיקע שעהן,
א יונגינקער ייד פון ניט וויים דאָ, א מורה הוראה.
א דארער, רעדט שטיל און באדאכט און גלעט זיך דעם שטערן,
און מ׳זעט באלד אין שמייכל, אין קלוגן, א „שידוך" וועט ווערן.
ער וואוינט לעבן בעלזן, מארקולעשט, א סופר דער פאָטער,
האָט א ווייב, זיצט א פאָר יאָר אויף קעסט, און סמיכה שוין האָט ער.

איז קומט מען דערהויבענע שבת פארנאכטלעך אין שול,
מ'שטופט זיך, געפאקט איז די שול, מיט יונג און אלט פול.
דער רב מיטן טלית אויף פלייצעס, א גלעט אויפן שטערן—
און ס'פליסט דברי תורה און חכמה א נחת צו הערן.

און קהל מאכט באלד אן אסיפה וועגן רב דעם אנטיק,
און דער רב איז געפעלן גאנץ קהל אין איין אויגנבליק.
נעמען די ראשי הקהילה באלד רעדן פון תוך,
און מ'גיט דעם רב פישמאן שוין פופצן קערבלעך א וואָך.
שמייכלט דער יונגינקער רב און ער קרייזלט א פאה:
„מסתם איז געגוג . . . ער ווייסט ניט קיין צורת מטבע . . .״
און שטיל זאָגט דער רב אין זיין הארצן א לויב און א תפילה,
און ס'האָט שוין מיט מזל א רב די אונגענער קהילה.

דער רב פאָרט אהיים מיט א בשורה אין די ליכטיקע אויגן,
געדויערט א חודש און מ'האָט זיך שוין איבערגעצויגן.
האָט ער א רחבותדיק הויז און דאָס מעבל איז אָרעם,
נאָר קאסטנם און קאסטנם אָן שיעור מיט הייליקע ספרים.
א חדר צום שלאָפן, א קיך—און דאָס צימער פון פאָרנט
ווערט באלד שוין פארזייט מיט ספרים, ווי א פעלד פול מיט קאָרן.
הויך איז די סטעליע, ביי וועגט האָט מען ראָפטן*) געמאכט,
און עס לייגט אויס דער רב די ספרים דאָ פרום און באדאכט.

ס'האָט שוין דער רב זיך באזעצט אין אונגען, דאנקען גאָט,
און אין דער „אלטער שול״ דאָרט געקראָגן א „שטאָט״.
איןווינקל דאָ ביים ארון קודש, מיטן סידור אין האנט,
איבערן קאָפּ מיטן טלית, דאָס פנים צום וואנט,
ער שאָקלט זיך, דאוונט מיט ערנסט און פרומקייט ווי קיינער,
און דורכן טלית עס שטארצן פון פלייצע די ביינער.

*) ראָפטן—פאָליצעס.

ביים „לייענען", ער זעצט זיך, דעם טלית אויף אקסלען אראָפּ,
מיטן שטראליקן פנים צום עולם, ער רוט זיך איצט אָפּ.

דער רב נעמט ארויס פונעם שטענדער א חומש א גרויסן,
ער לערנט ניט איצט, נאָר נאָכקוקן איז ער דאָ אויסן.
און טאָמער אמאָל דער בעל־קורא האָט עפּעס א טעות,
דערהערט זיך זיין קול, און געמישט מיט א ביסל פארדראָס.
עד רעדט ניט קיין דברים בטלים, ער פארריכט נאָר דאָס וואָרט,
און דער בעל־קורא זאָגט איבער דאָס באלד אויפן אָרט.
ווי מעג מען פארקרימען א וואָרט גאָר, אן אות פון דער תורה,
אז ס׳איז יעדער אָרט דאָ פארצייכנט מיט קדושה און מורא?...

און איין מאָל א „רבי" געווען איז אין שטעטל צו גאסט,
ס׳האָט פון „רביים" דער רב דאָ א ביסל געשפּאסט...
דער אלטער ר׳ יחיאליקל בעלזער, זאָל לעבן, אליין,
אין שול איז מיט זיינע חסידים געקומען צוגיין.
האָט מען אין „מזרח" געזעצט אים לכבוד התורה,
נאָך דעם מכבד געווען צו זיין דער בעל־קורא.

לייענט ער, ר׳ יחיאליקל, איז מדקדק אויף איטלעכן אות,
און דאָ—זיך פארטשעפּעט און פאלט גאָר אריין אין א טעות.
דערהערט זיך פון רב אויפן חומש א „באשיידענער" זעץ—
און דער „רבי" זאָגט איבער דעם פסוק און אנטלויפט פון דער נעץ...
נאָר שפּעטער איז מסביר דער רב שוין דעם שיינעם בעל־קורא:
דער כבוד פון רב איז פיל קלענער פון כבוד התורה...

פאר מוסף, דער רב גייט ארויף אויף די טרעפּ פון דער בימה,
ווערן די יידן פארשוויגן צו הערן זיין שטימע.
ער גיט זיך א גלעט נאָר דעם שטערן און ס׳שיינט־אויף זיין פּנים,
ער קוקט אויף דער עדה, ניט געזען זיי שוין ימים ושנים...

און פֿלוצים: „רבותי!" און ס'גיבן א פינקל די אויגן,
א רגע—און דער עולם איז טיף שוין אריינגעצויגן.
הייליק און טיף איז די שטילקייט, ס'פאלט אזש א מורא,
ווי די הייליקע שטילקייט פון ערב קבלת התורה...

„וחי אחיך עמך"—א ייד איז א ברודער,
און דער רב אין אונגען שאפט אן „אחווה", און שטיל, אַן געדאַנק.
האָט צונויפגערופן אין שטוב ארום צוואנציק באלעבאטים,
און אריינגעהויכט האָט אין זיי דאָרט זיין גייסטיקן אָטעם.
געטובלט אין שיינקייט און ריינקייט ביז סאמע צום גרונט,
האָט ער זיי פאראייניקט, פארבונדן אין א הייליקן בונד:
„לעבט, יידן, דערהויבן דאָס לעבן, וואָס אייך איז באשערט,
און לערנט די תורה און שאצט אייער אייגענע ווערט!"

און יידעלעך ליבע, וואָס לעבן אין אייביקן שרעק,
און יידן ווי וועלוול און יאנקל, וואָס האנדלען מיט זעק;
און ר' אשר פרידמאן, וואָס האנדלט מיט מאנופאקטור,
און מאָטיע דער משכיל, וואָס כאפט אויך א קוק אינעם „טור";
און אנדערע... שעפן מיט עמערס פון קוואלן פון ריינע,
און גיבן אויך איבער צו קינדער די אוצרות, די שיינע.
זוכט מען פאר קינדער א לערער פון העכערן ראנג,
קומט אַן אין שטעטל דער יונגינקער ש. ל. בלאנק.

אין הארץ פון דער „אחווה" פארוואָרצלט איז ארץ ישראל,
ווילן זיי לערנען די קינדער די שפראך פון אמאָל.
עס ענדיקט דאָך תמיד דער רב זיינע דרשות, די שיינע,
מיטן אלטן און אויסגעוויינטן „ותחזינה עינינו"...
און באלד האָט דער רב שוין, אזוי אויך פון „אחווה" די מענער,
געזען אז דער יונגינקער בלאנק איז א העברעאישער קענער.
ער רעדט לשון-קדוש פאָעטיש, מחיה צו הערן,
און האָט אויך „כתבים", וועט אפשר א שרייבער נאָך ווערן.

ער לערנט די קינדער מיט נחת, זיין אייגענעם וועג,
און זיין ליבע צום לאנד פון די אבות איז גאָר אָן א ברעג.

אָ, וואָס איז דער מענטש אויף דער ערד? נאָר עפּר ואפר,
איז שטענדיק נאָר זיצט ער דער רב און קוקט אין א ספר.
יאָ, דאָ איז די וועלט אַנגעזאפּט מיט זיסקייט, מיט תענוג—
און ווערט ער פּארמאטערט, ער גייט זיך ארוים אויפן גאניק.
דאָ אויפן גאניק (די שטוב פון ר' שלומקע בריל),
ער שפּאנט מיט די טרוימען פּאמעלעך און איידל און שטיל.
די האנט רייבט דעם שטערן, ער שפּאנט זיך אהער און אהין,
מיטן לאנגען ראָק אויפן גוף און דער קאָלנער איז גרין.
אין אָוונט ערשט קומט ער צוריק צו דער זינדיקער ערד,
און יידן זיי ברענגען אים נייעס און ער הערט און באקלערט.

דרשנט ער שבת אין שול און ער האלט גאָרניט אויף,
ער נעמט אלץ פונאנדער און וויקלט אין תורה דאָס אויף.
עס איז ערב פּסח, אין שטעטל איז עפּעס דאָרט שפּל,
מ'טיילט ניט די אָרעמע יידעלעך נאָך קיין קארטאָפּל.
דרשנט ער וועגן גבירים, און רעדט אלץ מיט חכמה און רמז,
און מוסרט און שמייסט זיי מיט בייטשען למען האמת.
און מ'זעט איצט די שיינע גבירים אין דער מזרח-וואנט,
די פּנימער מיניען זיך, רויטלען זיך, נעבעך, פון שאנד...

און איין מאָל, ווי עפּעס מיט חיליקן ליכט פון דער ש כינה,
נאָר מיט א טרויער אין טאָן, ווי מ'ווייזט פון א תחינה,
ער האָט אויף א פּרוי זיך צעצאָרנט מיט פייער, און הויך:
אין קעשינעוו האָט זי געפּטרט דאָס קינד אין איר בויך...
„שופך דם האדם באדם, אוי, דמו ישפך"—
„באדם", דאָס מיינט ניט נאָר „דורך דעם מענטשן", אזוי לערן איך;
א „ולד" איז א מענטש... דערהרגעט מיט מיטלען, מיט זיסע,
איז די פּרוי א רוצח, און איז לויטן דין חיב מיתה..."

און ס׳גליווערט גאָטס עדה, מ׳גיט קוים אן אָטעם א פרייען,
און דער רב ווישט דעם שטערן, און הייבט אָן אן עתין א נייעם.

און זומער—ס׳זאָגן באלעבאטים אז דאָס איז דאָס שענסטע—
שטייען דאָ אויך סאָציאליסטן ביי אָפענע פענצטער.
זיי שעפּן און שלינגען זיין חכמה, זיי שלינגען און קלערן:
עס וועט ניט פארפירן זיין קערן, זיי וועלן זיך ווערן.
און ס׳רעדט דער בעל-דרשן איצט פון די צדיקים, רשעים,
און טייטשט אוים א סוגיא א הארבע פון אלטע תנאים.
און רעדט וועגן יושר, און מוסרט דעם נגיד, דעם וויסטן,
און ס׳שמייכלען און שמעלצן פון נחת זיך די סאָציאליסטן.

און ניט נאָר ביי יידן דער רב אזא אָרט ער פארנעמט,
נאָר אויך ביי ארומיקע גויים זיין נאָמען עם שמט.
אין נאָענטן דאָרף האָט א גוי א בעל-גוף, האָספּאָדאר,
באליידיקט דעם „הויכן״ שליח פון ישו דעם האָר.
נו, האָט דער גלח געמומען דעם מיוחס, דעם רייכן,
צום „ראבינא״ פישמאן, אז ער זאָל זיי ביידע אויסגלייכן.
זיצט יחיאל נייפאן, זעצט איבער פון רוסיש דעם ענין,
דער רב הערט די טענות און שטעלט-אויף פון משפט דעם בנין.
און ס׳קוקן די פּנימער שטארצע, מיט נעפּל באצויגן,
נאָר גרוים איז די חכמה... און ס׳שטראלן-אויף דאנקבארע אויגן.

ס׳וואקסן אויך קינדער אין שטעטל, דער עתיד, דער מאָרגן.
זיי דארפן א גוטן משגיח, וואָס זאָל פאר זיי זאָרגן.
קומט ער, דער רב, אין דער פרי אין א חדר צו גיין:
„בחור, פארטייטש נאָר דעם פּסוק פון חומש מיר שיין.״
דערהערט ער אין „זאָגן״ צי דאָס בחורל תורה באגערט,
דערנאָך, האָט די אנדערע יינגלעך אין לערנען פארהערט.
און קינדער, א שמייכל א ליבן זיי האָבן געקראָגן,
און מילד איז דער רבי זיי בודק צ׳י ציצות זיי טראָגן.

און דער רב פון א בייטעלע נעמט „גאָלדענע" קאָפיקעס טיילן,
און די קינדערשע שמחה איז גאָרניט צום איבערדערציילן...

אמאָל איז געקומען פון קעשינעוו אן עלטערער רב,
דער גרויסער רב צירעלסאָן... גיט מען אים כבוד אָן סוף,
א גדול, אזא חדרת פּנים, איז וואו וועט ער זיין?
שטייט ער, פּארשטייט זיך, ביים יינגערן חבר דאָ איין.
אויף מאָרגן, נאָך שחרית, דאָ הייבט אָן דער אורח, איש תמים,
צו רעדן צום יונגען פון תורה און דברי חכמים.

מ'רעדט פון חאי עלמא, די וועלט מיט דער קליינלעכער גאווה,
ווי ס'ברענגט אום דעם מענטשן דער כבוד, די קנאה, די תאווה.
מ'רעדט פון „זכאה איהו מאן דאזעיר גרמיה"... געגויער:
„וואויל איז דעם מענטשן, וואָס האלט זיך קליין", זאָגט דער זוהר.
ווען מענטש מיט מענטש איז נאָר גלייך און מ'לעבט זיך ווי ברידער,
קען ניט זינקען דער מענטש אזוי טיף אין דעם זומפּ, אין דער נידער...

און דאָ קוקט דער קעשינעווער רב מיט די שארפע אויגן
צו די ספרים, וואָס שיינען קאָליריק ווי א רעגנבויגן.
אָט הייבט ער זיך אויף און נעמט ביי די ראָפּטן זיך פּאָרן,
און ווערט שוין באהויכט מיטן גייסט פון די הייליקע ספרים.
ער קוקט אין א ספר, האָט באלד זיך דאָרט איינגעגעסן,
און ער האָט שוין די וועלט, גאנץ עולם ומלואו פארגעסן.
ער מישט, איז מעיין, און אלע מאָל קנייטשט ער דעם שטערן:
„אך, וויפל וואונדער!... ס'איז ממש נתפּעל צו ווערן!..."

און דאָ איז, הפּנים, אים שווערער געוואָרן דאָס „שלינגען":
„רב—ער ווייזט מיט א פינגער—איר געדענקט אָט דעם ענין?"
קוקט שוין דער יונגער אין ספר און נעמט אזוי ריידן:
„רב, כ'בין ניט קיין בעל-גאווה, א ביסל באשיידן—

נאָר פון וואָסער א ספר איר זאָגט מיר א פסוק בערך,
וועל איך שוין, בעזרת השם, גיין וויטער מיין דרך."
און ס'שטארט אויס דער עלטערער רב פארחידושטע אויגן:
„א גאון דעלמא"—ער זאָגט, מיט זיין קאָפּ געבויגן.

און אָפּט דאָ עס רוישט זיך, ווי ס'וואָלט זיך געטראָפן א נס,
דער יונגער רב פאָרט אוועק אזש ביז קיין אָדעס.
שטיל ער פארלאָזט דאָ, ער זאָגט ניט דעם עולם אפילו,
נאָר ס'וויסן א פאָר, און זיי זאָגן א הארציקע תפילה.
צו א „מזרחי"-אסיפה ער פאָרט זיך באמיען,
מיט עצות, תחבולות, צו בויען די אלטע חיים, ציון.
פאראן דאָ א ריזיקע ארבעט, און צו-גרויס דער עול איז,
נאָר ס'מוזן די יידן באלד אויסגעלייזט ווערן פון גלות...

און איין מאָל—דער שרייבער וועט אייביק געדענקען די פרייד—
דער רב האָט אויף עטלעכע טעג מיט דער שטאָט זיך געשוידט.
נאָר פריער האָט ער, אויף אן אָרעמער שמחה ביים יינגל,
געהערט די בר-מצוה דרשה פון קינדערשן צינגל.
ער פאָרט קיין אָדעס, קומט צוריק פון אסיפת חכמים,
און מ'גיט אים דאָ אויפן וואָקזאל א קבלת-פנים.
און דאָ-אָ דערלאנגט ער דעם בחורלם טאטע א מתנה,
פארן זון: „כל אגדות ישראל" און „מגבורי האומה"...

ס'האָט דער גאון ניין יאָר געוואוינט אין דעם שטעטל אונגען,
און הערלעך און טייער עס זיינען די טעג אלץ געווען.
געווענט האָט דאָס שטעטל חלומות, געקהלט זיך, געלערנט—
געוואָלן רייך דער הימל ביטאָג, און די נעכט אויסגעשטערנט...
נאָר ציון, די יידישע חיים, האָט דעם גאון געצויגן—
ווי יהודה הלוי ער וואָלט אויף די פליגלען געפלויגן!
האָט קהל באגלייט אים מיט ברכות אין א טאָג, אין א שיינעם:
„צום לעבן! . . . און זאָל קומען די גאולה במהרה בימינו!"

כ

דער טייך

הינטערן שטעטל עס ציט זיך אויף עטלעכע ווערסטן א טייך,
איז ער מיט קארפן און קאַרעם און פלאַטיק און קאַסטרישן רייך.
שטייט דאָ א שטיבל, חדרים נאָר צוויי, מיט א חילצערנער קאמער,
אין דרויסן מ׳הערט דעם באלעבאָס, ער שפּאנט אום מיט טשוועקעם
און האמער.
און ס׳שטייען צוויי פערד אין א שטאל, א ביסעלע וויייטער פון שטוב,
און ס׳ליגט דאָ א קעלער מיט אייז, מיט א דעכעלע איבערן גרוב.
און אָט ליגט א ריזיקע נעץ, א ברייט־אויסגעשפּרייטע אויף דריקלעך,
און ס׳שלעפּט זיך דער טייך־באלעבאָס און פּאררייכט די צערייסענע
שטיקלעך.

און העט־העט ארום ליגן פעלדער צעגרינטע, צעבליטע אין פּראכט,
און ס׳בלאָזן דאָ ווינטעלעך קילע פון בערג ביטאָג און ביינאכט,
און ס׳קוויקט זיך דער מענטש מיטן אָפענעם לייב צעכראָסטעט און פּריי,
און ס׳איז איין באגינען פון צווייטן אלץ זאפּטיקער, פּרישער און ניי.
אָט גיט זיך דער קאַרן א בייג אויפן בארג פון א ווינט אין געלויף,
און ס׳יאָגט זיך דאָס ווינטל ארונטער, און גלייך אויפן טייך דאָ ארויף.
ס׳בלעזלען זיך כוואליעכלעך ווייכע און שטילע, ווי קינדערלעך פרום,
און ס׳שטעקן ארוים זייערע קעפּלעך די פיש אויף די פלאכן ארום.

און ס׳שמעקן אויף ביימער די קערנער און זאפטן פון פרוכטן, פון רייפע,
פון תבואות און גרינסן, און פיש אין דעם טייך איז פּאראן דאָ א שפּע.
און הויך איז דער קאַרן און געדשטן און ווייצן, מיט זאנגען מיט פולע,
און ס׳זינגט דאָ דער טראָט פונעם מענטשן מיט זאטקויט, מיט דאנק
און גדולה.

און הויך אויפן בארג דעם צעגרינטן מ׳האָט געפלאנצט און געזייט
און געאקערט.
און ס׳הילכן די פעלדער ארום, און עס קאָכט דאָרט די ארבעט
און פלאקערט.
עס האָבן ערשט פריער די קינדער אין קאָרן אין הויכן זיך באהאלטן,
איצט האָט מען שוין גארבן געבונדן, זיי שטייען ווי ליבע געשטאלטן.

דאָ ביי דעם טייך אויפן ברעג שטייט א טראָשטש אזא הויכער,
געדיכטער,
און ס׳פייפן און ס׳בייגן זיך שטעקנם דאָ הוילע וועז ס׳לויפט אָן א וויכער,
און טיפער אין וואסער אריינגעשטעלט האָט מען א קויש דאָרט א הויכן,
דאָ נעכטיקן איבער די פיש, די געכאפטע, וואָם מ׳דארף ערשט פארקויפן.
דער גוי, קאָפריאן, האלט דעם פרוכטבארן טייך דאָ א שאָק שוין
מיט יאָרן,
און ס׳קומען דאָ דאָנערשטיק יידן פון ארומיקע שטעטלעך צו פאָרן.
און דאָנערשטיק ציט מען דעם נעוואָד*) און ס׳שלעפן אים רוישיק
די פוירן,
און ס׳רינגלען די אָרעמע פישער דעם נעוואָד ארום און זיי הויערן...

אז גאָט האָט די ברכה געגעבן, איז ציט מען ארוים פון דעם טייך
די פיש אין די צענדליקער פודן, און מ׳וואַרפט אין די קוישן זיי גלייך.
אראָפּ פונעם שטיבל, דאָרט אונטערן בערגל, ביים ברעג אויף דער ערד,
אויף א וואָג דאָרט מ׳וועגט דאָס פארמעגן, וואָס גאָט האָט פון טייך
היינט באשערט.
דער קארפּ, אויך דער קאָרעס—באזונדער, זיי זיינען דער יחום פון טייך;
באזונדער דער קאָסטריש און פלאָטיק, זיי זיינען אין מקח ניט גלייך.
און דער טילינעשטער, דער „רויטער", ער טרינקט שוין „לחיים"
פון פלאש,

*) נעוואָד—א גרויסע נעץ, וואָס מ׳פאָרוואָרפט איבער א שטיק טייך.

און ס'העלפט אים ר' מענדל קארנעשטער, און ס'העלפן פערליץ, קאלאראש.

עס וועגט דאָ די פיש אן אונגענער, דער פרוכטמאן ר' יאנקל בארקאן, ער רעכנט זיך אַפּ מיט די סוחרים, פון אים קריגט דאָס געלט קאַפריאן. ר'יאנקל געשלאָסן א בונד האָט, געשטעלט האָט מען בראָנפן מיט לעקך, אז פיש וואָס מ'שלעפט ארוים, אלע, ער קריגט פאר א קלענערן מקח. קארפן א פוד איז זעקס קערבלעך, קאַרעסן—דריי, אמאָל מער; און יאנקל באריסט ניט, איז צאָלט מען אים וויפל זיין הארץ נאָר באגערט.

איז יאנקל א שטיק באלעבאָס דאָ, מ'רעדט צו אים ליבלעך און זים, און יאנקלם זון, חיים, איז אויך דאָ, און פלאָנטערט זיך אונטער די פים.

מ'לייגט אריין אייז אין די וועגלעך, פארהיטן די פיש פון דער היץ, מ'דעקט גוט ארום מיט געוואנטן, און מ'שפרינגט גלייך ארויף אויפן זיץ. „גאָספאָדין קאַפריאן, דאָסווידאניא!" „העי, יאנקל, א גליקלעכן טאָג!" „פאָרט געזונט, האָט א פרייליכן שליטוועגס!"—גיט יאנקל צעשמייכלט א זאָג.

„וויאָ!", און די פערדלעך אנטלויפן, און ס'בלייבן צווי פישער אליין: דער גוי מיט זיין ערדיש פארמעגן, און דער ייד מיט זיין אָרעם געביין. און ס'הילכן פון וויטן די עכאָס, עס פאָרן די פישער אין פעלד, און מ'שרייט דאָרט פון וועגל צו וועגל, און מ'זינגט און מ'לאכט און מ'קוועלט.

און יינגלעך עם קומען פון שטעטל און מ'פאָרט אויף א לאָדקע*) ארום, און שטיל איז דער טייך און איז גלאטיק, און ס'גליטשט דאָס שיפל זיך פרום.

מ'דארף ניט קיין וועסלעס, א שטעקן מ'שטעקט נאָר אין גרונט דאָ אריין, א שטופ—און ס'גליטשט זיך די לאָדקע מיט יינגלעך אין זוניקער שיין.

*) לאָדקע—א קליין שיפל.

און טיף איז די שטילקייט פון סביבה, ס׳גרילצט אזש דער זשום
פון דער בין,
דער הויכער בארג ציט פון אנטקעגן און מ׳שיפלט דאָס שיפל אהין.
און ס׳זיצן די יינגלעך און גאפן, פון פרעידן און זיסקייט אזש שטום,
און יאנקל דעם פישערס זון, חיים, ער פירט אויפן טייך זיי ארום.
„האַ!"—שרייט „לייבל דער רויטער" און ציטערט פון מורא און גליק.
„האַ!"—שרייט א שטיפער פון ווייטן און ענטפערט דעם יינגל צוריק.
און מ׳שיפט זיך דאָ איבערן וואסער אריבער אויף יענער זייט ברעג,
און מ׳זיצט אויפן בארג אויף די גראָזן און מ׳רוט נאָכן גליקלעכן וועג.
און מ׳זינגט־אויף א שיר מיט א שמחה, מיט פרייד אָן א ברעג, אָן א צאָם,
ווי ס׳האָבן געזונגען „אז ישיר" די יידן פון יענער זייט ים.
און שלמה געפינט ברויט א שטיקל אין קעשענע, געגנוג אויף א צאָן,
מ׳עסט דאָס און ס׳האָט טויזנט טעמים, ווי ביי יידן אין מדבר דער מן.

העכער, צום פעלד־צו, לויפט דורך א באן קיין אונגארן מיט געפילדער,
רייסט עס דאָ איבער די שטילקייט, וואָס ליגט דאָ, די זיסע, די מילדע.
צעגייט אין דער לופטן דאָס פייפן און קלינגען פון שטאָטישע באנען,
דערהערט זיך דאָס פייגלשע זינגען און קוואקן פון בראָסקעס*)
פון דאנען.
און קומען פארנאכטן וועלט פרום יעדעס ווינקל אין פעלד דאָ אין שטילן,
און ס׳בייגט זיך דער טראָשטש אין א תפילה, און ס׳לויבן אין גראָזן
די גרילן.
און פייגעלעך שטעקן די קעפלעך ארויס פון די נעסטן מיט וואונדער,
און ס׳ציטערט פון חידוש די קו און דער הונט דאָ, א יעדער באזונדער.

אין פריען באגינען, וועלן ס׳ליגט דער באשאף נאָך פארטייעט אין חלום,
און ס׳וואשט זיך די וועלט ערשט אין טוי און זי באָדט זיך אין שלווה
און שלום,

*) בראָסקעס—זשאָבעס.

איז קאָפריאן שוין אין דרויסן און קוקט שוין מיט אויגן מיט גארע,
און ציט מיט דער פליישיקער נאָז צי ס׳שמעקט ניט די לופט מיט קיין כמארע.
און אויסציען נעמט ער די ריזיקע נעץ אויף די הילצערנע שטאנגען,
ווייל נאָך יעדן „שלעפ״*) דאָ, מען מוז באלד פארשטשאָכן דעם נעוואָד, דעם לאנגען.
שפּעטער, פארעגדיקט, ער קראצט זיך א ווייל אין פארהאָריקטן קאָפּ,
קערט איבער די לאָדקעס אנטקעגן דער זון און פארקלעפּט זיי מיט פּאָפּ.

הינטער דער שטאָט, וואו ס׳שטייט דאָרט די באָד, איז דער אָנהייב פון טייך,
וויייטער, ס׳ליגט דער „פריקעץ״*) מיט די גראָזן און זשאבקעלעך רייך.
פון יענער זייט שאָטנט א וועלדל, פון דער זייט—א ווייבער־געוויש,
מ׳וואשט און מ׳רייבט אויפן וואשברעט, א קוועטש און מ׳וואַרפט אין א קויש.
פון אויבן א מאָך א באגרינטער, און ס׳האָט ניט קיין טעם דער פּריקעץ,
ווי גאָט וואָלט באשאפן דעם טייך; און געמאכן דעם פּריקעץ
האָט א לץ...
נאָר ס׳האָט אויך דאָס טייכל א שטיקעלע יחוס, כאָטש עפּעס א פּנים:
אונטערן בארג, אויפן ברעג—עס שטייט דאָ א קוואליקער ברונעם.

אונגען און דער טייך זיי זיינען פארבונדן, א שטוב מיט א קאמער,
ס׳איז דאָ נאָר ביים טייך מער זון און מער לופט, און די ערד איז גערָאמער.
און אָפּט קאָפריאן דאָ אליין אויפן פעלד שוין זיין איינזאמקייט פילט,
גייט ער אוועק זיך אין שטעטל אין שענק און דעם עלנד ער שטילט.
און פארן שענקער ער ווינט און ער קלאָגט זיך אויף גאָטלאָזע צייטן,

*) שלעפּ—דאָס ציען דעם נעוואָר.
**) פּריקעץ—א קליין טייכעלע

צווויי זין האָט, און ביידן פארגלוסט זיך דעם טייך אויף דער שטאָט
צו פארבייטן.
ער טרינקט דריי מעת־לעת, און ער נעכטיקט אין שענק און ער
הערט ניט אויף ברומען,
ווייל גאָט האָט אין הימל זיין טייערסטן פריינד, זיין ווייב, צוגענומען...

און ס׳קאָסטן דאָ וואָלוול די פיש אין אונגאַן, און פאר קאָפקעס
דער פלאָטיק,
און ס׳קוויקן זיך אָרעמע לייט מיט דעם קאָסטריש דעם וואָלוולען,
וואָס זעטיקט.
מ׳עסט זיי, די פיש, אין דער וואָכן אין שטיבער סיי אָרעם סיי רייך,
מ׳עסט מיט הנאה, מיט פרייד, און מ׳איז שטאָלץ מיטן פרוכטבארן טייך.
און קומט ערב שבת, איז קלייבט מען, ווי גאָלד, אין די קוישן די פיש,
ס׳זאָל האָבן א זינען דער שבת, א טעם דער הייליקער טיש.
„אוי, ס׳איז דער קארפ א מחיה... און זים ס׳איז די יויך פונעם קאָרעם,"
און מ׳זינגט „כל מקדש" אין פריידן, און לעבעדיק ס׳זינגען זיך זמירות.

און ס׳טרעפט זיך, ס׳ליגט קאָפריאן אין די נעכט דאָרט אליין
אויף זיין בעטל,
און חלומט פון עבר, און טראכט אויך פון איצט און פון יידן אין שטעטל.
די פענצטערלעך אָפן, ס׳גיט זיך קיין צווייגל, קיין בלעטל א ריר.
און שטיל איז די נאכט דאָ, אמאָל נאָר דאָס קעצל עס קראצט
ביי דער טיר.
און מ׳טראכט איצט דער גוי: „אָ, שוין צענדליק יאָרן איך לעב דאָ
צופרידן,
און ס׳פירט מיך מיין שטענדיקער וועג פון דעם טייך נאָר אין שטעטל
צו יידן.
אוי, א וואונדערלעך פאָלק...אזוי האַרציק און קלוג און געניט!"
און צלמט זיך איבער: „אָ, וועז איך וואָלט געבאָרן געוואָרן א ייד"...

כא

נייע מלמדים

פֿאַרנט א שטיבל, דער הויף—א געוואלדיקע גרויס,
דאָ לערנען זיך יידישע קינדער דעם אלף בית.

ס׳האָט זיך דער רבי אין א בלאָטיקן געסל באזעצט,
און קינדערלעך פאלן און ווערן פארבלאָטיקט, פארנעצט.

דער „בעלפער", א יינגל, ער נעמט אין דער פרי זיי פון שטיבער,
און טאסקעט און טראָגט זיי אריבער די בלאָטיקע גריבער.

זיי האלטן די הענטלעך ביים האלדז אים, אָט ווי מיט א שטריקל,
אמאָל אין די הענטלעך—פֿאָווידלע אויף שוואַרץ ברויט א שטיקל.

טראָגט ער א קינד אויף דער פֿלייצע אין בלאָטע, דער גראָבער,
און קוקט אויפן ברויט און פֿאָווידלע, ווי א פערד אויפן האָבער.

„עזריאליק, אזא מין שטיק ברויט? וואָס ביסטו, א ריז?"
און גיט פון דעם שטיקעלע ברויט מיט פֿאָווידלע א בים.

און ס׳האָט זיך דער ערעמער באהעלפער זיין מאָלצייט, נאָך איידער
ער ברענגט זיי צונויף דאָ, די אלף-בית-יינגלעך, אין חדר.

זיצן דאָ קינדער אין חדר ביים שמאָל-לאנגען טיש,
אויף א באנק אין א שורה, און מ׳קוקט אויפן רבין צעמישט.

די אנדערע האָבן צעשפּרייט זיך אין חדר, אין הויף,
און דער באהעלפער גיט אכטונג, ער פֿאסט אויף זיי אויף.

א גאנצן טאָג אים נאָר עס הונגערט—צי עפּל, צי נים,
צי ברויט גאָר מיט שמאלץ, צי א פלוים—ער גיט נ אָר א בים...

אַט איז ער אין חדר, אַט לויפט ער ארויס שוין אין דרויסן,
ס׳ווייגט דאָרט א יינגעלע, נעבעך, פארשמירט זיך די הויזן...

טוט דער באהעלפער אים אויס דאָ אינמיטן דעם הויף,
ווארפן שוין קינדער די שפילן און מ׳לויפט זיך צונויף.

ס׳האָט זיך דער בחור פארשמירט אז ס׳איז שרעקלעך, סכנות!
קוקן די קינדער מיט אייגעלעך פול מיט רחמנות.

שוין...ער טראָגט שוין די הייזלעך, ס׳איז ריין יעדער פאָדעם,
ער וואשט זיך און זאָגט אויפן קול „אשר יצר את האדם.".

און דאָ גייט א בחור מיט אייגעלעך ווי אין א נעפל,
ס׳האָט גאָט אים געשטראָפט און ס׳איז, נעבעך, פארשטאָפט אים דאָס קעפל.

און ס׳פירט אים דער באהעלפער פון הויף דאָ אין חדר אריין,
ער דארף מיט אים חזרן ווידער דעם וואָוו און דעם „זין".

אין חדר עם זיצט איצט געבויגן דער רבי אברהם,
מיט שפיציקן טייטל ער לערנט שוין שעהן און שעהן.

אנו, זאָג נאָר ווידער: וואָס אי׳ דאָס? אנו, יונגערמאנטשיק!
וועסט אליין וואָס איך לערן פארגעסן, ל׳ך נוצן דעם קאנטשיק.

נעם אריין אין דיין אָרעמען קעפל פון תורה אביסל:
דער גימל—דו זעסט דאָ?—ער האָט א צעלאָמעטן פיסל.

געדענק, אז דו׳סט וויסן די יידישע אותיות אלע,
גיב איך דיר באלד מיט א מעשענעם פופיק א כלה.

דאָס קליינינקע יידעלע זיצט זיך געקלעמט אויף זיין אָרט,
און זאָגט נאָך דעם רבין מיט מורא א וואָרט נאָך א וואָרט.

און ווייסט ניט דאָס יינגל אין סידור דעם צדיק און ריש,
קנייפּן די פינגער פון רבין פון „הינטן" זיין פלייש...

נאָר טרעפט ער א תלמיד א גוטן, ער קושט אים אין שטערן:
„א געזונט אין דיין קעפּל, דו וועסט נאָך א רב אמאָל ווערן".

אָט גייט ער אין גאס און דערזעט דאָרט א תלמיד פון פריער,
עם שיינט־אויף זיין פּנים, ער קוועלט און ער פרייט זיך אָן שיעור...

אמאָל גיט דער רבי אויף אייגענעם פּנים א „פּאָר",
און צופּט זיך ארוים פון דער באָרד, אָדער באקן, א האָר.

און ס'וואנדערט דער טייטל זיך ווייטער, פון אָרט צו אָרט היפּט ער—
און מ'רופט אים, דעם רבין, אין שטעטל „אברהם דער געצופּטער".

נאָר פון יידישע צרות ס'פילט זיך דער רבי געקרענקט:
„אוי, קינדערלעך, טייערינקע, זייט גוטע יידן, געדענקט..."

„גלייבט נאָר אין גאָט און גייט אויפן יידישן וועג
זועט קומען דער גואל המשיח נאָך אין אונדזערע טעג."

אברהם מלמד, א הארציקער, וואויל־ענקער ייד,
זאָר כמורנע פון דלות און פון לערנען מיט קינדערלעך מיד.

האָט פארזייט דאָ פון תורה אמאָליקע יידישע זאָמען...
זכרונו לברכה, זאָל געבענטשט זיין אויף אייביק זיין נאָמען.

• • • •

דער צווייטער אין שטעטל, אין ליבן, א ייד א מלמד,
ער האָט אויך א חדר, און דאוונט אין שול ביי דעם עמוד.

נו, האָט ער א זכיה צו לערנען אין דער וויבערשער שול,
אין דערהיים איז צו־ענג, ווייל די שטוב איז מיט קינדערלעך פול.

ר׳ אריה מלמד, ער לערנט די קינדער שוין חומש,
און כאפט אויך אריין דאָ א פסוק פון רשי, א צומיש.

א טיש און העט־אויבן א בענקל און צוויי לאנגע בענק,
און קינדערלעך אַטעמען פרייער, ווייל דאָ איז ניט ענג...

און אריה מלמד א שטילער, נאָר קלוג ווי א פוקס,
זיין באָרד איז א קורצע, א בלאָנדע, איז פון מיטעלער וואוקס—

ער דרייט זיך ארום אין דער לענג דאָ, אהין און אהער,
און העלפט זיי ארוים די תלמידים נאָר דאָרט וואו ס׳איז שווער.

אָט לייענט דאָרט א יינגל „משפטים", און טייטשט: „ואלה המשפטים",
„און דאָס זיינען די משפטים"...און דאָ, ווי ס׳שאדט אים,

עס גיט זיך דער רבי מיט הענט אויפן רוקן א דריי,
און איבער די קעפּ פון די קינדער עס הילכט א געשריי.

„גולם!"—ס׳כעסט זיך ר׳ אריה—דו פוסטער יונגאטש!
משפטים, דאָס וואָרט נאָר משפטים, עס האָט דאָך א „טאטש"...

„קינדער, ווי אזוי האָב איך פריער פארטייטשט אָט דאָס וואָרט?"
„געזעצן"—עס גיט זיך א יינגל א דריי אויפן אָרט.

און ס׳קוקט איצט דער רבי מיט א שארפן בליק אויפן „שנעק",
און ס׳יינגל קוקט ווידער אין חומש און גייט זיך זיין וועג.

און דאָ קערט זיך אום דער מלמד מיט הענט אויפן רוקן:
„הערט־צו, איר קונדסים, אלע זאָלן גלייך צו מיר קוקן".

און קינדער מיט אייגלעך צעפּראלטע צום רבין זיי שטארן,
ווייל הערן א חידוש אין חומש, דאָס שטענדיק זיי גארן.

„ואלה המשפטים"—זאָגט, קינדער, דער מדרש אזוי:
אז גאָט האָט געווייזן די יידן די משפטים געניי;

„ואלה", אָט זעט, ווי אין שולחן ערוך, בסדר—
און לערנט זיי, יידן, ווי מ׳לערנט א ספר אין „חדר".

און נאָך דעם אין פסוק, „אשר תשים" איז ווייטער געשריבן—
פּארוואָס די משפּטים גאָר „לייגן", און ניט בעסער „גיבן"?

נאָר גיבן איז נאָך ניט גענוג, דאָס פּאָלק קען זיין פויל,
מ׳דארף די משפּטים דעם פּאָלק אריינלייגן אין מויל.

נו, חברה קונדסים, געפּעלט אייך דער מדרש, דער שיינער?
א ייד, אז ער קען די משפּטים, איז זיין לעבן א ריינער.

„לייבל, זאָג דו נאָר... „כי תקנה"—„און אז דו וועסט קויפן"—
נאָר לייבל, ער האָט איצט אין קעשענע קנעפּלעך א חויפן.

ער זאָגט פון דעם חומש דאָ כלומרשט צעפּלאמט, אין דער הויך,
און קוקט אויך בגנבה אריבער צו זיין חברל נוח.

דער חומש, ער איז טאקע חיליק, נאָר קנעפּלעך פּארפּירן,
זיי זיינען אי שיין, אי אלערליי מינים און אלע קאָלירן.

נו, בייט ער זיך אונטערן טיש דאָ מיט נוח זיין פּרייַנד;
ער האָט ליב טאקע חומש—נאָר קנעפּלעך ער האָט אויך ניט פיינט.

ער הייבט אָן צו זאָגן: „כי תקנה"—„און אז דו וועסט קויפן",
„עבד עברי", א יידישן קנעכט...וועסטו קויפן...

„שש שנים"—זעקס יאָר...זעקס יאָר...
גי׳ מיר א סאָלדאטסקע קנעפּל, כ׳ל דיר גיבן א פּאָר..."

און ס׳לויפט־צו ר׳ אריה מיט אן אויפגעציטערטער האנט,
און דערלאנגט אים א פּראסק, אז דאָס יינגלשע פּנימל פּלאמט.

און ליידיקט אים אוים פון אלע זיינע קנעפּלעך פון קעשענע:
זילבערנע, גאָלדענע, ווי אויך די סאָלדאטסקע, די מעשענע.

„אזוי לערנט איר תורה, קונדסים, איר פּוסטע לײדאקעס?
אָ, וואָס וועט איר קענען פון אזא מין סאָרט לערנען?—נאָר מכות!

גאָר תורה און קנעפּלעך... און ס׳שטייט נאָך „מבני עניים״—
זאָגט, ווי קען פון קנעפּלעך די תורה גאָר האָבן א קיום?...״

און אמאָל נעמט ער גרעסערע קינדער דאָ אין מאָל א חודש,
און פירט זיי אריין אין דער מענער־שול צום ארון־קודש.

און ס׳פאלט אויף דער חברה, די יינגלעך, ביים שולחן א מורא,
ער ווייזט זיי געציקלטע אותיות דאָ אין דער תורה.

ער לערנט זיי לייענען גרינגערע אותיות, ווערטער,
און ס׳פינקלען מיט שמחה די אויגן, און אלץ פרייליכער ווערט ער.

„קינדער—ער ווייזט, און זיין קול מיט א פעסטקייט טוט ברומען—
אָט דאָ ליגט דער סוד און דער כוח פון דער אייביקער אומה!...״

• • • •

דער דריטער מלמד אין שטעטל איז איציק מלמד,
פון מיטעלע יאָרן, א שיטער, שווארץ בערדל, א יידל—א סאמעט.

א בעל־מום איז ער, קרום אויף א פוס און ער שפּאנט מיט א שטעקן.
איז וואויל... נאָר אמאָל קען ער פֿלוצים די קינדער דערשרעקן.

מ׳קוקט ניט אריין, זיך צעהוליעט, א צו־גראָבער טעות—
ער צאָרנט, נעמט אָן זיך די קנאה פון אדושם צבאות.

דאָס פּנים עס פלאקערט, די אויגן ביי ברענן, צעמישט,
הינקט־צו צו זיין אָרט מיט א שטורעם, און—א זעץ אויפן טיש!

„אוי, חיים, דו ווייסטער עם־הארץ, וואו ביסטו פארפלויגן?
דו חלומסט פון פייגעלעך, קענסט ניט א פסוק כהוגן!...

„מרעים״ איז גאָר ניט קיין פריינד, פארקערט, ס׳איז רשעים—
אוי, קינדערלעך, אוי האָט איר קעפּלעך, ווי אמתע גויים.

ישעיה האָט געלעבט זייער לאנג, די יאָרן פון משה רבינו,
וועז ער הערט דיין „טאטש", וואָלט ער געהאט קיצור ימים, לא עלינו...

שלמה, זאָג דו...כל עצמותי, מיט איטלעכן אבר...
און ער הינקט אלץ ארום די צוויי בענק, זיין שטענדיקע טבע.

מ׳קוקט ניט אריין, איז פון הינטן א קלאפ און א שטורך,
און קינדער זיי בייגן די קעפ וועז דער רבי גייט דורך.

די גרויסע תלמידים ער לערנט ישעיה, תנך,
און לערנט זיי אויך לשון-קודש און דקדוק א סך.

און לערנט גמרא א בלאט מיט אן עלטערער כיתה—
ר׳ איציק האָט געלערנט אין ישיבות אין דער ווייטער ליטע.

ס׳האָט יאָסל דער שוסטער געזען, אז זיין יינגל איז קרום,
און געחלומט א למדן זאָל ווערן זיין זון, דער בעל-מום.

איז געשטאָרבן דער שוסטער ר׳ יאָסל מיט א גרויסער גדולה:
זיין חלום, זיין הארציק געבעט, האָט געהאט א פּעולה.

און ס׳לערנט ר׳ איציק די יינגלעך פּארטייטשן די תפילות,
און קנעלט מיט זיי תהלים און משלי און די פּינף מגילות.

און וואו נאָר אן אָרט וועגן יושר, ער בלייבט שטיין א רגע,
און זוכט צו דערהייבן די קינדער צו א הויכער מדרגה.

„אדושם ילחם לכם ואתם תחרישון"—
קינדערלעך, הערט אוים א רעיון, א נייעם, א פּרישן:

משה רבינו, דער גרעטלעכער מנהיג, דער טייערער,
האָט גערעדט צו דעם יידישן פאָלק ווי א נביא, מיט פייער.

געוויזן ער האָט זיי דעם ערלעכן וועג ווי צו לעבן,
און דעמאָלט נאָר גאָט וועט זיין שפע און ברכה זיי געבן.

ה' „ילחם"—גאָט גיט אייך שפע, דאָס „ברויט",
ואתם „תחרישון"—נאָר „אקערט", אניט קומט די נויט...

ער טייטשט־אוים א פסוק מיט שכל און שיינקייט און טעם,
און פול איז מיט מיטלייד צו ברידער, צו דעם אָרעמאן.

אָט קוקט ער אין סידור און בלעטערט, איז ערלעך מתפלל,
און פירט זיי אריין דאָ די קינדער אין שירה, אין א הלל:

איר זעט, ליבע קינדער, דעם פסוק א־דאָ פון „הללויה";
„אל תבטחו בנדיבים, בבן־אדם שאין לו תשועה"?

איז הערט־זשע, איך מיין ניט צו מאכן פון סידור א שפּאָט,
אלע מאָל דארפן מיר האָבן ביטחון אין גאָט.

נאָר סיי־ווי, איר הערט־אוים דעם אנדערן טייטש אויך מיט קאָפּ,
און שטעלט נאָר א קאפּעטשקע איבער דאָס וואָרט מיטן טראָפּ...

„אל תבטחו בנדיבים"—ניט פארלאָזט זיך אויף „פייניקע" לייט,
זיי זיינען פון יושר און אמת א היפש ביסל ווייט.

„בבן אדם שאין לו"—פון דאָרטן קומט אָפּט די „תשועה",
דער שטילער און אָרעמער העלפט אונדז און ברענגט די רפואה...

ס'ברענט דער תנך, און מ'קומט צו דעם הערשער, צום האַר,
ס'שטראָפּט אים דער נביא פאר רויבן, פאר נעמען כאבאר.

„שריך סוררים!"—צעשרייט זיך דער רבי מיט פלאם,
„דיינע הארן זיינען אָפּקערער", זיי קערן זיך אָפּ פונעם שטאם.

„יתום לא ישפוטו"—דעם יתום זיי משפטן ניט.
הפקר די תורה—די דינים, זיי היטן זיי ניט.

קומען יתומים, אלמנות, צום שופט צום דין—
קוקט ער אויף זיי נאָר מיט שנאה, ווי נאָר אויף א שפּין.

ער מאכט זיי פּאר קנעכט גאָר, ער הייסט זיי מיט גאווה, מיט שטאָלץ,
אָנשעפּן וואסער פּאר אים גאָר און אָנהאקן האָלץ.

אוי, וואָס פּאר א ווייטיק ס'איז און, אָ, וואָס פּאר א שאנד,
אזעלכע חטאים ביי יידן אין יידישן לאנד.

און אָט רוט ער אָפּ זיך א רגע און בייגט אָן דעם קאָפּ,
און פּונעם פּארכמורעטן פּנים דער כעס גייט אָפּ.

ער גלייכט אויס דעם רוקן און ס'שטראלן מיט שמחה די אויגן—
איז שוין מיטן נביאס א חלום דאָרט ערגעץ פּארפלויגן...

„והיה באחרית הימים"—אנו, עפּנט די ספּרים:
איי א וועלט, נאָר מיט צרות און פּלאָגן, רציחות און קברים.

און בלוטיקע פּעלקער-מלחמות, און אלע מאָל נייע—
אנו, לאָמיר זען, וואָס זאָגט אונדז דער נביא ישעיה.

„נכון יהיה הר בית ה'—גאָטס הויז,
שטייט פּעסט אויפן בארג פון יהודה, און איז שטאָלץ און איז גרויס.

און פּעלקער פון איבער דער ערד דאָ, זיי וועלן זיך ציען,
און שעפּן די קוואלן פון חכמה אין הויז דאָרט פון ציון.

גאָלדענע טעג! . . . און א סוף שוין צו קנאה און נקמה,
ס'ט אויסוועפּן שנאה און מער וועט ניט זיין קיין מלחמה.

„לא ישא גוי אל גוי חרב", און פּעלקער שוין לעבן בשלום—
ס'אָ נבואה פון ישעיהס מויל און ניט נאָר א חלום . . ."

איצט קוקט ער און זעט דאָ די קינדער אין וויטקויטן שוועבן.
„זייער מזל . . . וועלן אפשר די ליכטיקע טעג נאָך דערלעבן . . .".

מ'נעמט זיך איצט לערנען גמרא, די בבא מציעא,
מ'שארפט זיך די מוחלעך, מ'האלט איצט ביי „מצא מציאה".

ר' איציקס א טבע: ער לויבט, און מיט פרייד מאכט א ברכה,
וואו ער געפינט נאָר פון אמת און יושר א הלכה.

און פלוצים, ער ווערט נאָר צערוגזט, פארקרימט נאָר דאָס פנים:
„מצא מציאה", דאָס האָבן געדרשנט נארַאָנים."

עס שפאנען צוויי מענטשן אין גאס, מ'געפינט א „מציאה",
געהערט די „מציאה" צו דעם וואָס געכאפט האָט עס פריער.

וואָס הייסט עס? ברשות הרבים איז אלץ הפקר, חלילה?
קומט אויס, אז „האוחז ביד" איז די בעסטע תפילה...

דער וואָס האָט כוח, און כאפט און שלעפט און קען יאָגן,
ער דארף די „מציאה", וואָס ביידע געפינען, פארמאָגן...

און גיט־צו וועט ס'קוקן די קינדער צעמישט פון דעם „רמז":
„געדענקט, מיינע קינדערלעך ליבע, גאָטס חותם איז „אמת"..."

און קינדער זיי הערן מיט טיפן דרך־ארץ און מורא—
און ס'לערנט ר' איציק מלמד די חיליקע תורה.

דריי שיינע מלמדים איז דאָרטן אין שטעטל געווען.
אָ, לאנג שוין... זייט דאן, אָ, וואָס ס'איז אין מיין שטעטל געשען!...

יאָ, לויטער זיי שיינען פאר מיר אין מיין ליכטיקן חלום,
און זאָלן זיי רוען אין גן־עדן, אין שלווה און שלום.

כב

די העברעאישע שולע

פול איז דאָס שטעטל מיט קליינווארג, קיין עין־הרע, חדרים דאָ פולע,
נאָר ס׳איז נישטאָ נאָך אין שטעטל אונגען קיין העברעאישע שולע.
ס׳וואקסען א סך אפיקורסים, און בעסער פון גמרא, אראמייאיש,
וויל מען שוין לערנען די זין און די טעכטער מאָדערנע העברעאיש.

אמאָל באלעבאטים שוין שפאסן פון פאות, קאפאָטע און קיטל,
ס׳ארט זיי ניט אז זייערע זין וועלן לערנען אין שולע אָן א היטל.
א ייד אז ער טוט־אוים דאָס היטל, איז אמאָל שוין ער האָט ניט קיין ברירה,
און קוקט שוין ניט אָן מער דעם סידור—„עבירה גוררת עבירה".

זיינען דאָ אייניקע יידן פון מנהג פון אלטן שוין מיד:
„וועך ס׳קען „אל הצפור" פון ביאליק איז אויך ניט קיין ליידיקער ייד..."
זיי קוועלן פון שאול טשרניחובסקי, פון יעקב כהן, פיכמאן און שניאור,
און האָבן פון שירים הנאה, און לייענען מיט טייטשן און „ביאור".

מ׳פילט זיך דערפרישט און דערהויבן, און בריית וועלט די שטעטלשע ענגשאפט,
א וועלט, אָ מיט ליכט און מיט רחבות, מיט שיינקייט און טרוימען און בענקשאפט.
ס׳איז דאָ אויך א טרייסט צו די פלאָגן, א בשורה פון יום־טוב און פרידן,
און—אָ, ווי מ׳בענטשט דאָרט דעם מענטשן! און וואָס פאר א ליבע צו יידן! . . .

נו, וועט מען באלעבן, דערקוויקן די קינדערשע הערצער מיט דעם,
די דיכטער ביים פאָלק זיינען העלדן, זיי האָבן א נאָמען, א שם.

איז מאכט יאָסל ווײנשטײן א בונט קענען יהודה־ליב פישמאן, דעם רב, עם מוז א העברייאישע שולע זיך עפענען דאָ סוף־כל־סוף.

ער איז בלינד, ער לעבט אין דער פינצטער, דער רב יהודה־ליב הכוהן, ס'אָן אנדער וועלט איצט—עם דארפן אויך יידן אן אנדער וועלט בויען; אין דער העברייאישער שולע מ'ט לערנען אויך רוסיש א סך, ווייל רוסלאנד האָט א קולטור, דארף מען קענען די רוסישע שפראך . . .

שיקט זיך א יידיש קינד זאָל ניט קענען גאנץ גוט אריפמעטיקע . . . מ'איז דאָך א פאָלנע גראָביאן אז מ'קען ניט די רוסישע גראמאטיקע . . . מיר לערנען פון וועלט די לימודים, און היטן אויך יידישע עיקרים: מ'לערנט העברעאיש, געשיכטע, און ביאליקס „ספורי המקרא".

עם שטייט שוין א העברעאישע שולע, דער בנין א היפשער, א פיינער, דער רוסישער לערער היימט פישמאן, דער מורה עברי איז מר ווײנער. דער „רוסישער" איז א געזעצטער, נאָר ווײנער איז שוועכל און פייער, ער רעדט א העברעאיש—א וואסער, נאָר ס'איז א העברעאיש א נייער...

און נייע מנהגים דאָ הערשן, עס שטייען די קינדער אין רייַ; אין הויף דאָ—זיי שפילן זיך, שפרינגען, און לערערס אינאיינעם מיט זיי; די יינגלעך פארפוצטע, אָן היטלעך, און מיידלעך מיט צעפלעך און ליענטעס: מ'לאכט דאָ ביים לערנען, און מ'הייבט־אויף די הענטלעך אָן ציטער, אָן פענטעס.

און ס'קענען אויך קינדער היסטאָריע . . . ס'קומען די קינדער אהיים, דערציילן, אמאָל אין מצרים האָבן יידן געארבעט ביי ליים. און קליינווארג ס'רעדט שוין העברעאיש, זיי ווייסן שוין זאצן א טוץ; „הילד בוכה בבית" . . . „הכלב נובח בחוץ" . . .

און פֿאַרנט, אנטקעגן דער גאס, אין א גרעסערן צימער, האָט דאָרט די שטאָט־ביבליאָטעק פאר די ספרים געפונען א ווינקל, אן אָרט. פארנאכט־צו א שטראָם מיט תלמידים, זיי קומען די ביכלעך דאָ בייטן, און דורשטן נאָך וויסן, און נעמען דאָ ביכער פון הונדערטער זייטן.

און אָט—אן אסיפה אין שולע פון טאטעס, און ס׳שטעלט דאָ דעם טראָפּ דער הויכער מר ווייזער, און גלעט זיך די שיטערע האָר אויפן קאָפּ. ער היצט זיך און פלאמט: „אָ, העברעאיש!...א לשון, א שפראך, א מחיה! פארגעסט ניט, הורים יקרים, ס׳איז די שפראך פון דעם נביא ישעיה!״

„דאָס יידישע לעבן אין גלות מ׳דארף פון יסוד איבערבויען, און רעדן דאָס לשון פון מאפו, און גורדון און אד״ם הכוהן; די שפראך פון תנך און פון משנה...אין ערגעץ ניטאָ אזא שיינקייט: הערסט קלאנגען פון הרי יהודה, האָסט פון בית־המקדש די ריינקייט.״

„איז לאָמיר באגרייפן די שולע, און טאָן עס מיט הארץ און מיט פייער, און איצט לאָמיר זינגען „התקוה״ צום לאנד, וואָס איז אונדז אזוי טייער.״

כג

דריי שולן

די ערשטע שול האָט ניט געהאט גאָר קיין נאָמען,
געווען נאָר אין שטעטל איין שול.
אז נאָך דעם איז ווידער א שול אויפגעקומען,
איז געווארן א טומל ביי קהל.
מ׳קהלט זיך, מ׳טומלט, דער קאָפּ ווערט אזש דול,
אסיפות, מ׳שפארט זיך אָן שיעור;
און מ׳האָט שוין א נאָמען: „די נייע שול״—
„די אלטע״ איז יענע פון פריער.

האָט שוין צוויי שולן אונגען, דאנקען גאָט,
נאָר יידן זיך פרוכפערן, מערן;
דער ייד דאָך א ליכטיקן גלויבן ער האָט,
און שפע וועט גאָט דאָך באשערן...
נעמט מען זיך ווידער שוין בויען א שול,
צווישן די צוויי, אין דער מיטן.
און איצט זיינען קעפּ אויף אן אמתן דול:
וואו נעמט מען א נאָמען א דריטן?

ביי יידן מיט חכמה דער קאָפּ איז דאָך פול,
איז די לעצטע, וואו שיין און גראָם איז,
רופט מען „די נייע שול״; און „די נייע״ פון פריער—
אויפן נאָמען פון געצל דעם שמש.

א יידעלע קליין, און איז פלינק ווי דער ווינט,
נאָר כבוד ער האָט שוין פארפול;
צווישן די דאוונער זעט ער אוים ווי א קינד—
נאָר ס׳איז „געצל דעם שמשס שׂול״...

און יידעלעך דאוונען אין אלע דריי שולן,
און מ׳לויבט און מ׳דאנקט היים דעם בורא,
ווי די אבות אמאָל, מיטן הארץ מיטן פולן,
מיט טיפער הכנעה און מורא.
„הריני מתעטף", ס׳וויקלט זיך איין
מיין גוף אין די פאָדעם פון ציצית;
מיין לעבן, מיין אָרעמס, צעדריקט איז פון פיין,
פון נייע עינויים באשיין עם.

און גיב מיר די חכמה, און שענק מיר דעם כוח
צו ראטעוון זיך פון דעם פיינד:
איך טו דיך דאָ דינען און לויבן דיך הויך
אין טלית פארוויקלט דאָ היינט.
און קומט מען אריין אין די שולן, באלד וואַרפט מען
אראָפּ אלע וואָכנם און עולן;
„קדושים תהיו"—מ׳איז הייליק, איצט דארף מען
א הייליקן חוב דאָ באצאָלן.

„נשמת כל חי"—יאָ, מ׳האָט א נשמה,
זי קומט זיך דאָ טובלען און טויכן,
זי שעפּט אָן ביטחון און פרייד און נחמה
פון ליכט און קדושה אין די הויכן.
און ס׳גייט אָפּ די גאווה, מ׳פילט זיך איצט קליין.
וואָס איז מען? פּאָלאָוע און שטרוי;
רבונו של עולם, מ׳איז זינדיק, געמיין,
אוי, מרום וקדוש שמו.

ר׳ אריהס דין קולכל, מיט פייער און פיבער,
עס קלינגט אָפּ אין „העכערע ספערן",
ער איז דאָך ביים יידישן פאָלק א שליח־ציבור,
און ס׳דארפן זיך יידן דערנערן...

איז וועָר וועט נאָך העלפן ווי אן אייגענער טאטע?
נו, קומט ער דאָ צו אין קדושה:
„הגדול והקדוש"... אוי, אוי, ברוך אתה...
און לייגט אים אוועק די בקשה.

און ער בעט, דער בעל־תפילה: „שבענו מטובך",
אָט פאל איך פאר דיר אויף די קני;
ער האָט מורא, אָן לויב און אָן „אין כמעשיך"
איז אומזיסט גאָר זיין לויבן, זיין מי...
אָט זאָגט ער „יהי רצון", מ'בענטשט היינט ראש חודש,
מ'דארף נייע שפע פון אויבן:
„אוי, חיים של ברכה!" און פלאמט, כולו קודש,
און הערט ניט אויף זינגען און לויבן.

הויך איז די שול און עם הילכט יעדעם וואָרט,
און מ'לעבט דאָ מיט הימלען, אין רחבות;
ס'איז ניי און ס'איז הערלעך און הייליק דאָם אָרט,
און ליב איז די יידישע אחדות.
שרייט מען אוים טיף פונעם הארצן די תפילות,
צו גרייכן דעם כסא הכבוד,
און פלאמיק מ'זינגט אוים די שבחים און תהילות,
ווי אין תהלים דער זינגער דוד.

כייקל דער סטאָליער איז שמש אין שול,
באדינט ער צוויי שולן אינאיינעם;
וויל ער איז אויך שמש אין דער „אלטער שול",
פארנעמט ער אן אָרט גאָר א שיינעם.
א כבוד, א יחוס, וועָרט הויך אָפגעשאצט—
נו, טראָגט ער א גאָלדענעם זייגער,
און שפאנט—ער איז מלך דאָ אין א פאלאץ,
און רעדט ווייך און זים, אויף זיין שטייגער.

געוואָרן איז כייקל נאָך יונגערהייט וויים,
ער גלעט אלץ די קלאָר־וויסע באָרד,
און מ׳האלט אים מיט כבוד, אזוי ווי א גרייז,
און ס׳האָט א השפּעה זיין וואָרט.
אז דער גבאי ביים שולחן, ביי קריאת התורה,
קוקט אין ספר, ווי אין „מדרש פּליאה",
איז צעטומלט און פאר די באלעבאטים האָט מורא—
זאָגט כייקל וועמען גיבן אן „עליה"...

און מ׳דאנקט פארן כבוד—ווי גאָר אין אמאָל—
וואָס גאָט האָט אונדז דאָ צוגעטיילט;
„גלויבט איז זיין נאָמען"—הויך ענטפערט גאנץ קהל
וואָס האָט אונדזער פּאָלק אויסדערוויילט".
און עס דאנקט די נשמה: „אוי, וחיי עולם..."
און פרייליך דאָס הארץ איז און טאנצט:
„עס האָט אין אונדז, יידן, דער רבונו של עולם
א לעבן אן אייביקס פארפלאנצט."

• • • •

ביי געצל דעם שמש אין שול איז שוין שטילער,
די שול איז ביים ברעג פונעם פּעלד,
און מ׳קוקט פון די פענצטער בשעת התפילה,
פארכישופט פון גאָטס גרינער וועלט.
נישטאָ מער קיין שטענדיקער „לייטישער" חזן,
עם דאוונט סיי־ווער ביי דעם עמוד;
ס׳איז אוים „נייע שול", איז א יורד, פארלאָזן,
גאָר אנדערש ווי פריער, ווי תמיד.

ס׳האָבן באלעבאטים, מיוחסים און „פרייע",
די יידן, וואָס נאָרן אָפּ גאָט,
באזעצט זיך אין „מזרח" אין שול אין דער נייער,
און געלאָזט דאָ די שול נאָר אויף שפּאָט.

אפילו אין יום־טוב זי איז שוין ניט פול.
דער עולם צעשפרייט איז און שיטער.
אן אומעט א שוועדער עס ווייעט אין שול,
און לייגט זיך געדיכט אויף געמיטער.

מ'וויקלט אין טלית דאָ ענגער זיך איין,
און הויך אויף אמאָליקן שטייגער:
„יעלזו חסידים", נו פרייליך זאָל זיין—
און דער ניגון אין האלדז בלייבט פארלעגערט . . .
און געצל דער שמש איז אויך עפעס קראנק,
ער דינט שוין דאָ ימים ושנים:
מ'חלומט ביים דאוונען, און ס'טוט עפעס באנג,
די שול האָט פארלוירן איר פנים . . .

נאָר שטארק ווי א פעסטונג עס שטייט נאָך „די אלטע שול" פון אמאָל,
וואו טיף איינגעקנאָטן עס זיינען די תפילות און טרערן אַן צאָל.
דאָ זיינען שוין דורכגעוויקט אלע וועגט מיט יאָמער און וויי,
דער באלקן אזש שפאלט זיך וועו מ'האקט אין די הימלען מיט קלאָג
און געשריי.
ניט קלאָר נאָר פארוואָס ביי יעדער גאָטס שטראָף, וואָס אמאָל האָט
געטראָפן,
אחער, אין דער אלטער בית־תפילה, זיינען יידן מיט טרערן געלאָפן.
מיט מוחות צערודערט, און גופים פון גלות געשרומפן, געבויגן,
געשוידערט מ'האָט און מתפלל געווען מיט צעשראָקענע אויגן.

עס קלינגען נאָך דאָ אין דער לופט די געוויינען, געוואלדן און קרעכצן,
עס הערן זיך דאָ נאָך בקשות און תפילות פון בענקשאפט און לעכצן
נאָך גאולה, וואָס מאניעט און כישופט, מ'איז מיד שוין פון וואַרטן
און האָפן—
ס'האָט די לופט איינגעזאפט יעדער פלאָג, וואָס דעם שטעטל אונגען
האָט געטראָפן.

האָט א מוטער געזאָגן, אז איר טאָכטער אין בעט איז אין שאָטן פון טויט;
א זון האָט זיין אלטיטשקען פאָטער פארלאָזט, איז אנטלאָפן פון נויט;
אין דאָרף מ׳האָט פארנארט דאָרט א יידישע טאָכטער, וואָס איז
כשר און ריין—
איז פאלט מען מיט קאָפּ צו דעם ארון דאָ צו מיט א ביטער געוויין . . .

און וויפל מאָל לויערט סכנה, מ׳איז ממש ביים ברעג פון תהום,
און וויפל מאָל ציטערט דאָס שטעטל, ס׳שמעקט מיט רציחות, פאָגראָם.
איז לויפן דאָ יידן צונויף זיך, ווי אָרעמע שאָף, ווי געיאָגטע,
און גיבן צו גאָט זיך דאָ איבער, וואָס העלפט די געדריקטע, געפֿאָלגטע.
די זין דאָרטן ווילן מיט אייזנס אנטקעגן דעם שונא זיך לאָזן—
נאָר וואָס פאר א כוח האָט אייזן? מ׳דארף נאָר אויף גאָט זיך פארלאָזן.
אָט־דאָ־אָ, אין ליכט פון דער שכינה, ביים הייליקן, אָפענעם ארון,
האָט הימל די תפילות פארנומען, און נאָך דעם איז שטילער געוואָרן . . .

ס׳האָט הערשל צירלס, דער חזן, נאָך אויסגעווינט זיך דאָ די אויגן,
יום־כיפור, וועז ס׳איז הויך דאָרט אין הימל זיין נשמה ארומגעפלויגן.
איצט שטייט ביי דעם עמוד ר׳ משה, מיט דער לאנגער און
גרוילעכער באָרד,
און זינגט: „אוי, ממקומך, גאָטעניו״—„דערשיין פון דיין הייליקן אָרט.״
ער פלאמט ניט, ווי חזן ר׳ אריה, איז פרייליך און היימיש, חסידיש,
„עבדו את אדושם בשמחה״, ער רעדט מיט דעם הימל ידיד׳יש:
„מתי תמלוך?״—וועז וועלסטו שוין, גאָטעניו, קיניג אין ציון,
און פירסט דיינע יידישע קינדער, די ליבע, אריבער אהין?״

און מ׳דאוונט אָן קולות, אָן שטורעם, נאָר טיף איז דאָס בעטן:
„וועז וועסטו, אוי, גאָטעניו־פאָטער, דיין פאָלק, דאָס געפֿאָלגטע,
שוין רעטן?״
און אָפט פון די וויבערשע פענצטער ס׳הערט זיך אריין דאָ דאָס זאָגן,
דערגייט אזש צום הארצן דאָס שטילע, פארדביקהטע ווינען און קלאָגן.
און צניעותדיק־שטילע זיי ווישן פון סידור, פון אלטן, די טרערן:
„אוי,טאטעניו־פאָטער, אוי וועז וועלן יידן שוין אויפגעריכט ווערן?״

און מ׳טראָגט אזוי פריי דעם עול מלכות שמים און מ׳זאָגט אָן א סוף—
ביז פלוצים א קלאפ מ׳דערהערט פונעם שמש: „ס׳וועט רעדן דער רב!״

עם שוועבט אזא שלווה ארום, אזא הייליקער גייסט ביי דעם עמוד,
דער רב האָט נאָך מערער פארטיפט דעם „ודע לפני מי אתה עומד״.
דאַרף רעדן דער רב, שטעלט מען צו דאָ ניט ווייט פון דעם עמוד
א בימה,
שפאנט ער דריי טרעפלעך ארויף און מ׳הערט שוין זיין איידעלע שטימע.
הרב יהודה־ליב, ער נעמט רעדן פון בורא, דעם נורא ואיום,
און ס׳גיט זיך אָפ יעדער א חשבון הנפש, ווי אין ימים נוראים.
און ס׳הערשט אזא הייליקע שטילקייט, נישטאָ דאָ קיין וועזן,
קיין מענטשן—
מלאכים דאָ שוועבן ארום, און וואכן און בענטשן און בענטשן . . .

און אלע, פארגאפטע, מ׳זעט דעם הוד מלכות שמים פון אויבן—
דער „מזרח״, דער „שפיגל״, דער „פאָליש״, די ארעמע הינטערן אויוון.
עם זיצן די שענסטע גבירים פון שטעטל און הערן זיך צו,
ס׳רעדט איצט דער רב פון די דינים און שטראָפן און שטערט זייער רו.
ער ברענגט אזש דעם רמבמם בקיאות, זיין פירוש, זיין טיפע מחשבה,
און מישט עם צונויף אזוי קלאָר מיט א „קריג״ פון אביי ורבא.
און ס׳דאכט זיך, די שול, די אונגענער, זי שטייט איצט אין ארץ ישראל,
און ס׳דרשנט דאָרט תורה א חכם, א תנא פון אלטן אמאָל.

דער שמש, ר׳ כייקל, אין דער „נייער שול״ איז ניט אָפגעהיט—
און דאָ עפעס דרייט ער ארום זיך מיט יראה און שטילערע טריט.
און שפעט, ווען די שול איז אין חושך פארוויקלט אין שטילע ביינאכטן,
און מ׳גייט דאָ פארבי, הייבט זיך אָן אזוי אומרואיק חלומען, דאכטן,
אז פול איז די שול מיט נשמות, וואָס דאוונען, און ארום דאָ זיי שוועבן,
און מ׳לויפט דאָ געשווינד און דערשראָקן גיך דורך צו רעטן דאָס לעבן...
און ס׳זעען די פענצטער דאָ אוים אזוי ערנסט און גרוילעך און מאט,
„די אלטע שול״ דאָרט אין דעם שטעטל אונגארן, דער „מקדש מעט״.

כד

שמחות

ס׳איז אָרעם די שטוב, נאָר ס׳זינגט דאָ אין איטלעכןווינקל די פרייד,
א ליילעך ס׳העגנט, א מחיצה, מ׳האָט מוטער און קינדער צעשיידט.
און קינדער זיי ליובן אין הארצן די מאמע, די קימפּעטאָרין,
א ברודערל איז זיי מיט מזל די טעג ערשט געבוירן געוואָרן.
און שטיל איז די שמחה, מ׳טאָר איצט ניט רוישן, די מאמע איז שוואך,
און יענטע די בובע טראָגט שיסלען מיט וואסער און טוט יעדע זאך . . .
און „שיר המעלות״ העגנען אויף ליילעך, ווי הייליקע לוחות,
און באהיט איז דאָס קינד שוין פון אלע עין־הרעם און שדים און רוחות.

און היימישע ווייבער, און קרובים און שכנות זיי קומען אריין,
גיבן־אַף דער געווינערין „מזל־טוב״, און ברענגען אויך לעקעך און ווין.
דער קימפּעטאָרינס שוועסטער מיט מיצל און פּארטעך זי
דרייט זיך ארום,
און ראמט־אויף, און קאָכט דאָ און באקט אזוי שטיל, און פּארחלומט
און פרום.
פּריער געקנאָטן זי האָט דאָ די אלערליי לעקעכער, טאָרטן,
און שיינינקע טאָרטעלעך קונציק געפלאָכטן פון אלערליי סאָרטן.
איצט שטייט זי צעהיצט דאָ ביים אויוון און טראכט פון דעם יום־טוב,
דעם שיינעם:
באלד קומען דער רבי און די יינגלעך פון חדר דאָ „קריאת שמע״
צו לייענען.

פּארנאכט־צו, די חדר־בחורימלעך קומען אריין מיטן רבין,
און גלאָצן מיט אייגלעך פּארגאפּטע, ווי ס׳וואָלטן מלאכים דאָ שוועבן.
מ׳שטייט אין געווינערינס חדר, און פּלוצים—א זעץ אויפן קול:
„גוטנאָווונט, מזל־טוב! אל מלך נאמן שמע ישראל!״
עס שמייכלט דער רבי, די „פּיצלעך״ זיי גייען אויף יידישע וועגן:

„ואהבת... האָב ליב דיין גאָט מיט דיין גאנצן הארץ און פארמעגן."
דער ציימער איז פול איצט מיט קינדערשן חן און מיט צערטלעכע
קלאנגען,
זיי שפּרייטן אין לופט זיך ווי זיסע ניגונים און יום־טוב געזאנגען.

פון הינטערן ליילעך עם קושט דאָ די מוטער איר זון מיט געוויין,
דאָ הערט זיך פון קינדער ביים סוף פון די תפילות דער וואונטש
פון „אמן."
די בובע מיט טאָרטלעך אין פארטעך די קינדער האָט איבערגעציילט,
זי שטייט איצט ביי אָפענער טיר און קינדערלעך טאָרטלעך זי טיילט.
דער רבי פארהאלט זיך א רגע, דער פאָטער האָט אונטערגעטראָגן
לעקער און בראָנפן א „כיבוד", א וואונטש דער יולדת צו זאָגן.
און ס'זיינען דער רבי און קינדער צום וואָכיקן דרויסן אוועק,
און געלאָזט דאָ א הימלשע ריינקייט, די שמחה איז גאָר אָן א ברעג.

און נאָך דעם, ס'קומט דער געהיליקטער טאָג פון ברית־מילה שוין אָן,
איז מען אין גרויען פרימאָרגן שוין וואך און מ'ציילט שוין די שעהן.
היינט איז דער טאָג פון דעם יום־טוב, דעם שיינעם, פון שירה ורינה,
מ'ברענגט היינט אריין דאָ דעם זון אין „ברית" פון אברהם אבינו.
שפּאנען אין ליכטיקן טאָג איצט, פון מסחר און ארבעט געשיידט,
רואיקע יידן, צעשמייכלט, אין יום־טוב־מלבושים געקליידט.
אין שטוב שטייען טישן געגרייטע, מיט טייערע מאכלים און ווייגען—
ס'וואוינען דאָ אָרעמע יידן, נאָר איצטער נגידים זיי זיינען...

מ'האָט שוין דאָס יינגל געיידישט און מזל־טוב ס'האָט שוין געהערט זיך,
מ'עסט די געשמאקע מאכלים, און משקה א ביסל באגערט זיך...
און דאָ שטייט־אויף משה דער חזן און קוגל ער האלט אין דער לופט,
און הייבט־אָן פארציען א ניגון און אלעמען זינגען ער רופט:
„קוגל חייסטו, אין אויוון שטייסטו, און וואו מ'רופט דיך גייסטו",
און מונטערט דעם עולם מיט ליכטיקן שמייכל, און ס'זינגען די דריימטע;
און באלד שוין ביי אלע דריי טישן מ'האָט מיט נשמות דערהויבן,

געזונגען מיט ברומיקע קולות אז ס׳האָבן געקלונגען די שויבן.
און כייקל דער סטאָליער מיט דער שניי־וויסער באָרד און די „בייגלשע" פּיס,
ער האָט זיך צעהוליעט, איז ארויפגעשפרונגען דאָ גלייך אויפן טיש.
„העי, נעמט ארונטער די טישטעכער, טעלער, די גאָפלען, דאָס עסן!"
אז כייקל נעמט הוליען, איז קען ער אפילו אין גאָט זיך פארגעסן.
דער עולם איז פריילעך, און זינגט, און מ׳פאטשט מיט די הענט
און מ׳קוועלט,
און כייקל צעקאָכט זיך און שפרינגט, און ער הוליעט און ברענט דאָ
א וועלט.
„זינגט העכער!"—שרייט יאָסל דער בעקער—און פירט די צעפלאמטע
קאפעליע.
„העי, שפרינג ניט—שרייט דער שוסטער אבראשא—׳סט, חלילה,
צעקלאפן די סטעליע!"

א פּאָר שוין פארשנאָשקעט...מ׳זינגט בגילופין אלץ העכער און העכער:
„שבע־נו מטוב־ך, ושמך נפשנו בישועת־ך . . ."
און מ׳רעדט און מ׳רוישט און מ׳הוליעט, און ווידער מ׳גיסט אָן
די גלעזער,
און מ׳ווינטשט זיך „לחיים" און מ׳קושט זיך אויף ליפּן, אויף באקן,
אויף נעזער . . .
„קימפּעשאָרין!—שרייט זעליג סטאָליער פּארטרונקען—דו קום
נאָר אהער!
פּאר דיר און דיין יאנקל איך טרינק איצטער נאָך איין „לחיים",
ניט מער . . ."
ער קושט די יולדת און ווינטשט, אז דער בחור זאָל וואקסן א רב,
און דער עולם זינגט „ברוך אלוהינו" און מ׳קושט זיך און מ׳רוישט
אָן א סוף.

• • • •

ס׳רוישט דאָ ביי יאנקל פרוכטאָוושטשיק די פרייד שוין
א היפש שטיקל צייט,
מ׳האָט יאָרן געגארט פונעם זון פונעם עלטסטן צו מאכן א לייט.
א קעפּל א גאָלדנס, ער שטאָפּט זיך מיט תורה און איז דורשטיק נאָך מער,
און יאנקל שיקט זילבערנע קערבלעך צום רבין און האָרעווט שווער.
און איצט ווערט שוין חיים בר־מצוה און לערנט א דרשה פון רבין,
דער רב האָט שוין דריי מאָל פארהערט אים און ווינטשט אים
דאָס אייביקע לעבן.
ס׳קנאקט אזוי בריהש זיין צינגל—נאָר צו לויפן אים הערן אויף חידוש!
ער׳ט האלטן א רעדע אין העברייאיש, און נאָך דעם דאָס אייגענע
אין יידיש.

און שבת דער בחור געזאָגט האָט א מפטיר, די שול האָט געקלונגען;
א „עברי", א טראָפ, א מתיקות, האָט זים ווי א חזן געזונגען.
ער שטייט זיך געהויבן ביים שולחן, אין הימלשע הויכן פארפלויגן,
און ווייבער זיי ווערן צעגאנגען פון נחת און ווישן די אויגן:
א ייד צוגעקומען, ער נעמט אויף די פלייצעם די יאָכן פון תורה,
און ווי ביים בארג סיני ער נעמט אָן די מצוות מיט שמחה און יראה.
און דורך די פענצטער פון ווייבערשער שול טריפן מאמעשע טרערן:
ערשט איצט, נאָכן „ברוך שפטרני", גאָט וויים וואָס פון בחור
וועט ווערן...

אויף מאָרגן ס׳שטייען שוין טישן געשפרייטע ביי יאנקלען אין הויז,
און ס׳שיינען די ליכטיקע פריידן פון איטלעכן ווינקל ארוים.
אויסגעפוצט זיצט זיך דער עולם, ס׳איז יום־טובדיק, פריילעך ביים טיש,
מ׳שטעלט פאטעלזשאנעס, און פעפערס, מאסלינעס . . .
מ׳שטעלט שוין די פיש.
צווישן באלעבאטים עם דרייט זיך דער יונגער בר־מצוה אין קאָן,
דער רב מיטן בלאָנדן און לענגלעכן בערדל, ער זיצט אויבן־אָן.

עם שטייט־אויפֿ דער רב, הרב פישמאן, און מאכט שטיל „המוציא"
פאר אלע,
און מ׳גיסט שוין דעם וויין אין די גלעזער, און מ׳עסט שוין די פיש
און די חלה.

דער עולם איז רוישיק און פרייליך, נאָר ס׳הערשט דרך־ארץ ארום,
ס׳זיצט הרב פישמאן דאָך אויבן, א בעל־תורה און איידל און פרום.
הולעט מען ניט און מ׳שפרינגט ניט, מ׳ווערטלט זיך נאָר און מ׳לאכט,
און דער יינגל, ער חזרט אין קעפּל די דרשה, פֿארחלומט, פֿארטראכט...
„רואיק, נאָר רואיק"—עס שושקעט דער טאטע אין אויער אים אריין,
און מ׳רוישט מיט „לחיים", מיט ברכות, און מ׳הייבט אלץ
די גלעזער מיט וויין.
פּלוצים שטייט־אויפֿ הרב פישמאן, ער זאָגט א פּאָר טיפּערע ווערטער,
און ס׳גלאָצן שוין אויגן מיט נייגיר, און מ׳זיצט שוין פֿארשטילט
אויפֿ די ערטער.

אויפֿ פֿרשיות פיר פון די תפלין א פּירוש דער בחור נעמט מאכן:
„שמע, והיה אם שמוע, קדש, והיה כי יביאך".
ער וויקלט און וויקלט, און בינדט ווי אין רינגען געדאנק מיט געדאנק,
און ס׳שיינען די אויגן און ס׳ציטערט זיין קול, און די דרשה איז לאנג.
און רעדט, און אלץ וויטער צעווארעמטער ווערט ער, ער האלט
ביי „קדש":
„עם איז ניט דער ייד נאָר א בשר ודם, נאָר פון בלוט און פון פלייש;
„ותחסרהו מעט מאלוהים"—ס׳איז דער מענטש זייער נאָענט צו גאָט,
און האָט א נשמה, און חיליק ער איז און דארף וויסן זיין אָרט.

און ס׳ענדיקט דער בחור—ער האָט שוין געזאָגט אין העברעאיש,
אין יידיש—
א רגע מ׳איז שטיל, ווי פֿארגליווערט, און מ׳קוקט אלץ פֿארגאפּט
און פֿארחידושט.

און פֿלוצים—מ׳פֿאטשט אזוי הילכיק, ס׳ווערט א גערויש, א געטומל,
און ס׳שטייט נאָך דער יינגל פֿארטראָגן, איז נאָר וואָס געקומען
פון הימל.
און טאטע און מאמע, און זיידע און באָבע, א רגע ווי שטום,
און נאָך דעם דאָס יינגל, דעם שטאָלצן בר־מצוה, זיי רינגלען ארום;
און קושן און האלדזען, די באָבע און מאמע זיי ווישן די טרערן,
און ס׳ווינטשט אים דער זיידע, דער זקן, ער זאָל נאָך א רב אמאָל ווערן.

און פֿלוצים פֿארשווינדט ער, דער שטילינקער בחור, דער
לומדישער קאָפּ—
אין הינטערשטן צימער ער ציילט די מתנות, ער שאצט זיי דאָרט אָפּ...
ער ווייזט זיי חברים, באטראכט די מתנות מיט פרייד אָן א שיעור—
און זעט ניט די מוטער מיט הארציקע בליקן, וואָס שטייט ביי דער טיר.
זי קוועלט ווי ער פרייט זיך און קושט אים אין הארצן און גיט אים
א ברכה:
„מיין זון, אָ מיין גאָלדענער אוצר, איך ווינטש דיר געזונט און הצלחה,
און וואקס־אויס א ייד א געטרייער, דיין מזל זאָל שיינען און בליען,
און זאָלסט נאָך דערלעבן די גאולה און ארויפגיין מיט מזל קיין ציון.״

. . . .

און חתונות שיינע, זיי ברענגען אין שטעטל נאָך טיפערע פרייד,
דאָס שטעטל לעבט־אויף און פארגעסט אלע יידישע צרות און ליידן.
אָט הערט זיך דאָס שפילן פון קלעזמער פון לעדערמאנס שיינעם
מאגעזאָן*)
און ס׳פֿאָרן די עלטערן צו מיט דער כלה מיט א פאיעטאָן.
דער חתן און די מחותנים און גענסט, און אלע זיינען שוין דאָ.
מ׳קען שוין באלד שטעלן די חופּה, אין א גוטער און גליקלעכער שעה.
אָט האָט מען די כשרע כלה „באזעצט״ מיטן קאָפּ פרום געבויגן,
דער חתן ער דעקט אָפּ דעם שלייער, דערזעט אירע ליכטיקע אויגן.

*) א גרויסע הילצערנע נעביידע, וואו מ׳פֿראָווען חתונות און אַנדערע שמחות.

אַט שטייט שוין דער חתן פון אונטער דער חופה פארחלומט, פארשוויגן,
און עלטערן קוקן און ס׳זינגט דאָרט אין פריילעכן הארצן א ניגון.
אַט פירט מען די כלה מיט ליכט און זי שפאנט אזוי שטיל, אזוי פרום,
און זיבן מאָל אונטער דער חופה ארום חתן מ׳דרייט זיך ארום.
זי שטייט קעגן חתן און דורכן שלייער זעט אוים אזוי מאט,
דער רב זאָגט די ברכות, ער לייענט די כתובה, און דאָ—„הרי את״ . . .
און דער חתן צעברעכט אויפן דיל דאָס גלעזל—א רגע פון לייד—
און ס׳שפילן די קלעזמער „חתן, כלה, מזל טוב!״—א שמחה, א פרייד!

ערשט איצט טוט אזוי ווי א לאווע א שפאר פון די הערצער די פרייד,
מ׳קושט זיך, מ׳טומלט, מ׳שפרינגט שוין אין „ראָד״, אזש דער קאָפּ זיך פאַרדרייט.
עס האָבן געעפנט זיך מעכטיקע קוואלן פון שמחה וששון,
און פול איז דאָס גליק איצט, מ׳האָט פלאמיקע וואונטשן פאר כלה און חתן.
אוי, וויפל בלוט מ׳האָט פארגאָסן און אַן א שיעור ביטערע טרערן,
ביז מ׳האָט דערלעבט שוין די גליקלעכע שעה שווער און שוויגער צו ווערן.
טאַנצט מען, מ׳קוועלט מיט א לויב צו דעם בורא, צום מעכטיקן גאָט,
און מ׳ווייסט ניט דעם הארציקן דאנק ווי צו זאָגן פאר זיין גוטס און גענאָד.

און פול איז מיט געסט און מחותנים דער זאָל און ס׳איז שטיקנדיק, ענג,
דאָ הארט ביי די וועגט מיט די פארביקע טעפּעכער מ׳שטייט אויף די בענק.
מ׳קוקט אויף דער כלה, דער שיינער, מיטן לענגלעכן „שלעפּ״,
מיט איר חן,
ווי זי שיינט און זי טאנצט מיטן חתן אזוי תמימותדיק, ערלעך און ריין.
און ס׳שטייען ביי זייטן אויך וואָכיק-געקליידעטע יונגט און וויבער,

מ׳קוקט מיט צעפֿראַלעטע אויגן און מ׳זאפּט־איין די פּרייד
אין די לייבער.
לעבן דער טיר, ביי די קלעזמער, שטייען קינדער צעפּלאַמטע פון גאַם,
זיי שטאַרן מיט וואונדער אויף פּלייט און טרומייט און אויף ריזיקן באַם.

און ס׳פּלאַטערן הערצער, מ׳טאַנצט מיט גדולה, מ׳איז פּריילעך און וואַך,
און מ׳פּילט ניט ווי ס׳פּליען די שעהן, ס׳איז איבער די גליקלעכע נאַכט.
ס׳איז בלויער פֿאַרטאָג און ס׳הערט זיך אין שלאָף, אין האַלב־וואַכן,
מוזיק,
עס גייען ערשט דאָרט מחותנים פון זאַל אויסגעמאַטערט צוריק.
מ׳פֿירט דאָ מיט שמחה דאָם נייע פּאָר פּאָלק צו דער וואוינונג פון כלה,
און דאָ ביי דער דירה מ׳מאַכט ערשט א „ראָד״ און עס טאַנצן דאָ אלע.
„נו, מזל און ברכה!״, מ׳צעגייט זיך צעפּריילעכט, אין די יום־טוב־
קליידער—
לבנות בית בישראל...דאָם פּאָר פּאָלק איז אריין אין א באַוונדערן חדר.

כה

יידישע גבורה

ס'האָבן דאָך יידן אין הונדערטער שטעטלעך געוואוינט,
און קיינעם פון זיי האָט דער שונא, דער ברוט, ניט געשוינט.
עס הערשט דאָ די מאכט פון דעם רוס און פון דעם מאָלדאוואן,
און קלוג איז דער ייד—נאָר ער לעבט דאָ ווי אויף א וואולקאן.
אָט היינט קען ער אויפבויען וועלטן אין זוניקער שיין,
און מאָרגן... אָ, מאָרגן... נאָר גאָט וויים וואָס מאָרגן וועט זיין...
און שטענדיק פארהאוועט, און קוים נאָר א ברעקל געגאָסן—
א שטורעם... פארמעגן און לעבן איז וועדט שוין א גראָשן...

פאראן אָבער יידן אין היינטיקער וועלט, די געניטע,
וואָס זאָגן, א מענטש דארף ניט גיין ווי א קאלב צו דער שחיטה.
די יונגען מיט ביינער אוּן פויסטן און געהויבענע קעפּ,
זיי שרעקן זיך ניט פאר קיין האמערס און אייזנס און קלעפּ.
זיי לויפן ניט בעטן און ווייגען און קלאָגן אין שול—
א שלעפּ די טשופּרינע, און ס'שרייט דער באנדיט „קאראאול"!
זיי צאָלן דעם שונא מיט מידה כנגד מידה,
זיי זעצן מיט אייזנס, אז דער שונא מוז אָפּזאָגן וידוי...

ס'איז טיף דאָ פארוואָרצלט די שנאה פון קליינערהייט אָן,
דערזעט מען א פּנים א יידיש, באלד צינדט מען זיך אָן.
פארבלאָנדזשעט א יינגל א יידיש, איז אומשולדיג-ריין,
דאָרט לעבן דער פּאָסט, ביי די גויים—אָט פליט שוין א שטיין.
צעלאכן זיך שקצימלעך פרוילעך, מיט שנאה א ים:
„זשיד פּארכאטי, נאָם גאָרבאטי", מיט סם . . .
און טרעפט מען אמאָל מיט א שטיין צי אין קאָפּ, צי אין פוס,
רוישט מען מיט שפּאָט און מ'לאכט פון דעם יידן, דעם טרוס".*)

*) טרוס—אָ ציטערריקער, אָ פּחדן.

און איין מאָל א זונטיק, ס׳א מארק־טאָג אין שטעטל אונגעזן,
ביי וועלוול לעדערמאן אין קראָם שטייען קונים א צען.
צו קונים ר׳ וועלוול ער רעדט אזוי שיין, צוקער־זים,
ס׳שטייט דאָ אויך לייבל פּריקאזטשיק, א בחור—א ריז.
און דאָ ביי זיין מאנופאקטור שטייט א פּויער און קוועלט—
א שפּיי, און ער לאָזט זיך צום דרויסן און זידלט און שעלט.
„צום טייוול, די מיאוסער זשידאן*), דו אזוי און אזוי . . .
מ׳דארף אויסקוילן אייך . . . זשידאן א דראקולוי! . . .**)

און לייבל איז הויך און דאָס פּנים איז חנעוודיק, פּרעכטיק;
איז דין, און באלאָדן מיט אייזערנע כוחות, איז מעכטיק.
איז ווייך, אז ס׳שוינט אים דאָס גוטסקייט ארויס פון די אויגן;
העלפּן, א טובה א מענטשן—איז היידא, געפלויגן!
איז גוטמוטיק, ליב, צו ווערן אין כעס איז אים שווערלעך—
נאָר צינדט ער זיך אָן, איז זיין צאָרן אן אומגליק, געפערלעך.
צעשלאָגן קען לייבל, ווי יידן אין שטעטל דאָ מיינען,
א דאָרף פול מיט גויים, אפילו ניט לאָזן זיי ווינען . . .

אז לייבל דערהערט א פּינצטערער זשלאָב שעלט די יידן,
האָט א הייליקער צאָרן געגומען אין הארצן דאָרט זידן.
„פּארניכטן מיין פּאָלק ווייל דער פּרייז דיר, דו גוי, ניט געפעלט?
דו ממזר! דו אויסוואורף! א בראָך אין דיין טייוולשער וועלט! . . .״
און כאפּט א צעקאָכטער דעם פּויער מיט איין האנט ביים נאקן,
און גיט אים א וואָרף צו דעם גאניק, די ביינער אוש קנאקן.
קוקט מען דערשטוינטע—און רונד איז דער גוי ווי א פּאס—
נעמט לייבל און ווארפט אים אריין אין דער בלאָטע אין גאס.

*) זשידאן—זשיד.
**) זשידאן א דראקולוי—טייוולשער ייד.

שרייט שוין דער גוי: „קאראאול!"—ס׳א מורא, א שרעק,
און ס׳הודזשען די קולות אין שטעטל פון עק ביזן עק.
לויפן די פויערן צונויף זיך אויף ווילדן געשריי,
העלפן א ברודער א ליבן, אין זיין בראָך, אין זיין וויי.
שטייען שוין צענדליקער שונאים מיט רוצחישן בליק,
און לייבל ער שטייט שוין באוואָפנט אויפן גאניק צוריק.
ער כאפט איצט די רוסישע פּאָן מיטן לאנגען שטאנג,
און ווָארנט: „ווער ס׳גייט צו דאָ נאָענט, דער פאלט ווי א זאנג!"

גיבן א לאָז זיך א צווי צענדליק פויערן, כאמעס,
ווילן דעם יידישן בחור ארומרינגלען, צאמען.
הייבט ער די פּאָן, מיטן שטאנג נעמט ער הרגענען, קנאלן,
און מ׳ליגט שוין צעבלוטיקט אין בלאָטע, אין אוממאכט געפאלן.
דאָ כאפן אים אייזערנע זשלאָבעס ארום ביי די הענט,
נו, ווארפט ער אוועק איצט דעם שטאנג, און ער נהרגט און ברענט! ...
שטייט מען פארגליווערט... און ווידער איז לייב אויפן גאניק.
און כאמעס צעגייען זיך ברומענדיק גראָב אין א פּאניק...

. . . .

און ווען נאָר דער שונא באווייזט דאָ די נעגל און ציינער,
האָט א פייער א העליש צעברענט זיך אין יידישע ביינער.
האָט איינגעצוימט נאָר זיך די יוכע, געשטילט זיך דער צאָרן,
איז שוין מאָלדאוואן מיטן ייד „גוטער ברודער" געוואָרן.
געשטאנען ניט איין מאָל א גוי לעבן מאָטיע דעם שמיד,
געקוקט ווי ער זעצט אויף קאָוואדלע, דער אייזערנער ייד;
באוואונדערט זיין כוח, ווי פונקען עס זיינען געפלויגן
דאָ פון צערויטלטן אייזן, ווי פון זיינע אויגן.

יאָ, כוח וגבורה פון גאָט איז א שיינע מתנה—
און מאָטיע איז הויך און איז מעכטיק און גלייך ווי א סטרונע.

די מוסקולן שטייפּע ביי אים, ווי די אייזערנע שרויפן,
דאָס פּנים פּארגאָסן מיט בלוט און די אייגעלעך לויפן.
און אָפּטער דאָ אין דער קאָוואלניע שטייט פּעטיא דער גיבור,
די גוויים פּאר פּעטיאן זיי ציטערן אזש, ווי אין פּיבער.
און פּעטיא פּארגינט ניט די ריזיקע כוחות דעם ייד,
און שמייכלט אים צו, און אין הארצן די שנאה ער היט.

און אָפּט האָבן גרויליקע נייעסן ווינטן פּארטראָגן,
אין אייניקע שטעטלעך מ׳האָט יידן געהרגעט, געשלאָגן.
און אין די פּאָגראָמען, צווישן די אומשולדיק-רויניע,
געפאלן עם זיינען אויך לויטערע קינדערלעך, קלייניע.
נו, לויפן שוין יידעלעך רחמים אין שול אריין בעטן,
עם זאָל זיי פון שונא דער אייבערשטער שוינען און רעטן.
און דאָ האָט מען מאָטיע דעם קאָוואל געהיים אין דער נאכט
גאָר שטיל און דערשראָקן א ווייסטע בשורה געבראכט.

פּעטיא, ער גרייט-צו א דרייסיק ערלים בסוד,
מ׳וועט זיך באגינען צונויפּזאמלען הינטער דער באָד.
פון דאָרטן מ׳וועט זיך א לאָז טאָן און אויסזעצן שויבן,
דערשרעקן דאָס שטעטל, און נאָכדעם—מ׳ט הרגענען, רויבן.
האָט מאָטיע געשוויגן, און יידן א וואָרט ניט געזאָגט,
נאָר אין הארץ האָבן ווייטיקן טיפע געריסן, געפלאָגט.
די אויגן זיי שפּריצן מיט פייער, און פּרעגן און שטארצן:
„פּארוואָס? א, פּארוואָס?...א, ווי האָט מען קיין גאָט ניט אין הארצן?...״

פּארטאָג האָט מען הינטער דער שטאָט שוין א סעודה געפּראוועט,
און בראָנפן געזויפט און אין הארץ די רציחה געכאָוועט.
גויים, זיי וואַרטן אויף פּעטיאן, דעם ריזיקן פּויער,
און מאָטיע, ער שטייט ביי דער באָד און באהאלט זיך אין טויער.
„הורא, אונדזער פּעטיא!״ פון ווייטן דעם העלד מ׳האָט דערזען,

נאָר פֿלוצים—געוואלד, ס׳איז דאָ מוראדיקס עפּעס געשען:
אָ, פּעטיאן—וואָס טראָגט מיט זיך האמערס און אייזנס און שטריק—
האָט מאָטיע דערלאנגט איבער קאָפּ מיט אן אייזן א שטיק . . .

„אָ, מאָטקא קאָוואל! . . .״—געזומען מ׳האָט שרייען און ברומען—
און ס׳האָט זיך „הראָמאדע״ א לאָז געטאָן נעמען נקמה.
נאָר מאָטיע, ער חייבט דאָרט דאָס אייזן, איז גאָרניט פארלאָרן,
ווי ער וואָלט צו העלדישע מעשים געבאָרן געוואָרן.
ער שפּאנט גלייך אנטקעגן די קריגער, אָן טומל, אָן שרעק,
מיט אייזן א זעץ אויפן קאָפּ און מ׳פאלט באלד אוועק.
און ס׳חייבט זיך דאָס אייזן מיט שטורעם אויף לינקס און אויף רעכטס,
און מ׳שרייט „קאראאול! האָב רחמנות!״ מיט געווײַן און געקרעכץ.

האָבן געוואלגערט אין בלוט זיך שוין עטלעכע כאמעס,
און ס׳האָבן געזומען די אנדערע גיכער שוין שפּאנען . . .
און מאָטיע מיט אייזן געהויבן גאָר הויך, ווי א פּאָן,
ער רופט זיי: „העי, רוצחים, וואָס האָט אייך פארגלוסט זיך צו טאָן?
וואָס שפּאנט איר אוועק, איר׳ט מורא ס׳וועט אייך פארשאדטן?
בולוואנעס, א רוח אין אייער טייוולשע מאמעס און טאטן! . . .״
און די כוליגאנעס, זיי גייען אָפּ ברומענדיק, מאטע,
די אנדערע קרעכצן און וואָרטשען דאָרט טיף אין דער בלאָטע.

נאָר יידישע גבורה זי קומט ניט פון דורשטן נאָך בלוט,
עס לעבט ניט דער ייד מיט קיין פויסטן און אייזנס און קנוט.
טיף אין זיין הארצן זינגט-אוים יעדער ייד מיט געפיל
פאר יעדן טאָג לעבן א דאנק און א לויב אין דער שטיל.
זיין האנט איז א פלאכע, פארשפרייט חויך צום הימל אנטקעגן,
ער שפּאנט ניט מיט פויסטן און אייזנס און העק איבער וועגן.
יידישע העלדן פון היינט, ווי פון עבר פון אלטן,
זיי ווילן נאָר לעבן, און זוכן דאָס פּאָלק צו דערהאלטן . . .

אויך דאָ אין אונגען האָט דאָס פּאָלק גאָר אן אנדער שליחות,
וויל הייליק און טייער מ׳האלט דאָ דעם יידישן יחוס.
ס׳איז ענג אין דער נידער, איז קוקט מען צו הימלען גראָמע,
און מ׳טובלט אין ליכט און אין זויבער דאָס לייב, די נשמה.
ס׳האָבן אזוי פיל געליטן די זיידעס פון שאנד,
ס׳האָט שטענדיק געהאקט און געזעצט דאָ פון עשיו די האנט.
נו, ברענען אין הארצן די „יאָרצייטן", שטילע מנורות,
און מ׳איז ענגער פארבונדן מיט גאָט און פארגאנגענע דורות . . .

מ׳הערט נאָר, עס קלייבט זיך שוין צו דער רציחה דער שונא,
וויסט מען די יוכע וועט קיינעם, אָ, קיינעם ניט שוינען.
וועלט הייליקער צאָרן אין שטעטל פון ווייען געשמידט,
און ס׳גייען דאָ יונגען מיט ביינער באשיצן דעם ייד.
זיי גייען דאָ שטאָלצע, דערהויבן, מ׳קען זיי ניט צאמען,
און ס׳שטורעמען כוחות צעהיצטע, אז ס׳זעצן אוש פלאמען.
און סענדער הערש קצבם, און לייבל און נוח דער רויטער,
זיי שווערן: „מיר נעמען נקמה, אָדער פאלן דאָ טויטע!"

און נאָך דעם, מ׳טרעפט דאָ פון הינטערן שטעטל דעם שונא,
וואָס פאָרט פון די נאָענטע דערפער דעם ייד ניט צו שוינען . . .
זיי פירן אין פורלעך די העק און די אייזנס, די שקצים,
און ווערן באפאלן פון יידישע יונגען גאָר פלוצים.
און ווערן צעהרגעט, צעבלוטיקט, מ׳שרייט „קאראאול! אָ, יעסוס!"
און מ׳פאָרט באלד צורויק, אָבער אָן דעם פאָגראָמען־גענוס . . .
אָ, יידישע יונגען . . . אָט נאָר ווי מלאכים פון אויבן,
זיי האָבן באשיצט דאָ דאָס פּאָלק פון הריגה און רויבן.

כו

רעוואָלוציע

אוי, וויפל בלוט, וויפל יידיש עם האָט זיך געגאָסן דורך דורות,
און ס׳איז ניט געלונגען דעם כאם צו פארלענדן די אומה דעם בוראם.
מ׳האָט דורך דורות געטאָן אלץ דאָם הארץ פונעם רוס צו פארסמען,
און איינגעזאפט דאָ האָט די רוסישע ערד יידיש בלוט גאנצע ימען.
געשלאָגן, געטריבן, און אלע מאָל נייע און בייזע גזירות,
פאראומערט, פארפינצטערט דאָם יידישע לעבן, פארמשפט אויף כרת.
און מ׳לויפט אין די שולן זיך רעטן, און מ׳גייט צו דעם פריץ זיך בעטן—
און ס׳ברעכט אויס די ערשטע מלחמה, און ס׳ליגט ביי דער גרענץ
דאָם שטעטל.

אָט קומט ראש השנה, די גרויסע און פאָרכטיקע טעג ביי די יידן,
ביינאכט נאָך די תפילות, מ׳ליגט נאָך אין בעט מיטן קערפער דעם מידן.
און דאָ פאָליציי איז באפאלן די היימען מיט קאלטן געוועהר,
און רייסן ארויס פערציק יידן פון שטאָט, מיטן שוחט איציק-מאיר.
א גרויליקן חוזק עם האָבן געמאכט איצט די שדים, די רויבער,
א בלבול, מיט שקר וכזב, וויל ריין זיינען יידן און זויבער.
נישטאָ גאָר קיין גאָט ביי דעם שונא און מ׳האָט ניט אין הארצן
קיין שאנד,
און מ׳טראכט אויס א תירוץ: „איר פעקלט, איר פירט קאָנטראבאנד!...״

און מ׳וואָרצלט אויס יידן פון היימען און מ׳שיקט אין מרחקים אוועק,
דאָם קלאָגן פון מוטערס און קינדער איז גאָר אָן א סוף, אָן א ברעג.
און ס׳העלפט ניט פון פרויען קיין טרערן, קיין קניען און בעטן אָן שיעור,
ס׳רירט זיך קיין הארץ ניט, נאָר פנימער הארטע און פארהאקט
ווערט די טיר.
און פערציק משפחות עם זיינען געבליבן אָן טאטעם, אָן היימען,

און וואָכן, חדשים ס׳הערט זיך אין שטיבער פון קינדער געווויינען.
„אָ, מאמע, אָ וואו איז מיין טאטע?"—די קינדער זיי קלאָגן און פרעגן—
און „סיסטשיקעס" דרייען זיך אום דאָ אויף אלע באהאלטענע וועגן.

דאָ ביי דער גרעניץ די סיסטשיקעס צושטעלן ארבעט זיי דארפן,
איז גרינג געווען קענן די יידן, די שוואכע, די מעסערס צו שארפן . . .
און ס׳שפאנט זיך מיט שפיציקע וואָנצעס ארום דאָ אין שטעטל
א „יחוס"—
ווייבערג, ער שמעקט אלץ ביי יידן מיט אנדערע שדים און רוחות...
און פלוצים—אָ, רעוואָלוציע! . . . א פלאם ביז די הימלען, די בלויע:
און ס׳יאָגן רשעים ווי מיין, אין די לעכער, די טונקעלע, גרויע.
און ס׳וואַרפן אראָפּ פון זיך רויבער, מלוכה-לייט, די עפאָלעטן,
אנטלויפן אין פינצטערע וועלדער, אין היילן, און ווילן זיך רעטן.

און ס׳קאָכט זיך געוואלדיק אין שטאָט, צו דער פּאָסט איז א מאסן-גלאָפּ,
פון ווייטן די נייעס דער עולם נעמט-אויף דאָרט פון דעם טעלעגראָפּ.
און באלד שוין עס לאָזן אראָפּ דאָ די קעפּ די צעפּוצטע און זאטע,
און ס׳שרייען הורא, און עס טאנצן און הוליען געפּלאָגטע און מאטע.
און ווי גאָר בסוד, דורך כישוף, און גאָרניט געטענהט, געטראכט,
עם פילט זיך דער עושר באזיגט, און דער ארבעטער פילט זיך אין מאכט.
„העי, חברה, מיר גייען צו ווייבערג דעם סישטשיק!"—
מ׳הערט א געשריי.
און לאָמיר געפינען דעם אויסוואורף, ס׳ט זיין שוין אז אָך אים און וויי!"

און א כאפּטע א גאנצע פון קרעפּטיקע יונגען עם לאָזט זיך אוועק,
און מ׳געפינט אין זיין הויף, אין א ווינקל, דעם סיסטשיק פארשטעקט;
און מ׳באשמירט אים דאָס פּנים מיט בלאָטע, זיין איידעלע הויט,
די הוט מ׳באשטעקט אים מיט דערנער און פעדערן פולע מיט קויט.
פון אויבן אן אויפשריפט: „א מסור בין איך און בין גאָרניט קיין ייד,
נאָר א רוצח, א גזלן, אן אויסוואורף, איך בין א באנדיט."

און מ׳פירט אים אין גאס מיט געוואלדן, מיט שפּאָט און זלזולים באגלייט,
און ס׳גייען אים נאָך מיט געלעכטער און שפּאָטן דאָ קינד און קייט.

דער חשובער פירער, דאָס איז שלום וואקסמאנס צו־לאנגער
פּריקאזשטשיק,
אָט בלייבט ער איצט שטיין מיט דער לאנגער פּראָצעסיע,
מיט וויינבערג דעם סישטשיק.
ער וואַרפט מיט די הענט און ער האלט איצט א רעדע פון טיפער נשמה,
און וואָרנט די שונאים, אז איצט איז געקומען די צייט פון נקמה.
פריי איז געוואָרן דאָס אָרעמע פּאָלק שוין, און גליקלעך, דערהויבן,
מ׳וועט איצט די ביטערע שונאים פון פּאָלק שוין צעריבן, צעשטויבן.
און ער שרייט און ער שעלט און שפּייט אָן דעם אויסוואורף
אין פּנים אריין,
און מ׳פירט אָפּ דעם סישטשיק אין תפיסה און מ׳וואַרפט אין א צעל
אים אריין.

און נאָך דעם מ׳רעדט שוין אין שטאָט פון א קהילה א שיינער, א פּעסטער,
ס׳איז מער ניט דער סקלאד־אייגנטימער דער מנהיג דער שענסטער,
דער בעסטער.
דער רב מיטן ליכטיקן פּנים און שמייכל, מיט דער טונקעלער באָרד,
רעבעלסקי דער רב, עם האָט פּלוצים ניט מער קיין השפּעה זיין וואָרט.
קומט מען אין שול זיך צונויף, האלט דער רב אויף דער בימה א דרשה,
האקן אים איבער געוואלדן, אז ער שטייט ווי פּארגליווערט, אָן לשון.
אָרעמע בעלי־מלאכות, זיי שרייען און דער רב שטייט אָן אָטעם:
„פּרייהייט מיר האָבן באקומען, און מיר זיינען איצט די באלעבאטים!״

און שפּעטער עם האָט אויף אונגען זיך שוין גאָר אויסגעגאָסן א צאָרן,
דאָס ליבענקע שטעטל איז פון די רומענער פּארנומען געוואָרן.
און ס׳קומט אויף דער שטאָט א ירידה, מ׳שטעלט דאָ אוועק באלד
די צאמען,

און מ׳וועט אַפּגעריסן פון רוסישע יידן, ווי קינדער פון מאמען.
און די באַלשעוויקעס זיי האלטן אין רוסלאנד איצטער די מאכט,
און באלד מ׳האָט דערפילט דאָרט אויף יידישן לעבן עס רוקט זיך
די נאכט.
און אין רומעניע די פיינדשאפט צו יידן זי וואקסט אָן א שיעור—
— — — — — — — — — — — —

נאָר דאָ איז דער שרייבער אוועק און עס האָט זיך פארשלאָסן די טיר . . .

. . . .

נאָר ס׳האָט דאָרט דער שרייבער געלאָזט א פארמעג, וואָס איז ליב
און איז טייער,
אָ, פעלדזיקע יידן, מיט גייסט אָנגעלאָדן, ווי מיט קאָרן א שייער.
זיי ציען דעם גלויבן מיט גאָלדענע קייטן פון אבות, פון שורש,
און טראָגן באשיידן אין הארצן די פיינען פון דורות און דורות.
זיי האָבן דעם גלויבן פון טויזנטער יאָרן אין זיך אויסגעשמידט,
און אויסגעהאקט טיף האָט מען זיכערע וועגן פון אייביקן ייד.
און פעסט גייט ער אום אויף דער ערד דאָ, ווי פעסט ס׳איז גאָטס שטול
דאָרט פון אויבן,
און חלומט פון ליכטיקן מאָרגן, פון נעכטנס געשטארקט און דערהויבן.

עס בערגלען אויף יידן זיך צרה אויף צרה, ווי כוואליעס אין ים,
און ס׳קוקט נאָך דער ייד מיט זיין חכמה, זיין טיפער, און אייביקן פלאם.
פארקניפט איז אויך איצטער דער ייד מיטן הימל, מיט לויב
און געזאנגען,
און ס׳קוקט אלץ דער ייד אין דער טיף פון דער וועלט, וואו עס נעסטן
די שלאנגען:
ווייל וואָס איז דער מענטש אויב ניט קליין ווי א פליג און אין ווינט
נאָר א בלאט?
און ס׳טרינקען די טמאים דאָס בלוט פון די שוואכע און ווערן ניט זאט.

ערגעץ איז זינד מסתם אויסגעקריצט, ווי אויף א שטיינערנעם לוח—
וועט קומען דער עונש, דער הארבער, און נאָך דעם וועט קומען משיח...

גענאָזט האָט דער שרייבער דאָרט יידן, וואָס גארן און בענקען
נאָך גאולה,
און ציון, דאָס לאנד פון די אבות, דאָרט צויבערט און האָט א פעולה.
ס'א בענקשאפט אן אלטע, וואָס ציט זיך פון דורות מנהיגים, גדולים,
פון הערצל ביז יהודה הלוי, און ביז „ולזרעך עד עולם".
און וויפל דער שונא וועט שניידן, פארלענדן און פיניקן, שרעקן,
וועט בלייבן דער זויבערער גלויבן און וועט זיך ניט לאָזן פארמעקן.
מ'ט וואַרטן און האָפן און וויטיקדיק קלאָגן פון לעכער און גריבער,
נאָר ס'וועט דאָרט ניט אויסוועפן קיין מאָל די שיינקייט פון
יידישע שטיבער.

איך קען זיי, די שיינע, די לויטערע יידן פון שטעטל אונגעז,
אויך איצטער עם טוט נאָך דאָס פייער פון בענקשאפט זיך אָפּט
א צעברענ.
איך טובל זיך הייליק און דעק-צו מיין גרויען קאָפּ נאָר וועז איך געדענק
די יאָרן, די יונגע, די ליבע, וואָס גאָט האָט מיר דאָרטן געשענקט.
און ס'איז א באלזאם צו מיין הארצן, א היילונג אין איצטיקע טעג,
וואָס גאָט מיט זיין רחמים לאָזט איצט מיך דערמאָנען מיין
שטעטלס פארמעג...
און אייביק איך דאנק דיר, אונגעז, און דערמאָן דיך מיט אויגן
פארטרערט,
און בענטש דיך און וואַרט אויף גאולה שלימה אויף זינדיקער ערד.

(סוף פון צווייטן טייל)

אומקום

(עפּילאָג)

ס׳האָט אין בעסאראביע געהערשט שוין דער רום דאָ,
פּארכאפּט דאָם שטיק ערד,
און ס׳איז געלעגן רומעניע פּארשטילט אונטער קנוט, אונטער שוועד.
מיט אנגסטן אין הארצן עס גייען אוממעכטיק אין שפּאן דאָ די מאסן,
דער מעכטיקער יחיד, דער אשמדאי, הוליעט מיט פּויקן און טאצן.
און הארט איז געזעץ דאָ, סכנות, פּון אלטן מ׳לאכט דאָ, מ׳שפּאָט,
א נייע וועלט אויפּבויען וועט מען, נישטאָ דאָ קיין הימל, קיין גאָט.
און אונטערן קנאפּל עס ליגט אויך דאָם אלטינקע יידישע פּאָלק,
און בייגט אונטערטעניק דעם קאָפּ פּארן פּריץ דעם נייעם און פּאָלגט.

נאָר ניט אונטערגעבן עס וועלן זיך יידן פּאר קנוט און פּאר פּיין.
מ׳איז אלט... און די המנס זיי קומען און פּאלן אין נעץ באלד אריין...
איז פּונקט ווי אין שפּאניע די יידן אין גאסן מיט צלם אויף הארץ,
און האלטן אין הענט אין די קעלערס דעם ספּר און סידור פּארשטארצט.
אזוי האָט דער ייד דאָ געקוקט און באווויינט דאָ דעם חורבן, דעם שוועלן,
ווי מ׳דריקט, מ׳פּארמיאוסט זיין אמונה און מ׳וויל נאָר זיין עבר צעשטערן;
ווי ס׳פּרואוון דאָ קויטיקע יונגען אריינגיין אין יידישן מקדש,
צעשטערן, צעברעכן די לוחות און מאכן פּון מקדש א הקדש.

עס ברענט אויך אין יונגע א פּונק אינעם הארצן, עס טוט עפּעס יערן,
נאָר מ׳חלומט, מ׳וועלט אלץ פּארפּירט, און מ׳האָט ניט קיין מוט זיך צו ווערן.
צעמישט זיינע יונגע, מ׳קוקט אויף די העלדן, די נייע געשטאלטן,
וואָס ציען און מאניען און שרעקן, און מ׳נעמט שוין דאָם אלטע באהאלטן.

די יוגנט פֿארלירט זיך אין טרוימען, זיי טוען אלץ טומלען אוּן שרייען,
מ׳דורשט נאָך די ליכטיקע וועלטן, וואָס זאָלן אין חלום פֿארטייען.
נאָר טיף אינעם הארץ דאָרט פֿארפֿלאנצט זיינען אייביקע יידישע פֿלאנצן,
וואָס וואָרצלען אין תהום פֿון נשמה אוּן דורך די אויגן זיי גלאנצן.

עס נארן זיך נאָר דאָ די יונגען אין אייגענער אָפּנארעריי—
זיי מוזן שוין דינען די יידן, דאָס פּאָלק זייערס, אייביק געטריי! . . .
נאָר ס׳רוישן ארום זיי טרומייטן, פֿארטויבן א יעדן געפֿיל,
איז טראָגט מען די אוצרות אין הארצן אוּן מ׳לאָזט זיי פֿארשעמט אין דער שטיל.
זיי האָבן א טרייסט, א נחמה, עס בליט איצט דאָס יידישע וואָרט.
אוּן צווישן די פּעלקער, די יידן זיי שאפֿן אוּן האָבן אַן אָרט.
נאָר לאָ יזכר די אוצרות געשאפֿן פֿון טויזנטער יאָר,
אוּן ס׳בענקט שטיל דער ייד נאָך גאולה, אוּן זינגט־נאָך אין קהלשן כאָר...

אוּן שפּעטער מ׳גייט שוין, ווי קנעכט, אין דעם שפּאָן, אין דעם קלעם, דעם געמיינעם,
אוּן מ׳לעכצט נאָך דער פֿרייהייט, גאולה, אוּן מ׳בעט אויף דעם טאָג, אויף דעם שיינעם.
מ׳האָפֿט אז אָט קומען די ליכטיקע טעג אוּן דער מענטש ווערט דערהויבן,
אוּן מ׳שוועבט אים, דעם מענטשן, אין הארצן געטריישאפֿט, מיט פֿייער, מיט גלויבן.
נאָר קיינעם איז ניט אזוי ביטער ווי יידן, עס גריזשען פֿארדראָסן,
מ׳קאָרטשעט זיך פֿונקט ווי אמאָל אין עינויים, אין תפיסה פֿארשלאָסן.
ווייל וואו איז געבענטשטע דערלייזונג אוּן ליכט פֿארן מענטש כאָטש א טראָפּ,
אז פֿארשטומט איז דער מענטש, אוּן ער לעבט אונטער קנוט מיט געבויגענעם קאָפּ?...

• • • •

און פֿלוצים עס האָט זיך אין דייטשלאנד באוויזן א פּרעה, א חמן,
ימח שמו וזכרו, זאָל פּארשאָלטן זיין אייביק זיין נאָמען.
און מיט א שטורעם ער שפּאנט מיט די זעלנער דורך לעבעדיק און שטעט,
און מאָרדעט און ברענט און צעחרובט, און שיסט און צעווארפט
און צעטרעט.
און לעבעדיק און פּעלקער פּארשלינגט ער, און ס׳זיינען אים ווייניק
די רוימען,
און ס׳שטומען און שטוינען די מענטשן און מ׳קען גאָר דעם אכזר
ניט צוימען.
און חרובע ליגן די פּעלדער און ס׳טרויערט די ערד וואו זיי קומען—
אָט זיינען זיי שוין אין בעסאראביע און האָבן מיין שטעטל פּארנומען.

ס׳האָט אלערליי טויטן, דער משחית, מ׳טאָר גאָר ניט זאָגן די נעמען,
און זאָלן די חיליקע רוען און זאָל זיי מיין פּען ניט פּארשעמען.
נאָר ס׳האָט נאָך די וועלט ניט פּארנומען אזוי פּיל־אָ בלוט, מערדערייען,
ניט געהערט האָט דער הימל נאָך קיינמאָל אזעלכע געיאָמערס, געשרייען,
„שולדיג דער ייד איז אין אלעם!״—עס שטורעמט די רוצחישע זרע,
און להשמיד להרוג ולאבד איז דעם אשמדאים שווארצע גזירה.
און ס׳לויערן מערדער, ווי שפּיר־הינט, און יאָגן אין לעכער און שפּאלטן,
נישטאָ מער קיין ערד פּארן מענטשן, וואו זיך צו פּארשטופּן, באהאלטן...

און דאָ קומט דער מענטש פּונעם לאנד דאָ, דער שכן פּון
הונדערטער יאָרן,
א טייוול, אָן האַרץ און אָן בושה, וואָס איז איצט א חיה געוואָרן.
אָט פּריער ער האָט זיך געשמייכלט, געחנפּ׳עט דעם „קלוגן״ זשידאן,
און פּלוצים—א שותף צום משחית, און איצט—גאָר א ווילדער טיראן.
האָט שטענדיק געזויגן די פּראצע פּון יידן, מיט שולדן, מיט חובות,
ער שטייט מיט געבויגענעם קאָפּ, אָן א היטל, בעט הילף
און בעט טובות.

איצט שפּאַנט ער מיט שפּאַטיש געלעכטער און רויבט אין די יידישע שטיבער,
און ווייזט וואו עס ליגן „זשידאנעס" פּאַרשטעקט אין די לעכער און גריבער.

און מ׳שלעפּט זיי, די יידן, און ס׳פּלאַטערן גופּים מיט קלאָגן, אָן וואָרטער,
און מ׳פּיניקט סיי אלטע, סיי קינדער, און וואו מ׳דערשיסט אויף די ערטער.
און אויס בית־הקברות, מ׳באהאלט מער קיין מת ניט מיט כבוד און תפילה,
און נאָר א בית־עולם א גרויסער עם וואָרט איצט מיין שטאָט, מיין קהילה...
א גיהנום־וועלט האָט נאָר געהערט די געשרייען, דאָס בעטן, דאָס קלאָגן,
און גאָר אָן א האָרץ, אָן א גאָט, ניט געלינדערט די אימהס, די פּלאָגן.
און מיט אכזרישער האנט, און מיט ביקס און מיט פּייער און ברען,
האָט מען אויסגעראמט—א, ליבער גאָט!—מיינע יידן פון שטעטל אונגען...

נאָר ס׳שפּאָטן ניט אלע אָט דאָרט אין דער מיאוסער און גרויליקער וועלט,
עס וויינען דער בארג און דער וואלד, און דער גאָרטן, דער טייך און דאָס פּעלד.
עס קלינגט ניט אין וועלדל געלעכטערס פון יידישע טעכטער, פון שיינע,
און ס׳הייבן זיך מער ניט צום הימל די יידישע תפילות, די ריינע.
ס׳האָט יידישער מוח געבויט און געפּלאַסטערט דאָ וועגן און שטיבער,
און ס׳קלאָגן די וועגן און שטיבער פּארבלוטיקט, מיט יידן אין גריבער.
און וועלן די פּעלדער אָן רעגן פּארטריקנט, מ׳שרייט און מ׳וואָרט זיך,
איז מוטלאָז צום גרויסן אלמעכטיקן גאָט פון די יידן מ׳קערט זיך...

און ס׳שוועבן נשמות דאָ יידישע אום איבער ערד אין די הויכן,
און קוקן ארונטער פון איבער די פייערן, שייטערם און רויכן.
אין די בוינאכטן עם קאָרטשעט דער גוי זיך פון שלאָף אויף געלעגער,
און שרעקט זיך אין חלום פאר הימלשער שטראָף, פארן טויט, פארן פגר.
עם פלאָגן אים פחדים־געשטאלטן מיט אייזנס און שטעקנס און רוט,
ער וואַרפט זיך אין פיין, ווי געבונדן, און ס׳זעצט אינעם לייב
אים דאָס בלוט.
און ס׳גייען פארבי אים די יידן, וואָס ער האָט פארקויפט זיי זיין ברויט,
און נאָך דעם זיי איבערגעגעבן צום מזיק, צום משחית, צום טויט.

און אייביק עס שמייסט דאָ פון רוס־מאָלדאוואן איבער פנים די בייטש:
איר האָט דאָ געזינדיקט, איר רוצחים, אזוי ווי דער חיהשער דייטש:
איר האָט דורך דורות ווי שכנים געלעבט מיט א פאָלק אזא שיינעם,
געגעסן, געשמועסט און געהאנדלט, געטרונקען „לחיים" אינאיינעם.
און אז ס׳האָבן שדים צעחרובט דאָס יידישע לייב און פארמעג,
האָט איר נאָך געשטיצט די תליונים און געטויט און גערויבט אָן אן עק.
און ס׳קלאָגט אייער הונט אין דער בודקע, און אומעטיק שטייען
די שיערן:
מ׳זעט ניט אין דאָרף שוין קיין ייד, מיטן שמייכל, דעם קלוגן,
דעם טייערן.

• • • •

נאָר כ׳ברענג אייך א טרייסט, מיינע יידן, נשמות איר הייליקע, טריבע,
איר, גופים אין קברים פארהפקרט, אָ ברידער, אָ טייערע, אָ ליבע:
עם האָבן אייערע הארציקע תפילות אין הימל געהאט א פעולה,
געבראכט האָט דער מעכטיקער בורא אונדזער פאָלק איצט
די גרויסע גאולה.
און ווען אין די הויכן א היימישן ניגון פון ציון איר הערט—
דאָס זיינען גאולה־מזמורים, וואָס יובלען ארום אויף דער ערד.

די יידן קערן־אום זיך „לגבולם", און ס'ווערט שוין מקוים דער חלום:
מ'ט לעבן אויף אייביק אויף אייגענע פעלדער אין רו און אין שלום.

און ס'ווערט מיין נשמה צערישן פון שמחה און פיין וואָס איז זעלטן,
מיר דאכט זיך, אז גאָט האָט געמוזט מיר מיין מידע נשמה פארשעלטן;
און וואנדערן וועט זי דאָ שטיל אחרי מותי אויף צווייערליי שטעגן,
בייטאָג אויף די פעלדער פון ציון, ביינאכט אויף די שטעטלשע וועגן.
זיך טובלען אין ליכט אין בייטאָגן און קוועלן אין שיין פון דער שכינה,
און טרינקען די פרייד פון מיין פאָלק און פארברענגען אין שמחה ורינה.
און ביינאכט ווערט זי צוריק נע־ונד, און זי ווייניט ביי א חרובן מויער,
און זינגט אויף די קברים א ניגון און עקט זיך פון צער און טרויער...

(סוף)

פילאדעלפיע, סעפטעמבער 28, 1958
ערב סוכות, שנת תשי"ט

אינהאלט

ערשטער טייל — זייט

א שטח ערד 9
אין פּריצס הויף 12
די אסיפה 15
יידן בויען 18
דער מאַרק 24
יידן רעדן פון א בית־תפילה 29
דאָס שטעטל וואקסט 34
פּרנסה 40
ירושה 45
מלמדים 51
א בית־מרחץ 55
צדקה 60
א דיין אין שטעטל 66

צווייטער טייל

א נייע צייט 73
יוגנט 78
זומער 83
צוויי דורות 88
יידן 95
א רב 122
דער טייך 130
נייע מלמדים 136
די העברעאישע שולע 146
דריי שולן 149
שמחות 156
יידישע גבורה 164
רעוואלוציע 170
אומקום (עפּילאָג) 175

דאַנק־אויסדרוק

דאָס דאָזיקע בוך איז אַרויסגעגעבן געוואָרן מיט דער הילף און דערמוטיקונג פון די פאָלגנדיקע זייער חשובע פרוינד און חברים:

נ. כאַנין, געשעפֿט סעקרעטאַר פון אַרבעטער רינג; ז. יעפרויקין, א"ר בילדונגס־דירעקטאָר; משה שפּיגל, שריפטשטעלער און איבערזעצער; י. ל. גראָס, אייגנטימער פון דרוקעריי: פון מיינע חברים־שול־טוער וועלוול און הינדע בלושטיין, הערשל און אידע נייבאָר, יוסף און ליזע זעבלין, און — אחרון אחרון חביב — מיין געטרייע פרוי, איטע, וואָס איז געווען די ערשטע דורכצולייענען דעם כתב־יד.

איך דריק זיי דאָ אויס מיין האַרציקן דאַנק.

ביכער פון זעלבן מחבר:

פישער (נאָוועלע), פילאָדעלפיע, 1928
אין שוערע טעג (דערציילונגען) וואַרשע, 1933

מעשיות פאר קינדער:

אמאָל איז געווען — 1942
קינדער — — — 1952

אונדזער פאָלק (געשיכטע־בוך), 1945

ערשטע אויפלאגע—מיי, 1959

צווייטע אויפלאגע—אָקטאָבער, 1959